

KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

55.757-B

alt-

55757-B.

43. Cs 314.

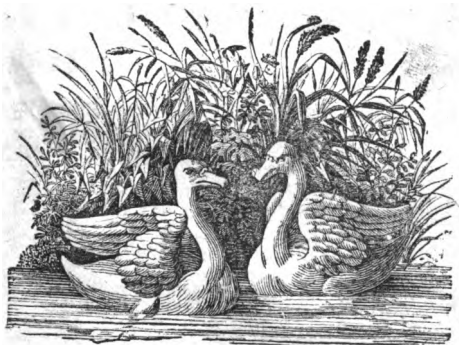
A'

BÖLCSELKEDŐ MAGYAR-POLGÁR.

IRTA 'S SZERZETTE

CZENTE ISTVÁN,

BÖLCSELKEDÉS TANULMÁNY' ÉS MAGYAR NYELV' NY
REND. TANÍTÓ A' ROSNYÓI P. LYCEUMBAN, 'S PAP-NE-
VELŐ INTÉZETI ELŐLJÁRÓ.

KASSÁN,

NYOMTATTA WERFEN KÁROLY, CS. HIR. HIVÁLT. RÖNYVNYOMTATÓ.

1838.

**A' vélemény' költeményeit eltörli az idő, 's a' természet'
ítéleteit megerősíti.**

Cicero.

E L Ö S Z Ó.

Egy polgári helyzetünk fölötti philosophiai elmélkedést nyujtok itt tisztelt olvasó! 's első tünetre hiszem kérded: mit akar a' magányos és társas életű ember viszonyjai esmérete előtt az Isten és emberi lélekrőli hosszas bölcselkedés? — Azt: mit az *alkotmány* előtt lerakott *alap*, mit lélek a' testben. — Nem létezhet társaság erkölcs nélkül, ez pedig Isten és emberi lélek nélkül. Az istenetlen, már magányba véve, megfosztva minden lelkesítő remény' ápolásaitól, ridegen él a' világban, 's gyászolja a' természetet mintegy nagy halottat, mellyből neki örökre el kell enyészni; 's a' társaságban pusztá eseti rendszere következetében, hogy taníthat ő erkölcsiséget, midőn az erkölcs' forrását bedugja ott, hol Istenbe csikarkodó kedves kinézéseinket tagadja? — A' lelketlen, az egész örökkévalóságot rövid földi élte' határai közt éli le, 's ha elvével következő-

leg mint okos lény akar élni, kétségkívül e' földi mulékony érzéki boldogság leendő kitűzött tárgya, mellyet bár milly utakon elérni egyetlen kötelesség; úgy is érte élni vagy halni az örök enyészetet tekintve egy. Az erkölcsös istenetlen épen olly elvtelenül él mint az erénytelen Istenes.

De még Isten és lélekrőli meggyőződés 's ezekben csikarkodó erkölcsiség által sincs egészen biztosítva a' társas élet, ha az Isten' és erkölcs' fogatja csak a' philosophia magas országában létez; oh a' polgári társaság' legnagyobb része nem philosophus. Az Istent, és erkölcsöt ez alvilágba kell levonni; éreznie, látnia kell a' népnek, hogy boldogító legyen; ezt pedig egy Isten és lelkünk' léteget érdeklő ágazatokból alakult, 's érzéki külsőtől övedzett Religio teheti. Ebből származó egy parancsolat aztán fogatosabb a' jó hitű népnél, mintegy húsz ivre terjedő philosophiai bizonyítvány. Ezt a' tapasztalás ezerszer mutatta meg, midőn a' Religio' egy szava milliom tömegű népeket engedékeny anyagként hajtogatott erre amarra, mellyeket az erőszak' vad fegyvere sem mozdíthatott volna meg.

Ila a' tapasztalás soha egy érzéki tü-
neményt nem mutatna is, világosra vívja
a' philosophiai ész: hogy az istenetlen-
ség az erköltsi és polgári függetlenség'
ész képéhez vezet bennünket, ez előtt
állván pedig a' forradalmat 's zendületet
mikép mellőzhetjük el, képzelni sem tu-
dom, az embernek alól fölhozandó jógait
esmérvén. Ez a' függetlenség, az Isten-
nek általános esmérete által enyészik el,
's előbb tőle, azután az ő bennünk lako-
zó kép mássa a' józan ész' szavai által
embertársunktól is függésé válik; 's an-
nál sérthetlenebb és szentebb lesz ez az
egymástóli függés: mennél nagyobb 's
mélyebb hitre kötelezván lelkünket a' Re-
ligió, a' személyes ész' tanácsait, mint
kényelmes ötleteket a' tárgyas ész alá ren-
deli. És itt áll rejtve a' katholika Reli-
giónak a' társas életre nézve minden más
vallási felekezetek fölötti becse. Az ő
Hitágazatjainak forrása sz. *Írás és ajakról
ajakra tanítási terjesztés*; ezek, az Anya-
szentegyház' tanítószékéből hangzó, fog-
lalatjának ő erős hitet kíván; 's ezért in-
ti híveit, hogy a' szent Írást ne olvassák,
nem épen azért, hogy ne olvassák, hanem

hogyan olvasván, személyes eszék' ötletei szerint azt ne magyarázzák; mert olvasni valamit és nem magyarázni, vétkező idővesztés; olvasni pedig és magyarázni azt, minek magyarázatjához nincs elegendő készületünk, a' legfontosabb és szentebb dolgok iránti egykedvűség, és bitanglási vágy 's föltétel.

Itt igen elűt a' *protestantismus* a' *katholicismustól*. *Luther* az '*Anyaszentegyház*' tekintetét, a' hit és erkölcs dolgábani tévedhetlenséget lerontván, megbo csájthatlan gondatlansággal annak tanítóiszékébe minden tapasztalatlan személyes észet békelyezett, 's a' hit' legnagyobb dolgaiban önkényi szárnyakra bocsátott minden szent Irást olvasó embert. És innen könnyen látható ezen ön örökléte' dolgaiban, a' vélemények' tárházában kényelmesen válogató 's rendelkező személyes észnek, milly nehezen esik a' polgári társaságban az egész összesület' esztől, a' tárgyas ész alakitmányátóli függés. Beszél ugyan a' világ némelly simbolikus könyvekről, mint a' protestans személyes eszének kötelékeiről. De ha ez igaz, nem áll é azon képtelen következet: hogy a'

protestantismus a' világon elterjedt Anyaszentegyháztóli függetlenséget, a' Krisztus Religiója' állandóságát tárgyzó elv' ellenére kivíván magának, egy maroknyi nép tömeg ötleteinek szolgai engedelmességet esküdött?

Azonban jól értsen. engem tisztelt Olvasóm, a' *dolgot*, a' *cselekvési elvet*, én megkülönböztetem a' *személytől*. *Protestans* és *protestantizmus* külön alzatú dolgok, *személy* és *elvi* arányban vannak. Van *Protestans* nem *protestantizmusi*, valamint van *Katholikus* nem *katholicizmusi* szellemű: mert mindig voltak emberek, kik helyzetük 's összesületük' elvével következőleg nem éltek. Ki a' valódi Protestans? vagy valódi Katholikus? ujjal mindég nem merészleném megmutatni, azt a' bölcs Isten tudja. Mi a' protestantizmus és katholicizmus? tudni kötelességünk. Kivévén, ha valaki lángbeszédre lelkesülve nyilvánítja gondolkodása' 's élte' elveit. Egy figyelemre méltó mutatóványa volt ennek néhány hét előtt, egy fájdalmunkra másfél év óta Hazánk meghasonlott szép része' gyűlésében. Egyházi törvényhatóságnaki visszairatról tá-

madván szóváltás, egy Tisztviselő illy rövid Enthymémával vélte ketté vághatni a' gordiusi bogot: „*A' csörgő kigyónak hogy ne ártson, mérget rejtő fogát szokták kiszedni, tehát az Ni — püspöknek is a' fogát, az az a' jószágát kell elvenni.*“ — Ezen képtelen, 's alakjára mint anyagjára — quoad formam et materiam — felfordult logikai okoskodás' czáfolásával nem untatom tisztelt olvasómat; de a' független személyes ész munkálatra, az önkény' kerék ejtésére nem figyelmeznem, ön boldogságunk eránti egykedvűség volna. — Itt nyilván látható a' vallás dolgában független ész a' polgári társas élet' sarkalatos jogait is kényelmesen mint vágja 's tiporja. A' Tisztviselő úr tám tudja, mi a' társaságban az a' tulajdon sérthetlensége? tám tudja, hogy azon törvény alkotmány által ön az a' ki, melly által a' Püspök minden jogaival az a' ki? És az önkény, ön jogait szentnek, sérthetlennak tartja; mert azok a' magyar nemzet törvény alkotmányától védetnek; az Ni Püspök' jogait 's tulajdonát pedig feszegetni merészli, mivel azok épen azon magyar nemzet törvény alkotmányától védetnek!

Illy elvű emberek voltak minden időben a' katholicizmus' ellenségei a' társaságban. Általában a' Religiónak, de különösen a' katholicizmusnak századok lefolyta alatt elesmérte jóltévő léteget minden emberi összesület, azért szabadékos létet, 's pompás helyzetet engedett néki ön kebelében, mit a' Religió' szolgájira is kiterjesztett. De ezen szabadékososságot 's fényes barátságot drágán fizette meg sokszor az Egyházi rend; mert a' vallás' érdeklőségével az Egyházi szolgák' becse is növekedvén a' kormányok előtt, főkép a' vérengző hajdan korban, midőn a' művelt ész — úgy szóllván majd csak — a' papság' lakjába vette magát, a' kormányok' szövényesb dolgaikba nagy lett befolyásuk; 's innen történt: hogy ha kedvetlenül hatott a' kormány a' népre, az a' papságnak tulajdonítatott, cselekvőségének boldogító következete ész ügyre sem vétetvén; 's a' kormányt buktatni vágyó nép mindig egyaránt tört a' papság ellen is. Épen ez történt a' Religióval is. Egy hit-tanitmányali visszaélést milliom ajkak hirdettek ki tele torokkal, 's milliom közül alig jutott egynek eszébe, bár melly kor-

ban felkeresni azon szörnyeteg emberi sziveket, mellyeknek majd majd valósuló fekete szemléleteiket a' Religió oszlatta füstbe. Mindig, de főkép ma igen kevesen törekszenek azon kérdés' megfejtésére: mi emelte ki a' vadság' öléből a' porba dült emberiség' szentsége fölött dombórozó népeket? Látják hogy mi ma a' műveltség' biborában születünk, 's ezzel megelégszenek; 's boldogító helyzetük' okát, mint a' kedves izú gyümölts' fáját a' gyermek, nem keresik. De próbálnók ma a' Religió' szellemét a' népek' keblétől nem tökéletesen elvonni; hanem csak egy magasan lakozó philosophiai vallásra változtatni, és látnók: mennyivel közelébb esünk rövid idő alatt a' bárdolatlansághoz, mint véltük. — Nem kell a' népeket fellegők vagy tapasztalatlanok' szempontjából nézni! Nem kell csupán Párisban, Pesten, Budán 's több művelt helyeken az egész nemzetet keresni! ránduljunk ki falukra, térjünk honnunk' csárdaiba is, és látni fogjuk: hogy a' nagy városok' fényes népe csak egy részetskéje minden nemzetnek, 's szembe tűnőn nagyobb tömeg az, mellynek hajlékába a' philosophiai el-

vont világ' morálja soha sem szálland, 's
 érzéki tárgyakhoz és nem lelkünk' mélyé-
 ből fejlődő elvekhez van fogékonysága; 's
 melly, népszerű Religió, 's ennek a' lelki-
 esméretet mélyében megrázkodtató hatal-
 ma nélkül bectelenítő nyomorúságba sül-
 lyed. Sőt a' Kereszténységben is tapaszt-
 aljuk: hogy a' Religiót a' nép' érzékeire
 ható külső disztól 's vallási czeremoniák-
 tól megfosztó felekezetek, a' buzgóság'
 cselekvő részében észrevehetően elmarad-
 nak, 's a' főHebb emelkedőkre is vissza-
 tartóztatólag hatnak. —

Ne nézzük a' Religiót a' szem' hideg
 üvegei, hanem a' sziv meleg érzései által,
 és szemlélendünk Templomokat, mellyek-
 ben a' puszták' barázdáiba egész héten-ál-
 tal izzadva görnyedt nép vasárnapokon
 összejön, ellenség és jó barát együtt zen-
 gedezik ki szivök' érzelmeit; homályt osz-
 lató, jóra intő, rosszért feddő részre haj-
 latlan beszéd 's tanítás hallatszik; a' val-
 lás' szolgája fényes öltözetben áldozatot
 mutat be Istennek, 's figyelmes lesz a' nép,
 hogy a' pap Istenével beszéll 's esedezik né-
 peért; ekkor a' komor szemek tisztúlnak,
 a' bosszús arczak simúlnak, a' csüggedő

bűnös keblek bizodalommal emelkednek, az inség sujtott ajkak az által nyerendő segítségért nyílnak, ki maga is viselyén az emberi élet' terheit, kész' oszlatni sujtó gondjainkat; a' boldog szivek hálát zengedeznek, 's védelemért esedeznek. — Elkövetkezik egy nagy üdnap! család családhoz, bosszút forralt ellenség ellen részéhez közelit, 's ellágyult érzelemmel engedelmet kér, alázattal térdre hullva gyónni megyen; — ott új életi ösvényre igazítatik, 's hogy a' régi lelki szenny ne nyugtalanítsa, csak jobb életet éljen, bocsánatáról biztosítatik. 'S hány drága föltétel? hány jó tettek jönnek ezek által létre? — vond el ezeket a' nép' keblétől, — és mi következend? — rémtettek! mellyek a' társaságot céljától megfosztják; mert az emberi lélek 's sziv tunyan 's üresen nem lehetnek. Tudományos műveltség kevés embernek lehet tulajdona, 's a' nagyobb tömeget hogy el ne vaduljon, a' Religio tanítja tudomány nélkül; 's kiknek sem üdöjök, sem szerek a' bölcselkedésre, olly lelki nevelést ad rövid idő alatt sokszor, hogy a' gonosztól jobban borzadnak, mint a' bölcselkedők. És ez sokszor elég.

El is esmérték a' Religió' becsét 's nélkülözhetlenségét minden polgári özsze-sületek; 's mennél föllebb megyünk az üdő' folyamán, annál nagyobb tisztelet' emlékeire találunk. A' jelenkor látszik háladatlan egykedvűségre ébredni, midőn a' Religió' mindenkori jótékony befolyásainak következményeit leginkább izleli. A' régi Rómaiak mindennek lerázván igáját, a' szabadság' legnagyobb dühében is mélyen hódultak a' Religió'nak. 'S mi is korlátozhatta? ki tarthatta volna féken azon vad vérengzésre nem egyszer bősüzt népet, mint a' hit által hallott Istenek' szava 's hatalma? — Azért mondotta már Polybius: „mennél szabadabb egy nemzet, annál szükségesebb az Istenek' félelme, hogy ne kényszerítenék egy személynek kezébe részes hatalmat adni.“ — Érzették ezt legközelebbi időben a' fonák bölcselkedők által megcsalatott 's a' romlott lelkű képzelgők' tanácsára a' Religiót kéblekből kiűző Francziák is. Tíz esztendő folyt le, — 's látta a' világ a' Religió' nélkül létező új Francziaország' alakját. — Látták ők 's érzék maguk is! — 'S már nem türhetvén tovább a' vallástalanság szűke dicsőséget,

a' jelenkor tüneményeiből a' siralmas jövőbe borzadozva látó 's majd kétségbe eső szemesebb, 's lelkesebb polgárok, kik az Isten, és emberi lélekrőli meggyőződést a' Religióval szivek' mélyjéből ki nem űzhették, végre a' Departamenti Tanácsnokok' gyűlésébe véleményöket 's ohajtásukat e' szavakban harsogták ki: „*Már üdöje hogy a' puszta szemléletiek táguljanak a' történetiek előtt! — Nincs tanítás nevelés nélkül, és nincs nevelés erkölcs 's Religió nélkül. Az iskolák üresek, mert voltak, kik vigyázatlanul azt tanácslották: mitsem kell a' Religiórul tanítani! — Tíz év óta a' tanítás Semmi; a' Religiót a' nevelés alapjául kell tenni. — A' gyermekek fölnőnek Istenről igaz és igazságtalanságról észfogat nélkül; innen van a' durva szokás, innen egy eldurvult nép! — Ha elgondoljuk minek kell lenni a' Tanításnak, és mi most, szánakozva csak a' jelen, és borzadva a' jövődő nemzetségre kell tekinteni.*“

Illy nélkülözhetlen dolog a' Religió a' társaságban! még pedig — mint irám — nem philosophiai hanem népszerű, az egész érzékeny embert elfoglaló Religió, milly

általában a' Keresztény, de — ki a' nemzeteket becsmérve vizsgálja, részrehajlatlanul megvallja — különösen a' Katholika Religió. Törvényeket alkothatnak a' polgári Társaságok, de Religiót nem; mert a' Törvény' ereje a' félelemben nyugszik, de a' Religióé a' Hitben; 's félelmet igen, de Hitet semmi hatalom sem parancsolhat belénk; pedig illy hit nélkül ki kezeskedik a' tudatlan nép, sőt a' tanúlnak látszó előtt is életünkért 's tulajdonunkért? Az önkény milly könnyen 's határozólag beszél a' társaságban, ha egy láthatlan hatalom mindig elménk 's szivünk fölött nem lebegvén, embertársaink' jogait mint önnönünket nem tisztelteti, 's lelkiismeretesen velünk nem őrizteti, az ifjú Tisztviselő úr' még ifjabb logikájából 's társaséleti hallatlan jógtudományából értették?

A' társas élet' első rendszeres létekor, a' tudatlanság és bárdolatlanság' üdőjében, különös lelki tehetségű emberek Isten által ihletetteknek állithatták magukat; de mi egy először alakuló népnél megtörténhet, az létre nem hozható a' koros nemzeteknél, mellyekben a' régi — főkép vallási észfogatok, és szokások úgy szóllván:

véré 's létegé váltak. A' polgári törvényeket változtatni sokszor üdvöztető gondolat volt, mert a' visszaélések a' változással a' társaságtól eltágultak, 's a' változtatók lelkes polgárok voltak; ellenben az Egyházi történetírás bizonyítja: hogy a' Religiói dolgokban újtáson és újtókon mindig tévedés, csalfaság és csábítás szín volt és maradt. A' Religióhoz hittel csak azért ragaszkodunk, mert Isten munkájának 's szerzeményének esmérjük, következőleg — mint látjuk is — vége ott a' Religióba csikarkodó hitnek, hol egy újtó ember' előképe áll föl. Olly egyszerű gondolkodású embert nem merek képzelni, ki a' vallást újtó emberrel mindennap egyenlő újtó észjogot ne merészellen magának tulajdonítani; 's elhitesse ön lelkével: hogy csak azt tartozik hinni, mit Márton vagy János összealakított. Azt nem reményelem, hogy egy Superintendensen kívül valaki Krisztust is Újtónak higgye, mint-hogy az első Patriarkák' üdöjétől nyilván hangzik minden Próféták' ajkáról a' régi Religiónak a' Megváltó általi kifejlése 's tökéletesülése.

Ez az oka tisztelt Olvasó, miért tévém én polgári helyzetünk' eleibe az Isten és emberi lélekrőli hosszasb bölcsekedést. Alapja ez a' Religiónak, alapja a' társas életnek. Előttem lebeg a' világ árca' változása, midőn a' keresztény katolika Religió első létet kapott. Az Isteni kinyilatkoztatásba csikarkodó erkölcsi tanítások csudálatosan ragadták ki az Istent és emberi méltóságot becstelenítő előítéletek' szennyéből a' vad nemzeteket; 's mi csuda ha ezen menyei tiszta tanítással párosult külső isteni tisztelet' érzéki képei 's rajzai, varázs erővel ragadák a' népeket a' szelid életre, a' tudományos erkölcsi és mesterségi műveltségre.

Vannak, kik visszaélésekről sokat beszéllnek mind a' Religióra, mind annak szolgájira nézve. Ezeknek rágalmazások csak azért engedhető meg, mivel nem tudják, hogy az emberi kezek az Isten ellen is szentségtelenül emelődnek! nem tudják hogy a' vallás' szolgáji, midőn azok lettek, gyarló emberek lenni meg nem szüntek! — Ti szigorú erkölcsi bírók! állandó szeplőtelen áldozatot kívántok a' vallás' szolgájitól! nyúljatok kebletekbe!

magatok csak egy kis üdőszakban is bemutatottok é azt? És mi nem visszaélés tárgya e' földön? — Egy kis becsület sérelem, egy kis dicsőség nem szült é már öldöklő harczokat? Szabadság színe 's neve alatt nem vívtak é már ki népek maguknak ön honnokbóli számkivetést, öldöklő gépelyeket, setét börtönöket? És ezért szaggassuk örökre széllel a' társas élet' kötelékeit? — Ha nem! némelly visszaélések miatt mi oknál gyilkoljuk meg a' vallás' boldogító ártatlan alakját?

Boldog az a' nép, melly zendületet 's forradalmat nem élt ön körében; de valóban a' tapasztalás mutatja: csak egy borzasztó rázkodtatás után esméri el az ember mi volt a' társaság' éltető ereje. Épen mint midőn egy föld alatti rengés leroppantván a' porhanyó részeket, előtűnteti csudállat tárgyául az Alkotó' remek művének alapvonalait. Így szemlélik a' forradalom' romjai közül lihegve kikaparkodott polgárok a' fölfordult társaság' düledékeit, 's könnyes szemekkel válogatják a' társaság létege' alkotó részeit. 'S ez a' Religió!

Gyönyörű tűzre lelkesülve monda

egykor Bonaparte Lucian a' törvényhozó testület' gyűlésében: „*Tíz forradalmi esztendő után a' Religióhoz visszatérünk, melly a' Státusnak épen olly szükséges mint a' Békesség. A' visszálkodás és harcz tébolyító dükében elmellőzhattük 'srosszúl esmérhettük ezen általlánosan szükségest, a' Religiót; de midőn itt a' pillanat, mellyben a' polgári testület erős állást akar ismét kapni, szükség hogy a' Törvényszerző annak örökös alapját is föllállítsa. Itt ott körül széllel szórva hevernek annak tiszteletre méltó roncsolt darabjai? ugy szükség hogy a' gondos kéz azokat összesítse 's összekösse. Nem reménylheti a' Státus önálló erősségét, míg e' nagy munkát végre nem hajtja.*“ — Azért állitá tüstént a' lelkes szónok: „*A' Religió és Isteni tisztelet a' Státusnak szükséges.*“

És valóban az a' Nemzet, melly egykor — mint a' szónok mondá — a' harcz' dühébe mérgesülve, 's a' romlott szivű philosophusi nevet bitanglók képzelgéseik által elcsábitva a' Religió és ennek szolgálói eránt olly igazságtalan volt, ma nekik sok szépet 's tiszteletet mond és ad. — És nem tudja N. Tisztviselő úr a' Püs-

pökök' jószága milly összesületbe áll a' Religiónak Hazánk boldogságára is illy jóltévő hatásával? Kérdezze csak ön személyétől: erszénye' nyílásakor hány falusi iskola kapott létet? — Hány Tanító létszert, segédelmet? Hány oskolás gyermek — különben télben oskolába nem járható — csizmát? Hanyan kaptak szorgalomra ébresztő érdem díjúl olvasót, imádságos könyvet, kalapot, kendőtskét 's a' t.? Hány kórház olvasta öt, hatszáz forintját? Hány szegénynek sirásra vonult arczáról törülte le, erszényéből az inség' verejtékeit? — Mind ezek a' Tisztviselő úr jószága előtt, a' Püspök' jószága nélkül porba hulnak, romba dűlnek! — És valóban a' Haza' termében köz jóról szavazás történvén, véleményem szerint, a' művelt lelkű Tisztválasztó közönség' kebléből nem bánatos sohajtást kellene kiszorogatni, hanem egy boldogabb fölviradás' reményét szülni 's nyújtani!!! — Irtam Ro'snyón Karácson Hava' 20-kán 1837-ben.

Czente István, m. k.

Isten és emberi lélek.

Ki vagyok én? — Honnan van az én testem? Ki az én lelkem' 's tehetségei' alkotója? Honnan van az igazságot esmérő — a' boldogságali élés-vágy bennem? Honnan az erény' tisztelete? Miért olly szükséges nékem az erény és boldogság? Merre lejt az én földi életem? Ha a' sir' éjje befedte testemet, mi történend vélem? Ezer és ezer hasonlóim jönnek körülöttem létre 's mint vízi buborék e' föld' színéről eltűnnek, én és ezek micsoda nézetben élünk illy mulékony rövid életet itt? — Legfontosabb kérdések voltak ezek és lesznek az emberiség előtt mindig. Mint a' sarjadó 's nyuladó növényke, a' levegő' 's föld' nedvét, mint az éhség sanyaritott állat az étket, melly nélkül törpére zsugorog, és a' föld' légszórta porába dúl: úgy, sőt ön tudata' következtében jobban ohajtja az ember e' kérdések' érdeklő megfejtését.

* * *

Én ember, testből és lélekből szerkezett valóság vagyok. Egyik alkotó részemet teste-

met eléggé megfejtí a' mindennapi tapasztalás, midőn megszűnvn élet-eszközei, sorvadásba indul, 's mi benne földi vastag anyag volt, föld porába vegyül, folyó elemei a' nehezebb levegő' nedveibe gőzölgnek, könnyű meleg izcskéi a' tisztább lég, 's magasan lezzengő elemek' világába röpülnek, mig ismét a' változás' számtalan lépcsőin, más tenyészetes testekre hatva, egy remek élet eszközös lény' alakjába vergődnek. Így forr, így kering az érzéki világ, egy lény' hunytával másnak viradoz születése napja; minden születés és látszó enyészeti hely a' természet nagy kerekének egy fogá, mellyen a' századok előtt elsorvadt lény, ismét létre kap. De mind ezen vastag lények egy magas tehetség, öntudat nélkül a' mozgás és életeszközösség' törvényei szerint léznek, élnek, és azon állapotba süllyednek, mellyben az alkotó vagy életeszközösségi erő (vis organica) nagy feszülés, vagy megereszkedés miatt elbádjad, elgyengül, 's csupán műi (mechanica) és elemi erő (chemica vis) kezd munkálódni benne; épen mint a' feszülten elszakadt vagy nedvesen meggyengült húr öntudat nélkül elveszti hangját 's zenejét. — A' test' *munkái*: különféle mozgások, vérforgás, kigőzölgés; *tulajdonai*: kiterjedtség, áthathatatlanság, életművesség (organisatio); *állapotjai*: egészség, betegség, növekedés, hanyatlás, halál, sorvadás, fölcszálás.

* * *

De bennem még más tünemények is tapasztalhatók: én a' jelen és máshon lévő tárgyak' különböző tulajdonságait egy képbe fogom, szemlélőleg előmbe állítom, vagy képzelek. Én két és több így alkotott képzetet összeközelítvén elhatározom tárgyaikali viszonyokat, vagy ítélek. Én egy ítélet' valódiságáról meggyőződni vágyván, egybevetem azt más czáfolhatlanokkal, és egy harmadik' segítségével elhatározom a' kétes ítélet' igazságát vagy alságát, az az okoskodok. Általmegyek mintegy szellemalak ezer világ és igazság' özönén; előmbe varázslom a' legelvontabb és terjedtebb igazságok' lánczát, széllel zúzóom 's összekötöm azokat; általlátom 's értem szép egybehangzásukat; ekkor mint egy e' föld' tekéje fölött magasra emelkedve, 's egy titkos méltóság' borzalmától meghatva belső szerény örömet érzek, 's magam e' vastag anyagú világtól mintegy elkülönözve látom. — Bennem a' képzelt és izelt tárgyak után vágyódás, kívánság, utálkodás, idegenség ébred. Bennem az érzet, értelmesség, önkény, akarat szabadság, öröm, szomorúság, gyönyör, emésztő féltékenység, bánat, remény, csudálkozás, bámulás, tünnek elő. Illy munkásság, illy változások a' legfinomabb élet műszeresített anyagban sem tapasztalhatók. Mivel tehát ezen valódi munkálatok és körömbeli tünemények, az anyagos lények' mozgás törvényeiből megmagyarázhatlanok, és

mint annyi okozatok ok nélkül nem létezhetnek, egy cselekvő erőt; 's minthogy ez ismét állány nélkül nem képzelhető, egy ily állány létezését kell elesmernem, melly testemtől munkálatainál, tulajdonságainál, állapotjainál fogva létegesen különbözik; olly szükségesen kell és czáfolhatlanúl elesmernem, milly szükségesen és czáfolhatlanúl a' tapasztalt munkásságot és változásokat öntudatomba estek után mint valódi okozatokat kell elesmernem, 's milly czáfolhatlanúl kell állitanom: hogy minden okozatot megeközi az ok.

Ezen munkálatainál, tulajdonságainál, állapotjainál fogva testemtől különböző Allányt, a' fölül érintett változások és tünetmények, mint annyi a' testek mozgás törvényeiből megmagyarázhatlan okozatok okát. Léleknek nevezzük. Ennek létezése valóban olly czáfolhatlan, milly levivhatlan a' fölül érintett oki elv; 's ki a' lélek létezéséről kételkedne, azt tagadná, vagy erősítőleg állítja, már ezen munkálatokkal elhatározólag ejti ki: hogy van lelke.

* * *

Én tehát ember testből és lélekből álló lény vagyok. De honnan van az én testem? Ki az én lelkem 's tehetségei' alkotója?

Az én testem' közvetlen és legközelebbi okát egy emberi testtől elvált, elválva létező, 's egy belső erő' munkálódása által növekedő folyó anyagban találom föl; közvetett pedig és távolabbi okát, vízben, levegőben és a' földnek

mind azon növényeiben, teremtményeiben, mellyek az emberi életerő és ezzel szorosan párosult emberi hig anyag' létezését közelebb-ről és távolabbról eszközlik. Nyilvános innen: hogy ha létező testem' utolsó okát keresni a természetbe elindulok, egy körbe, minden teremtmények' nemén és elemek' osztályán által hatva, ismét tulajdon testemhez érek; mert én a' növénykéekkel 's állatokkal, ezek a' földel, léggel, vízzel, tűzzel és ismét vélem oki és végzeti kötésben állanak. 'S ezen utazásban szerzett tapasztalás e' természeti szűk körbe annyiba megnyugtatja eszemet: hogy egy okozatról okra, erről ismét mint okozatról okra, 's így tovább találván, e' természeti körbe ugrásokat tenni elvei' ellenére nem kénytelen, 's ellenmondásokra nem talál. De érzék fölötti esméretei' és elyei' alkotása következtében, lelkem e' természeti szűk körbe meg nem nyugszik. Melly kérdést testemre vagy bár melly földi teremtményre 's egyenkénti elemre nézve támasztott, tudniillik: hol van e' létező anyag' oka? 's ennek már mint okozatnak ismét oka? és így az egész természeti lények mint okok és okozatok' lánczán körül menvén, 's önnön testemet is azon okok és okozatok' összefüggő sorában találván mint alkotó részt, 's látván hogy a' természeti okok és okozatok' folyamában, kisebb nagyobb mértékben minden ok és okozat, testem mint egy vízi buborék támadt, elmúlik, és ismét mást létesít, és így az egész

természeti ok és okozat' tömegét változékony-határozottnak találván, melly létezésének utolsó okát szükségesen magában nem foglalja, különben változékony, határozott nem lehetne, lelkem épen az egész ok és okozat' szövénnyére nézve is azt a' kérdést támasztja, mit egy okozatra, de melly, ok is másra nézve: Hol van ez egész természeti ok és okozat lánczának utolsó oka? Az emberi lélek czáfolhatlan oki elvével hasztalan buvárkodik tovább a' természeti ok és okozati körbe, nyugalomra nem találánd; mert látván hogy minden egyes ok a' többinek, ezek viszont amaz egynek kölcsönös létezése, hatása 's munkálódása mellett, és így föltételelesen léteznek, munkálódnak, és egymásra hatnak; 's mivel a' természeti ok és okozati körben egy lénytől, egy elemtől mint októl elindulván, és ismét haladólag oda jutván, látom hogy az utolsó okozat mint ok hat az elindulásomkor fölvetett első okra, szükségesen azt a kérdést támasztja: ezen természeti körbe kitette az első okot illy munkás létbe? És itt már hogy lelkem változhatlan érzék fölötti elveivel lenyughasson, vagy azt kell felelnem: Az egész természeti ok és okozat-alakban munkálódó 's egymásra ható lények' láncza öröktől így áll; vagy hogy a' rendszeres viszonyhatás nélkül létező lények esetileg jöttek e' viszonyhatási körbe; vagy a' természeti lények' köréből kilejtve, azontúl keresni a' munkás természet' okát. Minthogy lelkem valamint az érzé-

ki úgy az érzék fölötti világban sem tud valamit ok nélkül képzelni, 's ha azt a természetiben föl nem találja, kénytelenítetik bár hol annak körén túl fölkeresni, különben önnön magával szünetlen ellenkezik. Így ha előállítunk egy gépelyt, egy szünetlen mozgó erőművet; az első mozgó részetskének okát kétség kívül a' ráható mellék, ennek ismét a' harmadik és így tovább az egész gépely' mozgása első és közvetlen okát a' kerekek, rúgók, szóval: alkotó részek' viszonyhatásában találандjuk föl. De látván hogy minden egyes alkotó részetske a' másik' viszonyhatása mellett, és így föltételesen, tehát természetesen esetileg mozog, és így mozgó lényege' utolsó okát magába nem foglalja; elcsudálván a' gépelyt, szükségesen az a' kérdés támad: ki tette annak első alkotó részét illy mozgásba? mellyre feleletül vagy az következend, hogy a' gépely öröktől illy mozgásban van alkotó részei' viszonyhatása által; vagy hogy esetileg jöttek illy mozgásba az alkotó részek; vagy a' gépelyen kívül egy értelmes mesterre találunk, ki a' gépely' részeit alkotva, bölcsen illy viszonyható mozgó arányba helyezé.

Igen különös, hogy *Kant* a' fölül érintett viszonyható állányok mint annyi ok és okozat' természeti köréből kilépni tunyaság bélyegzet alatt tiltja az emberi észnek. Ő szerint az emberi ész szünetlen így munkáljon: egy lény jelenlegi utolsó állapotjának oka a' megelőző, ennek ismét a' megelőző állapot és így mindig;

ha így halad az emberi ész, a' természeti lények' okáról kérdésbe semmi e' természeti körbe nem tartozó esméret és gondolat sem foly be. Én pedig azt tartom, hogy ezen természeti körben ok keresés végetti szünetlen keringés a' leghasztalanabb tunyaság. Ezen ok keresés végetti búvárkodása az észnek a' természeti állapotok' körében csak az első kerüléssel valódi munkásság; eljutván az elindulás' első pontjára, 's látván hogy az utolsó állapot ezen tapasztalásomra nézve első állapotnak oka, a' második ok keresési kerülés valóban hasztalan, nem azon értelemben, mintha a' nagy természet' körét rövid földi éltünk egy pár évében megfutván, abban többé vizsgaságunk tárgyra nem találna, ó ez értelemben kimeríthetlen a' természet' nagy tára, 's általunk határozhatlan az abban teendő tapasztalás; de a' lények' oki keresete nézetéből indulván el a' természetbe, 's fölfedezvén hogy minden egyes lény állapotjának közvetleni oka az előbbibe létezik; 's általlátván: hogy valamint az egyes lény csak esetileg létezik jelen állapotjában, úgy az egész lények' tömege is esetileg létezik viszonyhatási állapotjában; mert a' lények' nagy tömege el nem változtatja az egyenkintiek' természetét; és az egész természet lényeknek utolsó okát nem keresni, 's ha azt ugyan a' természeti körbe föl nem találja, a' körből ki nem lépni, valódi tunyaság; mert épen azon emberi ész' létegeben gyökerező oki elv' következé-

sében lép ki a' természet' köréből a' lélek, mellynek unszolására egyik lény állapotjától mint okozattól haladt a' másikhoz mint okhoz, és viszont.

Vagy véli tám valaki, hogy azért nem szükséges a' természet' köréből kilépni, mert abban az utolsó okot is föltalálja az emberi ész, olyképen: hogy valamint az egyes lény' állapotja tökéletesen elhatároztatik a' megelőző által, úgy öszvesen minden lények' állapotja tellyesen függ és elhatároztatik a' viszonyhatás által, így tehát az emberi ész okelvi sürgetésének épen úgy tétetik elég a' természetben, mint az én föllebbi okoskodásom szerint a' természet' körén túl egy végetlen alkotóra találva. Hogy ezen okoskodás' léteget meggyőződve lássa mindenki, a' legrövidebb vizsgálati ösvényre vélem utasítani, ha azt mondom: ezen nagy természet' lényeit a' viszonyhatás' állapotjából oszlassa el képzetében, 's egyenkint magányozza el, ezután azt kérdem: föltalálандja é bennek egyenkint ön létezésök', az az: egész ható és szenvedő természetök' utolsó okát? én tökéletes meggyőződéssel állitom; nem. — Ugyan is, szakasszon ki a' földből egy növénykét, 'egy gabona szálát, 's minden viszonyhatás állapotján kívül magányozza el képzetében úgy, hogy a' közvetlenül előbbi állapotját okozó lények, föld, levegő, nedv, 's a' t. hason elkülönzött állapotba létezzenek; állithatja é józan ész elveit ellenkezésbe nem hozva, hogy

ezen tunya anyagú gabona szál, minden öntudattól, következőleg értelemtől, itélettől, okosságtól létegesen megfosztva, ön magától, szabad akaratból egy észlegesen kiművelt terv szerint a' többi elmagányozott lényekkel viszonyhatási örökös körbe menend, midőn minden viszonyhatási körbe létező lények természete egyleges (indifferens) azon viszonyhatási körben léteznek é vagy sem, nem önnön magukból, hanem külről lévén azon ható és szenvedő körbe idézve? Ha ezt most ezen tunya anyagú lények nem tehetik, miként jöhettek egykor maguktól ezen viszonyhatási lét körbe? — Kétség kívül egy hatalmasabb erő adta nékik ezen viszonyhatási erőműi életet, különben ma is adhatnának maguknak ollyat, vagy különböző terv szerint mást. Ime tehát azért, hogy egy lényi állapot a' más megelőzőben mint közvetlen okban csikarkodik, nem következik hogy ugyan azon egyenkinti és egész viszonyhatási lény körnek utolsó oka is magában a' körben föltalálható; arra szükséges létezés, az az önnön létegeben gyökerező létok (ratio sufficiens existentiae in propria essentia) kívántatik, mit e' változékony természeti körbe föl nem találhatunk. Az sem áll, hogy e' természeti körből oki keresésben kilépven, ugrik az ész; valamint e' természeti körben egyik oki állapottól a' más okozotthoz és viszont szakadtlan folyamba megyen, épen azon folyamba lejt e' természeti körről mint okozat-

ról az utolsó okra; 's ha ezt nem cselekszi, önnön természete zavartára, 's hogy úgy szóljak, sorvasztó tunyasággal szünetlen egy természeti körben kéntelen keringeni; midőn minden körbeli lények jelenlegi állapotjuk közvetlen okát föltalálta, de az egész viszonyható lény kört is csak esetileg létezőnek látván, attól a legközelebbi okra emelkedni még sem akar. És mivel az emberi ész' természete következtetésében okoskodik így; mit *Kant* is elesmér, de ezt teszi hozzá: az emberi ész véli, hogy a maga kényelmére az okozatokat egységre hajtó 's határozó kigondolni szokott elvek (principia regulativa) azonnal alkotó elvek is (principia constitutiva); mondom, mivel az emberi ész' természete következtetésében szükségesen okoskodik így, annak e' természeti létkörben anyagját föltalálván, melyre az elv alkalmaztathatik, annál inkább valódilog úgy kell lennie, mennél nevetségesebben lehet csak azt állítani: hogy a' józan ész midőn szemlélőleg ugrást, ellenmondást, meg nem engedhet, cselekvőleg, valódilog azt megengedheti; az törtenend pedig, ha ez esetileg létező lények' köréből az utolsó okhoz ki nem lejt; létezend okozat ok nélkül. És ha az oki elv, midőn e' természet mint okozat' határiból a' végetlen utolsó okra mutat az emberi ész, csak önnön kényelmére kigondolt határozó 's egységbe hajtó elv, az ellenmondási, kirekesztési elvek mi csoda tekintetből nem illy koholmányok? ho-

lott egyik mint a' másik és harmadik az ész' létegeben úgy gyökerezik, hogy azok' ellenére szemlélőleg mint cselekvőleg hozzá semmi sem fér. — Ide tartozik azok' törekvése is, kik az oki keresést egyenes végetlen vonalon kezdik; mert a' lények körös vagy egyenes vonali végetlen számát képtelenségnek tartotta mindig a' valódi bölcsék' serege. Nincs végetlen szám; mert a' szám egyik' többsége, nem lehet pedig olly többséget képzelni, mellyet egynek hozzáadásával ne lehessen nevelni; tehát minden szám nagyobbra 's nagyobbra nevelhető, az illy dolog pedig végetlen nem lehet.

* * *

Ime tehát ezen kérdésre: honnan van az én testem? a' legközelebbi okot rejtő felelet készen áll e' nagy természet' körébe; de eszem itt meg nem nyugszik, ő mindenben természet' következésében egységre törekszik; utolsó okát keresi mindennek, 's minthogy az egész lények' nagy tömegébe az nem található, nyilvános hogy testem utolsó oki kérdése a' világ' utolsó oki kérdésével összeűt, lássuk tehát röviden a' világot és annak utolsó okát, az előbbieket mellett.

* * *

A világ minden együtt, 's egymást rendel követő, változó, összefüggő, esetileg létező, véges lények' folyáma. Mert ha e' világot szem és ész úgyúl veszük, sok együtt létező lényekre: állatokra, növényekre, napra, csillagokra

találunk; látjuk hogy ezen együtti lények közül az eltűnőt más rendre követi. Mind ezek pedig változók 's másképp létezhetők; mert mi ellenzi az állatok', növények', csillagok' kisebb számmali létezhetését? mi ellenzi egy kellemes nyári nap csendjének bősziült viharrali fölváltását? mi ellenzi a' már már nedv cseppekbe sűrült lég' egy perczeni megritkulását? mi ellenzi az élet művü már már tökéletességbe fejtő lények' elenyészését? ezek eslegességet, változékonyságot, végességet, határozottságot jelentenek; így mi magunk erőnk 's tehetségünk végesek határozottak vagyunk. Olly viszonyba tapasztaljuk végre e' világi lényeket állani, hogy vagy egy a' másért létez; vagy egy, más létesít. Ki nem látja a' természet' országaiban, az összeütő erők által mint támadnak, nőnek, vénülnek és enyésznek a' lények? Az emberi elme különbségét az éghajlat, eledel, nevelés, vallás mint szúlik? Ki nem hiszi hogy az égi testek' rendszeréből egy elmozdított test az egészbe változást okozand? Ki nem látja a' nap' jóltévő sugarait, a' levegő' csepjeit boldogítólag földünkre hatni? Az élet-eszköznélküli testeket: világosságot, meleget, tüzet, vizet, szelet 's t. az életesszősökökkel: emberekkel, állatokkal, plántákkal, mint szert a' czállal együtt létezni? Mind ezek a' világi lények' összefüggését czáfolhatlanul bizonyítják.

Mivel tehát a' világ az észfogatban fölhor-
dott lények, tünemények, 's azokhoz hasonlók'

folyáma, eléggé nyilvános annak végessége, eslegessége, változékonysága. De további józan észű képzetek szerint miért lehetne a világot végetlennek állítani? — Mert a világ vagy végetlen számú lények folyáma, vagy végetlen térbe, vagy végetlen üdőtől 's üdőbe létezik; mivel pedig a végetlen tér végetlen együtti lények rendje; a végetlen üdő pedig végetlen rendbe következő lények folyáma; nyilvános: hogy végetlen szám nem létezhetésével mind a három képzet elenyészik.

Mivel tovább, a világ ezen véges lények összesége, 's minden összefoglalt részes lény esleges, e világnak is szükségesen olyannak kell lennie. Mert minden összefoglalt lény összekötött részekből áll; már a kötelék minden összefoglaltban léteges, de a részekre nézve esleges; mivel az összefoglalt ugyan nem, de a részek egyenkint is létezhetők kötelék nélkül; így mi ellenzi e világ testeit külön képzelni létegek egyenkinti sérelme nélkül? mi ellenzi ismét minden világ tekéjének mint összefoglaltnak fölhasználását? a mi pedig ilyen lehet, az esleges, az másképp is létezhet, az változékonny, abban nem találta őnlétok, az ha létező, egy végetlen erejű alkotó okra mutat, melly őt így összeszerkérte, 's illy változékonny alakú létbe tette; különben a világ leendő önön magának alkotó oka, és így maga magánál előbb is létezett, utóbb is; előbb, mert alkotta magát, a cselekvés létezését tévén föl; utóbb,

mert hasonlóan önnön magától alkottatott. Vagy a' világ' Lényei egyenkint magukba rejtenedik önlét okukat, mi hasonlóan a' józan ész' elveivel ellenkezik, minden világi lény esleges, az az: így, máskép, vagy épen nem is létezhetvén, ha tehát létezik, szükségesen okának kell lenni, miért így és nem máskép létezik miként létezhetne; ha pedig önnön magukban rejtenék létokukat, már szükségesen öröktől úgy és nem máskép léteznének, 's jelen természetők' ellenére eslegesek nem volnának; vagy végre egyik lény az előbbiben, ez ismét az előbbiben és így tovább, minden lények öszvesen pedig a' világ' lényei végetlen vonalában találndják létokukat, a' mi hasonlóan lehetetlen; minthogy mind ezen lények' bár végetlen vonala csak esleges lények' tömege volna, 's így azok lenni a' végetlen számban sem szünnének meg, mert a' szám nem változtatja el a' lények' természetét mint már érinténk.

Ha a' világot mint az egész természeti ok és okozat alakban egymásra ható lények' folyamát magába véve öröktől jelenlegien képzeljük létezni, úgy ismét józan ész' elveinkkel ellenkezünk; mert látjuk a' világ' minden egyenkinti lényei változásának közvetlen okát, épen azon józan ész' tehát tüstént kérdezeni szükséges fogatjái' következtetésében: hát az egész változó lények tömegének hol az oka? hol az az erő, mely e' változó lény tömeget illy mozgásba tette? és így ha ki nem lejtünk e' világ' köréből, szü-

netlen azon egy tunyasztó ponton forgandunk, minden józan észet nyugasztaló süker nélkül. Ugyan is ha ezen esleges lények tömegének örökségéről meg akarna győződni az ész, annak okát a' lények' léteges alkotó (essentialia constitutiva) vagy ezekből következő (consecutiva) tulajdonságaikban kellene föltalálni. Már pedig mivel a' léteges alkotó tulajdonságok, melyekben a' következők' létokaik vannak, a' lények jelenlegi léteget alkotják, 's azokból létszünet nélkül el nem enyészhetnek, természetesen következik: hogy az a' lény, melly önnön létokát magába rejti, változó nem lehet; mert valamint az első — hogy úgy szóljak — örök lét percében Létege alapos okával az volt a' mi volt, ugyan azon létege alapjánál fogva mindég annak kell maradnia, a' mi volt, különben miért változik, ismét okának kell lenni; hogy tökéletesebb vagy tökéletlenebb legyen? mind a' kettő ellenkezik egy örök lény' végetlen létegevel. Változhatósága tehát és ezzel összefüggő eslegessége egy lénynek tökéletesen ellenkezik az önnön létegeben található létokkal; e' világ lényei pedig eslegesek, változók, nem rejthetik létegekben utolsó létokukat, tehát nem is létezhetnek öröktől, és ha léteznek, egy végetlen erőben áll az ő utolsó létokuk. Azután minden lénynak észfogatjába van meritve általunk esmérhető létege, 's ez tüstént értetődik amabból. Az észfogatot ugyan nem a' lények' tökéletes érzék fölötti

léteg' esméretéből (*essentia metaphysica*) szerkezti az ész, minthogy e' végre a' lények' minden belső és szükséges tulajdonságait kellené esmérni, mi határozott elménk' körén túl áll: hanem érzéki létegek'ből (*essentia physica*), mellyek mellett olly állandó tulajdonságok is tűnnek elő a' világi lényekben, mellyek míg azok maradnak, tőlök el nem enyészhetnek; mondom, ezekből és ezek következőikből léteges ész tudományi törvénye szerint alkotja józan elménk' a' lények' észfogatjait, mellyeket kényelmeseknek lenni csak a' képzelgő kétkedők' országába tartozó állit. Ezen állandó lényeges észtudományi törvények szerint alkotott észfogatokba, tüstént előtűnik hol kereendő létoka mindeu lénynék; mert ha egy oly lénynék utolsó létokát önnön létegebe teszi elemém, mellyben az nem találathatik, többi léteges alkotó vagy következő tulajdonságai tüstént ellene kiáltanak, 's vele semmi esetben sem egyeztethetők meg. Így mi ugyan nem tudjuk egy kő' elemei számát, azok' csudás egymásra hatását, összefüggését, és egy kemény testé alakulása' módját nem esmérük; de tökéletesen esmérük általhathatlanságát, terjedtségét; melly tulajdonságok míg a' kő, kő marad, tőle el nem enyészendnek. Egy növénynek, testünk' elemei számát, összefüggését, belső titkos csatornain a' fölözlott teremtmények' tápláló ereje milly, hogy, merre hatását, 's vele egy testé, egy állánya alakulását nem esmé-

rük; de tökéletesen esmérük általhathatlanságát, terjedtségét, munkálataiból életművességét, 's föloszlását. Lelkünk' állánya tapasztalásunk alá mint a' részes lények nem esik ugyan, de minden részes lények' munkálataival ellenkező cselekvőségéből létezését és nem részességét czáfolhatlan oki elvünkkel következtetjük; és mind ezekben 's a' világnak minden lényeiben az ő érzékfölötti és természeti létegekben hol tűnik elő csak egy vonatja is az ön létoknak? avagy változóságok, határozottságok, eslegességek nem nyilván ellenkezik é józan ész fogatjainkban az ön létokkal?

* * *

Azon állítás: hogy a' világ' lényei tiszta esetileg jöttek e' viszonyhatási létbe, akár jelenlegi alakjukba, akár a' végetlen számú 's öröktől mozgó elemek' összefutása által, valóban a' bölcselkedő ész' utolsó elcsüggedés-esetét képezi. Nevezetesen ezen vélemény örökös anyagot, végetlen számú örökös mozgó elemeket állít. Ázon kívül, hogy tiszta esetet, mellynek bár hol megelőző oka nincs, a' józan ész semmi értelemben sem enged meg; 's a' világ akár micsoda külső lényekből alakult, mindég létezni kellett egy külső erőnek, melly azon lények' egész valóját mozgásba hozta; és mivel végetlen szám és tér nem létezik, végetlen számú elemek sem lehettek; azon öröktől elemek' mozgása vagy szükséges volt, vagy esleges; ha szükséges, úgy az öröktől mozgás nem változ-

hatott, 's az elemek ugyan azon egy mozgási vonalból soha össze nem futhattak e' Bölcsesség remekjének alkotására; ha pedig esleges, azon mozgás öröktöli nem lehetett; mert minden *öröktöli*, ön magában rejtett lét okánál változhatlan, és így nem esleges. Az esleges mozgású elemeket tehát megelőző öknak kellett összefuttatni. Azért már Cicero nevetségesnek látta az elemek összefutásából világ' alakulását mondván L. 2. de Nat. Deor. *Ha világot alkothat az elemek' összefolyása, boltozványt, templomot, házat, várost miért nem? ezek nem olly munkálatuak és sokkal könnyebbek. Valóban vakmerő fecsegésekből nékem úgy látszik, azok az ég' csudás ékességét soha sem szemlélték 's a' t.* A' világ' anyagja sem lehet öröktöli. Mert e' világ' a' föllebbi esméretben, határozott, esleges, változó; tehát szükségesen anyagjának is ollyannak kell lenni, a' mi pedig illy tulajdonságú, az öröktöli nem lehet; az ha létez, létokát magába nem rejtven, különben változhatlan volna, egy előbbi alkotóra mutat. Tovább ha e' világ' anyagja öröktöli volna, szükségesség és függetlenség tulajdonainak kellene lenni; már pedig minden anyag több tulajdonságok' hiányával van, mi azt határozottá, függővé 's eslegessé teszi; minden anyag rest, nem mozdúlhat, ha csak külső erő mozgásba nem teszi, ez pedig függést jelent. E' világ' anyagja különbfélen alakulhat, föl-oszolhat, külső erő' hatása által mozoghat;

minden anyag erejét műi, elemi, vagy életi tekintetbe határozottnak, függőnek 's föltételesen munkálónak mutatja a tapasztalás; változékonny tehát és határozott tökélyű minden anyag.

* * *

Sok bölcselkedők a világ' eredetéről kérdés' fejtegetésébe, számtalan emberek' boldogtalanságára eltemették az örök Alkotót. A' régiebb' nemzetek a' természet' változásai első okánál tüstént megállapodván, és azt személyesítvén nem csuda, ha annyi al- és Fő-Istent, Alkotót képzeltek, mennyi teremtmények' nemei 's elemek' osztálya volt. A' föld' zöldjét, a' növények' gyümölcsét sarjasztó erő, a' levegő', víz', szelek' és emberek' nemző ereje, a' mindeneket szülő üdő így lettek Saturnus, Nymphák, Jupiter, Vénus és mások; 's a' világ ezen változásainak egybekötéséből eredt az Istenek' egymástóli származása. Mivel pedig a' természet' változásai állandó határozatok 's szabályok szerint történnek, az Isteneknek czimzett titkos természet' erejét és így már Isteneiket vakszükség (Fatum) alá veték. Így lettek az Istenekből emberek, és viszont a' leírt személyesítés' útján az emberekből, erényekből és vétkekből Istenek. A' vizsga 's következőleg gondolkodó ész azonban, ezen Isteni sokaságnak a' bölcselkedőknél tulajdon értelembeni létezését alig hiszi; mert a' jelenkorban is elégé hirdetik sok maradványok némelly régi nemzetek' észí műveltségét, mellyel amazz igen ne-

héz megegyeztetni. Az egyiptusi elmék' kifejléséről ha semmi egyéb (olvasd Oberleitner Arabs Chrestomat. Egyiptom' csudálatosairól) eléggé értesít bennünket Mojszes' teremtetési könyve, mellyben az ő vallomása szerint Egyiptus' bölcselkedői legalább szintleg majd rendre létesíték az ő valódi csudáit. Ki hidjen illy nagyon félszeg műveltséget? Ki egyeztetetheti meg ezzel azon alacsony babonáságot, melly valósi tekintetbe Egyiptusról általjában iratik? Azt könnyebben hiszem, hogy az Egyiptusiaknak előbb nem lévén betűik, képzeleteiket, gondolataikat képekben, hasonlatosságokban festék le, és közlék társaikkal; a' nevezetesebb képzeteket és lényeket kétség kívül nevezetesebb 's tulajdonságaik által legalább nemileg árnyékozó teremtmények képezték. *) Könnyen hiszem:

*) Egy világosító példája van ennek a' többek között a' Nilus viz melletti Sphinxben, melly Kairónak nyugoti részén mintegy négy mértföldnyi távolban fekszik; 's mellyről emlékezik Herodotus, Plinius pedig így ír le: „A' Piramisék előtt van egy még most is csudás Sphinx. Ezen alak az ország Istenének tartatik a' nép által, alatta Amazist vélik fekdüdni (Amazis rosz katonából lett egyiptomi nagy király volt, ki a' Görögöknek nagy szabadságot adott, fölséges építményei között az Izis temploma nevezetes, a' néptől később imádtatott, meghalt 3458, uralkodott Diodor szerint 55 esztendeig). Vélik, más helyről hozatott ide; egy csinosított kőből van kifaragva. Ezen szörnyeteg feje' köre 12 láb, hossza 43, mélyje tetőtől hasig 162. A' történetírók sokat mesélnek ezen képről, a' többek között jóslásáról is. De ez csupán a' pogány papság' csalásága volt, kik földalatti utat csináltak ezen

hogy eleinten a' bölcselkedők az egész népnek józan értelemben terjeszték ezen képeket elő, 's így mi csuda, ha a' bölcselkedő mint az együgyű reggel kertjébe lépven, térdre esett hagymáji között, 's áldá. a' Magasságban lakozót, ki őt olly növényvel ajándékozá meg, mellynek ereje által a' legsujtőbb betegségeket, a' mirigyes halált is sokszor eltávoztatá. Ezért kétség kívül nem fogja a' belátó ész Juvenálissal általjában Egyiptust nevetni. Hanem azt

kép' hasába, melly a' fejébe végződött, 's kétes feleletjeikkel onnan fejték meg azok' kérdését, kik ez alakról valamit vágytak tudni. Mivel pedig ezen kép belől üres volt, 's a' benne rejtőző pap' szava iszonyúan hangzott, a' könnyen hívő pogányok isteni hangot véltek hallani. "Több illy Sphinxekről is beszél, mellyek a' Nilus' vizétől beáradt részekben léteztek, hogy rajtok az áradó viz' emelkedését észrevehessék. Így vélekedik ezekről Aben Vaschu arabs író is. A' Sphinxet kétféle alakban tüntetik elő az Egyiptomiak; mint olly szörnyeteket, melly arczával szűzet, többi tagjaival oroszlányt képezett; és oroszlányt, melly ágyon vagy itélőszéken feküdt; az első kép a' kiömlő Nilus' emelkedését, a' másik Mophatan, egyiptomi Istent jelentett, ki a' vizekre ügyelt és különösen a' Nilus' áradását kormányozta. A' képek tehát nem egyebet jelentettek: mint a' Nilusnak Egyiptomot boldogító áradását. Innen még nem világos, hittek-e az Egyiptomiak illy állat' létezését, vagy inkább találos mese, az ő gondolatjaik' érzéki képe volt? Mivel az áradás Juliusban és Augustusban történt, midőn a' nap a' szűz és oroszlány égi jegyeken megyen keresztül, ezen szűz és oroszlány alakú kép által ezt jelenték az akkori Egyiptomiak egymásnak. A' régiek templomjaik előtt is használták a' Sphinxet az isteni dolgok' és rendelvek' titkosságául. Hogy később ezekre a' legnevetsege-

is könnyen hiszem hogy ezen képek (signa hyeroglyphica) a' Mojzessel vetélkedők a' tudós papság' eszében képek maradtak; de a' tudatlan nép lesüllyedt annak imádására később, a' mi csak érzéki árnyék, csak serkentő szer volt a' magasabb Lényhezi emelkedésre. Így történt ez a' nemzet' nagy embereivel is; a' késő kor' háladatos szív érzése őket magasbra emelé, midőn a' jóltévő' boldogult lelkét előbb közel az Isten' székéhez, azután a' székbe helyezé. Mi csuda ha ma a' chinai kertész a' föl-

sebb vélemények szállottak, ki az üdők' vagy abban változó népek' tüneményeit szemléli, csak azt csudálja borzadva, hogy olyak történtek, de valódiságukról alig kétkedend. Olv. Statius L. 1. Theb. Dapper descrip. Africae. Apollodorus in biblioth. Ezen iszonyú nagy Sphinx régi, emlék nélküli üdőtől homokba volt merülve 1820ig. Ekkor két angol utazó négy holdnap alatt, naponként száz munkás' segítségével a' szörnyeteget alapig kiásatták; 's az egész nagy szobrot egy szirtből faragottnak találta. Az ember fejű szárnyas oroszlány fekszik; lábai több mint 50 lépésre nyúlnak. A' feje üres, melyből — beszéllek — a' hajdan kor' papjai jósoltak. Arczvonatjai szerecséniek, melyeket az üdő ugyan nagyon megrongált, a' faragás' remeksége azonban ma is megtetszik. Ugyan azon két utazó mintegy ötven lányi távolságra a' Sphinxet körítő kőfalat födezett föl, melyről két sor lépcsőn egy mélyen fekvő térre juthatni, két megrongált görög iratokkal álló oltárhoz. — A' Sphinx' lábai között áll egy templom, 14 magasságú, 7 szélességű, és két láb vastagságú kővel befedve; melynek elő részén sok képzetűs (hyeroglyphus) iratok vannak. A' Sphinx' oroszlány kő tetemeit szárnyai fedik be, 's bal lábánál egy nagy golyóbis, és ugyan azon lábán később kori görög iratok láthatók; a' második úján ariánus szó olvasható.

dileg boldogító Confutiüsnek isteni áldozatot téssen bár 'a' bölcselkedő Tientheuját attól megkülönbözteti. Ha ezek valaki előtt igen szellemiek, majd nem képzelgések, tekintsen közöttünk széllel keresztények között, és tapasztalni fogja: hogy a' gondos keresztény, a' tanító, tudván hogy szabad, illik és hasznos a' Képeket és Szenteket tisztelni, mind ezeket erkölcsiségére mint buzgósági táplálékot czélarányosan isteni 's józan észí sérelem nélkül használja; ellenben találunk olly keresztényekre, kiknek fohászaikban az Isten és Szentek, a' képek és képzetek olly arányban állanak, hogy magukra hagyva egy pár nemzetség' elhuuytával őket a' babonaság' szennyébe vánczorogni könnyen képzelhetjük. Midőn a' vérengző zendületek a' zsarnokság' jármába görbiték a' nemzeteket, 's az azokból eredt homály és tudatlanság vonult fölükbe; a' nép és tulajdon nyugalmokról gondoskodó hatalmasok jól tudván, hogy a' Religio, a' millyen ollyan Istenekkel egybekötés, minden polgári boldog életnek egyetlen alapja; az előljárói 's alattvalói viszonynak megszentelője; a' Fejedelem tiszteletének 's a' nép becsének záloga; szóval: az az áldott alkotmány, melly a' nép és elnök' életeért kezeskedik; a' tudósokkal kezét fogva mindent elkövettek, hogy ha nem a' bölcsék tisztább fénybe emelő Religiójából, legalább a' homályba botorkázó nép' babonás véleményeiből, 's hijános Isten' esméreteiből, mellyek az egy-

kori bölcselkedők' tisztább észfogatjaikból elváltozva, megcsonkítva fölmaradtak, polgári vallást alakítsanak, mellynek áldozatai, jövődölései, a' polgári nyugalom' gyenge láncz sze-
mei valának, 's annyira nevelék a' megistene-
sített elvont határozatok' következtében a'
Státus nagyobb emberei' becsét: hogy azok' Is-
tenülése természetesen következett. Cicero mi-
dön Isteneket említ, kétség kívül nem bölcsel-
kedő esze', hanem ezen polgári Religio' ajakán
beszélt. Religio nélkül, a' milly olly megszep-
lősitett isteni esméret nélkül tudományunkra
egy nemzet sem maradt az ég alatt; készebb
volt az emberiség egykori tévedéseit a' megis-
tenesített teremtmények között folytatni, mint
Religio nélkül létezni; azért mondá Cicero is:
*„Nincs olly vad sem olly szilaj nemzet, melly
ha bár nem tudja milly Istent kell esmérni,
ne tudja még is, hogy annak kell lenni.“* Azon
későbbi lelketlen anyagászok' és világ Istené-
szek' gyalázatjára 's závarására, kik egyenkint
kezdvén az emberiséget a' szelid erkölcsiség'
országából kivesztő, 's az oktalan állatok' me-
zejére vezető mirigyos elveikkel széditeni vél-
ték: egész nép tömegekből kitörülendhetik a'
természet' ítéleteit.

* * *

A' régi bölcselkedők köz tudatúl tartván:
„Semmiből semmi sincs,“ általjában örökös
anyagból különbözően származtaták e' világot.
Miléxi Thales, szül. Kr. előtt 635., a' vizet te-

vé elemeket nemző anyagúl, abba olly erőt rejt-
vén képzeteivel, melly a' vizet mozgásba hoz-
ta, 's ez az erő Isten. Követői részint a' le-
vegőt, részint valami levegő és víz közötti ele-
meket nemző finom anyagot képzelének; melly-
ből egy hatalmas erő' mozgatása által lett e
világ.

Anaxágorás minden lények' elemeit egy
öröktőlí anyagban összezavarva képzelé, mel-
lyeket egy bölcs erő e' jelenlegi alakba válo-
gatva szerkeztet; 's mivel az anyag' természe-
tét el nem változtatta, minden válogatott ele-
mekből alakult lény iparkodik az eredeti za-
varba visszatérni föloszlás által, de a' bölcs
erő ismét visszatéríti azokat.

Pythágorás sz. 579. K. e. valamint minden
részes lényt, úgy e' világot is utolsó egyig osz-
latja föl, 's úgy rakja ismét számítólag szép
összehangzásba. De az ő egyének is kétség kí-
völ kiterjedtnek kellett lenni, különben össze-
adás által a' részes lények nem származhattak
belőle. Bár így sem lehet megfogni illy külön
tulajdonságú lények csupa összeadás által mi-
ként eredhettek.

Kolophoni Xenophanes az *Elcai* iskola fe-
je a' világot öröktőlí, végetlen kiterjedésű, ér-
ző, gondolkodó lénynak állitá. Ő szerint a'
világ és Isten egy.

Leucippus és Democritus vélek: a' világ
azon parányokból állott össze, mellyekre min-
den test föloszolhat; ezek öröktől egyenes vo-

nalú mozgásba voltak, 's zavarba akkor jöttek, midőn egy parány kilejtett útjából.

A' *Scepticusoknak* volt is Istenek, nem is volt, minthogy ők kédkedve kényelmesen hányták a' Lények' valódiságát.

Socrates m. halt K. e. 399. erkölcsös embereket vágyván nevelni, a' cselekvő bölcselkedést sürgeté, az ő erényes ajakin csak az erény hangzott. A' világ' eredetével, általjában a' szemlélő bölcselkedéssel, nem sokat bajlódott. Egy Istent e' szép rendű világ' bölcs Alkotóját hitt és tanított, kinek igaz tisztelete jó cselekedetekben áll, ezek' következéseik a' túlsíri életbe terjednek. Szóval *Socrates* mint ember élni tanult, tudott is, 's valódi keresztényien halt meg. —

Plátó m. halt K. e. 346. Egy öröktőlí változhatlan mindentudó, szent, boldog Istent hitt és tanított, kiben a' világ' lényeinek képei öröktől léteztek, 's azok szerint alkotta e' világot egy zűrzavaros anyagból. *Plátó* is beszélt néha Istenekről, mint *Cicero*, de kétség kívül nem bölcselkedési ajakkal, hanem a' divatozó, valláshoz alkalmazólag.

Aristoteles a' világot egy öröktőlí anyagból származtatá, mellybe rejtőző tulajdonságok mozgás által kifejlődvén, nemzék e' lényeket. Az első mozgató ok az Isten. A' lélek nem az anyagos világ' elemeiből van. A' halál elválasztja érzéki társától és élni fog, de öntudat nélkül. M. h. K. e. 321.

Epicurus Leucippusként egy végtelen üregben esetileg összeütköző parányokból állítá elő a' világot.

A' *Stoicusok* egy örök matériáról vélekedtek, mellynek magvából a' tűzként mindent keresztül ható Isten fejté ki e' világot, 's így a' világ' lelke az Isten. Ezek' feje Zénó m. h. K. e. 260.

Ezek után Cicero, Lucretius, Seneca, Antoninus, 's t. részint Plátót, Epicurust, Zénót 's Pithágorást követék.

* * *

Ezen rövid, régi bölcselkedők gondolatjaik' kivonatjából érthető, hogy Thales e' világról egyetembe állítá azt, mi, előtte a' több istenészetet nemzé. *Valamint minden egy alakú elemek' tömegében ő előtte Isten rejtőzött, úgy rejtett Thales az egész világ' anyagába egy hatalmas erőt vagy Istent. Így támadt a' világ Istenészet (pantheismus). Anaxágoras' az elemek' zavarán kívül képzelte azon okos erőt, melly szerkezé e' világot, egy Istenészet (theismus) áll azért az ő bölcselkedésében.*

Thalest nyomba követték az *Eleaticusok* *Xenophanes* tanítójokkal, 's vészesebb tökélyre vitték az *anyagászáttal* (materialismus) elegyített világ istenészetet, a' mi különben is mindég egymásba vezet.

Socrates' cselekvő, *Plátó 's Aristoteles'* szemlélő bölcs hangjok az *Eleaticusok'* világ

istenészetét általjában, a' több istenészetet különösen, a' bölcselkedőknél igen elnémiták. A' Socrates erkölcsi tanitmányai egy az érzékiség és lelkeség' harcából győzelemmel előállott erényt festének; ennek becsét, valódilig egy boldogabb túlsiri élet, egy hatalmas Isten foghatá jutalmazó kegyébe. Ki így gondolkodik, az egy változékony, rest, 's csupa elemi, élet-eszközi, műi erő által mozgó világ' anyagába nem örömet temeti reményét.

Plátó 's Aristoteles szemlélő bölcselkedéseikben sokkal fölségesebbnek képzelék az Istent és az ember' lelkét, minthogy azokat a' világ' poraiba elegyithették volna követőik. Az ő Istenek egy végetlen tökélyű valóság, kinék bölcsességében a' világ lényeinek alak-vonatjaik megvannak és voltak, bár ő azokat egy idomatlan anyagból valósitotta. Lelkünk az Isten' állányával atyafi, 's a' test halála után is élni fog.

* * *

A' *kereszténység'* viradtával pedig ha egy természeti bölcselkedés rendszere nem állott is elő; az isteni kinyilatkozás' tekintetére esett parancsoló, egyenes, korék ejtésekkel hatalmas intést kaptak a' bölcselkedők, a' természeti ész' régi törésein bátran merre lejtse; 's az érzék fölötti észfogatok annál becsesebbek lettek, mennél czáfolhatlanabb lett azoknak e' világra 's Istenre alkalmazása.

* * *

1632ben született előbb zsidó, azután keresztény *Spinoza* ébreszté föl sok ember' erkölcsi kárával a' világ' Istenészetet, 's szoros rendszerbe alakítva azt előterjeszté. A' *Spinoza Istene a' világ, 's világa az Isten*, illy kölcsönös viszonyba van az anyagászat a' világ-isténészettel. *Spinoza* rettegván a' világ' semmi-bőli származásától, *Kartéssel* ellenkezőleg egy végetlen állányt vett föl képzetébe, mellynek két tulajdonságot adott: kiterjedtséget és gondolkodást, 's azon végetlen állány az Isten. Belőle kiterjedési tulajdonsága által dűdörödnék ki e' világ' anyagos lényei, általa gondolkodnak, 's ő a' világ' belsőjébe marad szünetlen külre munkálván. Tulajdon értelemben tehát nem egyéb a' *Spinoza Istene*, mint e' világ' anyagában munkáló elemi 's életeszközi erő. Itt megszűnik a' Lélek mint az anyagtól különböző állány, mert a' gondolkodás épen azon anyagba rejtőző elemi és életeszközi erő' munkálatja; megszűnik tulajdonképen maga az Isten is, mert a' *Spinoza Istene* ismét csupán azon örökös anyagba rejtve munkáló elemi 's életeszközi erő; megszűnik a' jó és gonosz, az erény és véték, mert ezek a' világ' anyagába rejtőző végetlen állány' szükséges munkálatjai; *minden* — így szólt *Spinoza* — *a' végetlen állány természete' szükségessége által van elhatározva, 's a' szerint kell léteznie és cselekednie; innen az Isten nem csak minden Létének,*

hanem cselekvőségének is szükséges oka; megszűnik itt az emberi szabad akarat 's elenyészik az erkölcs. — Ez a' tulajdon értelemben Istenetlen (atheisticum) és lelketlen rendszer, Európát a' 18dik századba mennyire meglepte, beszélik a' számtalan anyagászati irományok, és azon városi tünemények, mellyekben a' bőszült érzékiség, mint szükségesen munkáló állány, letiporva minden lelkiiséget milliommok' gyalázatjára hallatlanul vijongott.

Spinoza bölcselkedésének forrását kétség kívül a' régi Eleaticusok' tanulmányi világában kell keresni, minthogy folyáma 's követkevései azokéval megegyeznek. Látván, hogy e' világ létezik, annak eredetéről és okáról gondolkodni kellett. Igen, de ha köztudatúl föltéve áll: *a' semmiből semmi sem lesz*, e' világnak oka 's eredete nem lehet; nem eredete, mert úgy a' köztudat' ellenére semmiből lett e' világ; nem oka, mert az az ok egy anyagú e' világgal vagy nem; ha egy, fölmarad a' kérdés: hát az honnan van? ha nem egy, mint az előbbi föltételbe semmiből lett a' világ; meg nem foghatván Xenophanesként, hogy hozhatott az ok magától lényegesen különböző okozatot. Öröktől tehát a' világ, végetlen, változhatlan; mi hogy álljon, tagadni kellett hitellességét az érzéki eszközöknek, mellyek e' világba származásra, mulékonyságra, szóval változékonyságra mutatnak. Spinozának tehát jobban tetszett a' világba, egy öröktől fenék-

telen mélységbe süllyedve egy okozatról és okról, más okozatra 's okra végetlenül lépdelni, mint e' változékony lényi körből oki elve' unszoltára kilépni, 's a' végső, mindenek létokat magába rejtő okon megálapodni.

A' végetlen *önlétű allány* tehát, az az: az Isten, Spinoza szerint *anyag*; mert a' nem anyagnak nem lehet kiterjedségi határozata vagy tulajdonsága. De ismét az anyagnak miképen tulajdonítható a' gondolkodás vagy minden lelki munkálataink' alapja, az *öntudat*? — Az anyag' természete világosan kitűnik azon törvényekből, mellyeket az anyag általjában véve, követ; tudniillik: az *anyag állandóság* (*subsistentiae materialis*); *önkéntelenség* (*Inertiae*); *ellenkezés* (*Antagonismi*); és *folytonfolyás* (*continuitatis*) törvényekből. — Ezen törvények szerint nyilvános, hogy általjában az *anyag' mennyisége a' testes természet' minden változásai mellett sem nő, vagy fogy*; hogy *minden test nyughelyben, mozgásban 's irányos gyorsaságban marad mind addig, míg valamelly külső ok által másképp nem helyextetik*; hogy *a' mozgási közlésbe a' test' hatásához egyenlő 's ellenkező a' viszonyhatás*; hogy *minden test egy állapotból másba nem egy perczben, hanem közötteken meggyen által*; de itt az általjában szemlélt anyagba az öntudatnak legkisebb jele sem tűnik elő.

* * *

Az általános anyag ugyan csudálatosan

van változgattatva életeszközösség által a' növényekben, állatokban és emberekben, mindazonáltal ezen testek' munkálatjaik megmagyarázhatók az általlános anyag' természetéből, 's ezt a' változgattatás által az anyag' egyes részeiben a' testekben, el nem veszti. Ugyan is az általlános anyagnak viszonyhatási mozgásba eredt részei, a' testek, milly csudásan munkálnak! milly tüneményeket szülnek az egymást dörzsölő, melegítő, fölcsztató testek! a' műveltség' magas lépcsőjén gyönyörködtető elemtan (chemia) beszéli; de mind ezek semmi öntudatot, semmi gondolkodási tulajdonságot sem jelentenek, 's azok' véghezvitelére az nem is szükséges. Mert minden életeszközösség' munkálatja 's tüneménye az életeszközös testnek külrőli benyomás fölfogadásán és visszahatásán alapúl, vagy röviden az ingerlékenységen; ez által az élet eszközös test külről nyomásokat, illetéseket fogad el; az illetés által cselekvőségre mérgesítetik, 's az illető testen kezdi cselekvőségét gyakorolni, midőn *át-hasonlít, átváltoztat* (assimilat); az az: az illető test' elemeiből ön életeszközös anyagát táplálja 's föltartja, magához vonván az élet-eszközösségre szükséges részetskéket; azokat *folytoni természetes mozgás, elembomlasztás* (decompositio chemica) és *új összekötés* által hason életeszközös testé változtatja. Azután *alakít* (format), elválasztja az életeszközösséghez nem tartozó, sőt ártalmas részeket; *te-*

nyészik, 's végre *életesszköztelenedik*, midőn az életesszközi erő nagy feszültség vagy tágulás miatt elgyengül 's csupán műszeri és elemi erő kezd munkálódni benne.

Az ember e' földön egyedül az az anyagos lény, kiben az életesszközösség' tünetényein kívül a' legfölségesebb gondolkodó tehetség mutatkozik, mellynek munkálatai a' legfinomabban változgattatott anyag életesszközösségéből sem magyarázhatók, — mint alább értesitetünk 's ha csak nyilvános okozatot ok nélkül el nem fogadunk, az anyagtól egészen különböző állányt kell elesmárnunk.

Alaptalanul, tulajdonit tehát Spinoza e' világ anyagos állányának gondolkodó tulajdonságot; tiszta kényelmesen istenesit minden anyagos lényt; épen ha az anyagban minden előleges és utólagos nyomozás mellett sem találván gondolkodást, a' világ anyagának istenessége mellett még is megmaradunk. Mivel pedig a' világ' anyaga mint már föllebb értettük, sem maga átaljában, sem változgattatásai, az az Spinoza szerint e' világi lények, létökukat magokba nem rejtik, egy végetlen bölcs Allányhoz kell e' világ' anyagos köréből kilejteni, kiben létökát mindennek föltaláljuk. Teszemnek tehát e' világ' anyagában, ennek pedig Istenben van utolsó létoka.

Valóban nem győz a' következőleg bölcselkedő ész, melly gondolatjaival egy elyből szekkott kiindulni, 's abba visszatérni, eléggé csu-

dálkozni; ha egy bölcselkedő ez anyagos teke honból föl, ama lezzengő kék rengetegbe egy tiszta alkony' perczeiben emeli szemeit, 's látja abban mintegy megmérhetlen tértengerben úszni a' számtalan nagy égi testeket, mellyek olly csudás állandó rendbe a' nehézségi erő által műi vaksággal keringnek, 's azon erő valamint az elemeket testé, úgy a' testeket világá hason műszerességgel minden gondolkodás nélkül alakítja, mint felejtkezhet el annyira, hogy ezek lelketlen anyagára függesztheti, sőt abban keresi, vagy mi még több, egészen azt tartja legbölcsebb végetlen állánynak, mi ennek csak fuvalma, csak erős akaratja eme hatalmas szavainak: eddig és nem tovább! erre 's nem más felé! szüleményei, vak tellyesítői? Nem látja! hogy a' testeket összeségbe szorongató erő, az egymásra ható elemek' munkálatja vak, de épen azért kell egy végetlen bölcseségnek 's hatalomnak létezni, melly ez önkénytelenű testeket illy téveszthetlen ösvényekre szorítja, mellyekből azok kényelmekre sóha ki nem térhetnek. Nem látja! hogy egy bölcs és hatalmas erő mind ezen műi mozgásba összetartó testek' vonalát föloldhatja 's zavarba döntheti! szóval nem látja! hogy ezen önkénytelenségű testek a' bölcselkedőt ön körökön túl magok utasítják.

Testem' eredetére tehát, közvetlen és utolsó létokára a' tapasztalás és a' józan ész vezet.

De honnan van az én Lelkem? ki az én Lelkem' 's tehetségei' alkotója?

* * *

A' lélekről mint a' testtől létegesen különböző állányrólí elmélkedést, a' naponként áradozóbb erkölcstelenség és vallástalanság, némelly bennünket minden teremtmények között ragyogtató cselekvések' és tulajdonságoknak az erények' osztályábólí kiküszöbölése, fölöttébb szükségesé teszik, Naponként növekedik azok' nagy serege, kik a' kicsapongó érzékiség' árjain evezve, a' vallásosság, 's mind az eránt lágy melegek, mi bennünket e' föld' önkénytelen anyagába visszahulló test' poraiból messze! megmérhetlen távolra! olly távolra kiemel, milly távol vannak egymástól az erény és nem erényesedhetés! Ezek örömmel kiáltják hogy nincsen lelkek; mesterséggel elgátolják a' bölcselkedő ész' utait; állati robajjal eltompítják 's nyomják a' keblekben hangzó természet' szavait; ők büszkén nevelik a' pusztá állatok' osztályait, 's minden csudás lelki munkásságot egy bennünket egészen a' föld' porába alacsonyító ohajtással a' vér' pozsgásában, testünk elemei' viszonyhatásában, ereink, 's *agyvelőnk' szálai* (fibrae) alkalmaztatásában látják; és azzal megmutatták, hogy nincs *testünktől különböző állány*, nincs *Lélek* bennünk.

Ezek életmódjokkál igen jól megelőzőleg gondolkodnak, 's elvekkél, gondolatjaikkál igen

következőleg élnek; mert ha nincs lelke, vagy ha lelke csak az életeszközösség, az anyag' változgattatásában áll, van Isten vagy nincs, reám nézve egy; erény és véték előttem pusztá hang, mellynek értelme, mint az alárcznak veleje, nincs; a' véték' 's erény' érdemét 's silányságát, az okos életmód szülte következés, a' változó szokás határozza meg. — Van Isten de nincs lelke? miért ne áldozzak akkor azon ingereknek, azon érzéki vágyaknak, mellyek valahányszori kielégedés után édes e' perczeneti étellel mérték arányos nyugalomba szenderitenek; 's a' megtagadás, sorvasztó harczot, zsugorító nyomorúságot, inséget, 's elszámíthatatlan baj-tömeget okoz e' földi kebelnek? — Mert van büntető Isten? óh az ő vizsga szemeit hány milliom ember kerüli ki egész érzéki kényelemmel leélt életében? naponként nyilván beszéli a' tapasztalás. Hát azok' serege mennyire terjed, kiket titkon űzött gonosz élet-mesterségeikkel a' sir' éjje örökre befedett? De hogy is büntethetne az Isten érzékiségem' egyetlen állányomat azon cselekvőségért, mellyre ő maga intézé el tetteimet; ő szerkézte azon cselekvésre agy-szálaimat? — Igen, de a' gonoszság, a' véték, becsületérzésemmel, személyességgemmel ellenkezik, tehát bár lelke nincsen, még is kerülni kell a' szokott észí törvényteleniséget, 's cselekedni a' jót; mert ez neveli emberi alakom' becsét, amaz pedig sérti. — — És ha nincs

lelkem, mi az a' beosület érzés? hol van ekkor az a' személyesség' érzete? — Ez életeszközösen munkáló anyagba, testembe? — 's honnan kapta azt? — a' világ' önkénytelenségű anyagától, mellyben az öntudatnak a' személyességnek egy jel vonatja sem tűnik elő? 's egész munkálatja lelketlen műlegességet nyilvánít? — Az Istentől? Micsoda Isten az, ki egy érzetet, a' személyesség' érzetét csak azért öntötte belém, hogy némelly földileg boldogító cselekedetektől annak sziréni hangja által elintsen; ön magammal kinzó harcza 's ellenkezésbe hozzon? 's mind ezt rövid életem' nehéztésével, néhány földi napjaim' keserítésével azon személyesség' becséért tegyem, melly testem' föllozslott porával e' világ' anyagába merül? — És kik előtt becsstelenitem meg magamat, ha a' föltett személyesség ellen vétkezek? ember társaim előtt? kik vélem együtt az öntudat nélküli világ' anyagának megmérhetlen elem' özönébe merülnek? oh pusztá hang! ha nincs lelkem, gyötörjék az erény szóért ha úgy tetszik magukat mások! az én egyedüli létegem érzékiség, mindennel mi ennek kedves személyem' körébe szívesen 's nyugodtan szolgállok, midőn a' nyomorult erény imádó megcsalódva ön csigázati közt, inség sujtotta karjait 's szemeit mereszti az égre, hogy képzelgése által fölemelve anpál nagyobb eshessen.

Szóval ha nincs lelkem, nincs megmentve

semmi nyugasztaló, semmi boldogító az ég alatt. Nincs a társaságnak annyi hatalma 's ereje, hogy erőszakkal elrettentse ezerek marczonglatára fölemelt emberei karjait, mellyeket most a lélek létezése belső érzetével összesen, sokakban a vétektől eléggé föl nem tartóztathat. De nincs is tehetség, nincs ékesszóllás, nincs al-okoskodás, melly illy általlánosan elhitetné az emberiséggel, hogy van lelke mint különböző állány a testtől, ha az önbelső érzete, erkölcsi 's polgári szükségei kívánatja nem volna. És csalódásnak tévén föl a Lélek külön állánysági létezését, milly képtelenség lesz akár az Istenre, akár az emberiségre nézve: csalfa, merő költött véleményel kormányozni 's korlátozni az emberiséget, önnön lényegével valódi-lag összehangzó igazsággal pedig azt véghez nem vihetni! Milly merész de szerencsésen elsült csalfa alkotmány ekkor az egész Kereszténység, melly a Lélek jelen és jövőendő létezésén alapul egy részről; másról a józan ész tudomány törvényein nyugvó emberi tekintet mellett milly zavarba, homályba 's útvesztő rengetegbe jön a keresztény bölcselkedő, a kereszténység tanúiban föltalálván a történeti tellyes tudományt és igazmondóságot, mellyek következésében hár arról okosan kétkedni nem lehet, látja még is a lélektelenség föltételébe, az emberiség nagyobb és műveltebb részét egy költött vélemény által rútúl kijátszva 's megcsalva.

Ezeket 's hasonló vészes következéseket

értve, hangosabban mint különben ejti ki a' keresztény bölcselkedő a' Lélek' létezéséről meggyőződését.

* * *

Már fölül az ember két alkotó része' észfogatját, munkálatjaikból kifejtven, érintém röviden: hogy minden, ki a' Lélek' létezéséről kételkedik, azt erősíti vagy tagadja, egyszersmind állítja, hogy van Lélek. Azonban mivel lélekről szorosabb vagy szélesebb értelemben az anyagászok is beszélnek; 's némellyek legalább kételkednek: nincs é az emberi testbe egy finomabb anyag, melly az úgy nevezett lelki munkásságot űzi? A' természet rendszerének rémitő al-szerzője is, (ki el lehet mondani nagyobb kárt okozott, mintegy negyven esztendő alatt az erkölcsi világba, mint minden üvöltő orkánok' dühe, áradt vizek' csapkodó habjai, 's tüzek' emésztő lángjai az érzékiben) beszél lelkiségről; de nyilván és világosan kifejti annak értelmét, mondván az első kötet' hetedik szakaszában a' Lélekről és Lelekiség' rendszeréről: „A' Lélek az ember, érző gondolkodó 's cselekvő tehetségeit tekintve egy különös természetes önmódja szerint, az az: tulajdonságainak mérték aránya, különös életesszüksége, azon változtatások' huzámossága vagy ellebbenősége szerint, mellyeket az ő műalakja a' reá ható lényektől kap. Kik a' lelket a' testtől megkülönböztették, az agyvelőt ön magától különböztették meg. Mert az agyvelő az a' köz-

pont, mellyben minden testi részeken széllédező erek összefutnak és vegyülnek. Ezen belső eszköz által történnek a' léleknek tulajdonítani szokott cselekvések; nyomások, változások, mozgások közöltetnek az erekekkel, ezek pedig változtatják az agyvelőt; ez ismét visszahat, és a' test' eszközeit játékba teszi, vagy inkább ön magára hat vissza, és tulajdon körében különbözőféle mozgásokat hoz létre, mellyeket elmei tehetségeknak neveztek. Innen kitetszik, hogy az agyvelő az, mellyből némelly gondolkodók szellem állányt akartak csinálni."

Az álszerző ezen állány' eredetét egyenesen a' vallás és váras Tudósoknak tulajdonítja, bár azért nem nagy bölcselkedői czimet flügeszt reájok. „Szükség volt — ugymond a' szerző — egy eszközt kigondolni; az ember egy részét a' föloszlástól megmenteni, hogy jutalmat és büntetést elviselhető legyen. Innen látható haszna ezen tudománynak a' tudatlanok' félelembeni tartására, meghódítására, kiszívására, sőt még a' nyiltabb képzetű embereknek is megzavarására; mert az Isten és Lélekről mondatokat ezek sem foghatják meg. A' papok azonban biztosítanak, hogy ezen anyagtalan Lélek égni, vagy az anyagos tűzhatása által pokolban vagy a' tisztítóban (purgatorium) szenvedni fog, és ezt nekik hiszik." Szükség azért keresztény bölcselkedési értelembe a' Lelkiséget világos határozatba előadni, 's meggyőzőleg a' Lélek' eredetére menni,

hogy a' föllebbi anyagászti állítás' merénysége,
's alacsony kényelmessége inkább fényre jőjjön.

* * *

Én a' lélek alatt értek egy a' testtől léte-
gesen különböző gondolkodó, öntudatú, anyag-
talan részetlen vagy egyszerű, 's a' test' fölosz-
lása után is mindenkorra fölmaradó állányt. —
Már minden lénynak valódi létezése más lén-
yől különböző létege 's állányossága, munká-
latjaiból, következményeiből, azon változások-
ból nyilvánosodik, mellyek rajta, általa, körül-
te történnek. Igen, mert a' cselekvés erőre,
ez pedig állány létezésére mutat csalhatlanúl;
's két létegesen egy alakú állány közül egyik
miként gyakorolhat olly cselekvőséget, melly
a' másik' létegevel, vagy egy állány hogy úzhet
olly munkásságot, melly ön létegevel homlok
ellent áll? hiszem, minden lény egy magával;
ha pedig létegevel ellenkező tüneményeket szül,
az is a' mi, a' föltételben, hogy egy bizonyos
lény; nem is az a' mi, mert cselekvősége más
létegű állányra mutat. Ha tehát bennünk olly
munkásság tűnik elő, melly a' bár mint változ-
gattatott anyagos állány' létegevel homlok el-
lent áll, testünkön mint finom életeszközösség-
gel ellátott anyagon kívül más valódi állány al-
kotó részünknek is kell lenni. Ugy van pedig
a' dolog. Mert én *érzek, észreveszek* (percipio)
ön és kívülem létező tárgyakról tudatom van,
itélek, okoskodok, szóval gondolkodok. Ez pe-
dig olly egyszerű munkálat, mellyet semmiféle

csudásan, mint testünk, életeszközösített anyag-
 gos lénynak sem tulajdoníthatni; mert bár milly
 belső 's külső alakú anyagváltozásai, mozgás
 által történnek, 's annak törvényeiből magya-
 rázhatók; nem pedig a' léleknek tulajdonítani
 szokott munkálatok. Mert mi az észrevételt
 illeti: bár milly atyafiságosnak látszik ez az ér-
 zékenységgel (sensibilitas), főkép midőn anya-
 gos érzéki tárgyak hatnak az ingerlékeny ere-
 kre, még is lényegesen különbözők azok. Épen
 mint a' feszült húr, midőn kemény testtől érin-
 tetik, hangot ad, de hangját változtatni 's ezen
 különbféle változtatásból származó muzsika
 zajdot, egy egyszerű hangalakba fölfogni nem
 képes; úgy az emberi erek, érzékenységek mint
 természeti tulajdonságuk' következésében min-
 den érzéki tárgyak' hatását fölfogják ugyan, 's
 azt képzelhetlen sebességgel viszik az agyvelő-
 be; de azt egy képzetbe mint egy anyagtalan
 egészbe nem alakíthatják. Mert hogy ne szóljak
 azon magas és legdicsőebb dolgokról, melyeket
 észbe veszünk, bár testünkre nem hatnak 's
 ereinkben semmi mozgást sem okoznak közvet-
 lenül, ugymint: Isten, erény, véték, üres tér,
 szellemalak, a' dolgok' lehetősége 's létege, mel-
 lyeket a' képzelő tehetség ismétlett képzelgései-
 nek tulajdonítani, épen olly nevetséges ötlet,
 milly megmagyarázhatlan és borzasztó, 's mel-
 lyek semmi erek vagy anyag részek' ingerlé-
 kenységéből, 's mozgásaikból sem magyarázha-
 tók. Ellenben belső érzésünk' bizonyítása mel-

lett szükségesen ösztönöztetik az ész mint fő esmérő tehetség a' tapasztalás által csupán fölébresztve némelyek' alakítására, p. o. van Isten, van Lelkem, halhatatlan és szabad 's a' t. Ezeket mondom, elmellőzöm; vizsgálat és bírálás alá veszem inkább azon tárgyak' észbevételeit, melyek az erek' érzékenységet valódi foglalatosságotatják. Midőn egy vagy több érzéki tárgyak' hatása után különbféléket veszek észbe, ha az érzések a' test' részei, és az erek' mozgásaiknak tulajdonítatnak, a' test' különböző részeiben történnek ezen mozgások és ott szülik az észbevételt? vagy egyben? Ha különböző részekben; miként lehet, hogy midőn *Én* egy tárgynak p. o. nagyságát fölfogom, azon perczen szépségét, szagját, színét, ízét, külső alakját 's t. ugyan azon *Én* minden helybeli mozgás, különböztetés nélkül fogom föl; holott mennyi részben történik a' mozgás, annyi helyen kellene az észbevételnek következni, 's a' képzetnek alakulni? mi még sem történik. Ha pedig egyben, p. o. az agyvelőben? mint lehet különbféle tárgyak', vagy tulajdonságok' benyomásaikból mozgás által egy elválaszthatlan egészet alakítani? még pedig olly különös egészet? milly egy benyomás után alakult képzet, melyet valódi egésznek senki sem tagadhat, még sem tud benne egy harmad vagy negyed részt gondolni 's megkülönböztetni? hiszem egy testi rész egy perczen különbfélén nem mozoghat, minthogy a' mozgási különbség gyorsaságban

és arányban áll? kétség kívül ha a' test' részeiben érintett 's az agyvelőben összefutott erek magukba szülnék a' benyomás utáni képzeteket; azok nem egyebek volnának mint azon hangviszály' (disharmonia) mássai, mellyek a' változtatások nélkül egyszerre érintett húrok' zenéjéből alakúlnak. A' testben elszórt erek az agyvelőben is csak erek maradnak, mellyekre az érzéki tárgyak behatnak ugyan, azokat ingerlik, 's mozgásba teszik; de valamint a' láb-száramban vagy tenyeremben azok Istenről, egy remeken építendő templomról, gépelyről 's t. i. képzetet nem alakíthatnak; finomitsuk bár mint ki az agyvelőig, merítsük a' velőscsók' legtisztább folyó anyagába, itt is csak ingerlékeny erek maradnak azok, 's föllebbi semmiféle anyagnak sem tulajdonítható munkálatot ott sem teendének. Mert bár képzelhetők anyagból különbféle csudás műi- eszközösséggel ellátott gépelyek 's alakok, sőt olyak már léteztek is, mint p. o. a' Kempellen schachja; Vaucanson' műalakjai, mellyeket 1738 mutogatott; t. i. egy furuglyás a' hangászat' szoros törvényei szerint valódi furuglyáján 12 dallt elfuvott; egy hasonló emberi álló alak pásztori sipon sűvöltött bal kezével, jobb kezével egy dobon magának követő hangot ütött; és egy récze, melly a' réczék' gágogását és mozdulatjait követte, ett, itt, 's rövid üdó mulva természetesen kiadta. — A' két schweiczi Droz, apa 's fija, emberi műalakjaik, mellyek külső látható erő nélkül

rajzoltak, irtak, klaviron és furuglyán játszottak. Ők egy órát is készítettek, mellynek muzsikai darabjaira egy asszony különbféle érzelmeket nyilvánított a' muzsikai hang' változtatása szerint, könyvből olvasott, és csak néha tekintett föl. Egy kanári veréb bájlon énekelt, teste szinte reszketett az éneklés közt, szárnyai mozogtak, orra természetesen nyiladozott. Ugyan a' két Droz készített egy Juhászt, ki botján furuglyált, mellette juhok legeltek 's begettek, kutyája reá ágaskodott, ez egy kosár gyümölcsöt is őrzött, mellyet ha valaki megértett, a' kutya ugatott. Frizárd, Bieli polgár is készített egy régi alakú edényt, mellynek megnyomott rúgója ligező hangozat között föltolá födelét, benne egy pálmafa alatt fonó leány, ennek ölében egy fekvő eb tűnt elő, melly ugatva farkát csóválta, a' leány mellett egy kérődző kos és kecskék legeltek. Tíz esztendőig munkált ezeken Frizárd 's Napoleon Consulnak ajándékozta. De mind ezen valódi menyei emberi erőt nyilvánító műialakok' mozdulatjaik, a' műi mozgás' törvényeiből megmagyaráztatnak az erőművészek által, 's soha sem tüntetnek elő az önkénytelenségi erővel ellenkező, 's a' mozgás' törvényei szerint fölvilágosíthatlan cselekvést; mert az erőművek' cselekvéseik az önkénytelenséggel tellyesen megegyező helyi mozgás által történnek az erőműi törvények szerint: azért ön cselekvések tudatja benne nem található, hibáikat, tévedéseiket meg nem jobbíthatják; sőt

az egyszer kezdett tévedésben haladnak, míg alkotójok belső művöket rendbe nem hozza.

Igy van a' dolog életeszközös alakunkra nézve is; mennyiben az általános és különösen életeszközösített anyagnak tekintetik, követi a' mozgás és életeszközösség' törvényeit szükségesen; 's ezen törvények szerinti cselekvései homlok ellentállanak a' léleknek tulajdonítani szokott munkálattal, melly által a' különbözőféle testi részokról az agyvelőig terjedt be nyomásokból egy föltagolhatlan egyszerű egész képzet alakítatik. Bár tehát az anyag' minden tulajdonait nem esmérjük, még is méltán tagadjuk meg tőle ezen cselekvési tehetséget, mert az anyag' esmért határozataival t. i. terjedtségével tellyesen ellenkezik; az esméretlen határozatok miatt tehát az esmértek el nem enyészvén, ugyanazon esméretlenek ezekkel ellenkező cselekvést nem űzhetnek, különben az *egyesési elo'* (principium consensus) ellenére egy anyagos lényben ellenmondatos határozatok férnek össze, midőn az esmért határozatokkal létegesen ellenkezővén a' gondolkodás, az esméretlenek még is gondolkodnának. Sőt minden Isten sérelem nélkül kereken kiejthetni, hogy az anyagnak az Isten sem adhat gondolkodó erőt; mert az ellenmondatosakat az Isten sem egyesítheti egy lénybe, már pedig az anyag' fölvetett gondolkodó ereje miatt az Isten egy lényben a' terjedtséget és egyszerűséget, önkénytelenséget és szabadságot tartozna egyesíteni;

terjedtséget, mert ez az anyag' határozata; egyszerűséget, mert a' gondolkodás föltagolhatlan egyszerű cselekvés, ugyan azért egyszerű cselekvő állányt tesz föl szükségesen, mint ezt alább világosabban érintjük. Az anyag' tulajdona *önkéntelenség*; a' lélek tulajdon *önkéntességéből* csudállatos munkálatokat kezd, változtat, félbeszakaszt, mellyek az anyag' elemi erejével ellenkeznek; mert az elemi erő a' mozgáson kívül semmi következményt sem szülhet, sőt ezen mozgást is csupán valamelly külső ok hatásából eredt gyorsaság és arány által cselekszi.

Hogy pedig az öntudat, ítélés, okoskodás, a' léleknek tulajdonítani szokott munkálatok, az általánosan vett gondolkodás' mintegy nemci 's alkotó részei, a' test' határozataival, terjedéssel, önkéntelenséggel 's a' t. ellenkeznek, a' fölüliekén kívül nyilvános abból: hogy mivel minden részes és így terjedt lény' munkálatja mozgás által történik, az öntudatnak is mozgás által kellene megtörténni. Minthogy pedig az öntudat, az észbevett dolognak előterjesztése, 's fölfogása, ha ez mozgás által történhetik, a' terjedt lény egy részének mozgása, a' másik' mozgását terjeszti elő 's fogja föl, a' mi lehetetlen: mert ha az előterjesztő mozgás, melly ilyenképen öntudatu volna, egyenlő az észrevevő mozgással, mellynek észrevételét amaz előterjesztendő, úgy az első mozgásnak sem lehet öntudata, hanem csak egyszerű észrevétele,

vagy az észrevevő mozgásnak is öntudatának kell lenni, 's így annyi lessz az öntudat, mennyi a' terjedt lény részeinek mozgása. Ha pedig az előterjesztő 's így öntudatú mozgás különbözik az észrevevő mozgástól, úgy ezt elő nem terjesztheti, valamint egy test' görbe vonalú mozgása nem terjesztheti elő más test' egyenes vonalú mozgását.

Igy az ítézés és okoskodás sem képzelhetők mozgás által, mert ekkor egy test' részében két vagy három különböző mozgásnak kellene történni; egyik t. i. 'a' *tárgy képzelet*' (subjectum), másik a' *mondat*' (praedicatum) és ismét az okoskodásban három, a' három ítélet' észképét (idea) alkotnák, minthogy az észképeknek egy ítéletbenni összesülések, ugyan azon észképek' egy lénybenni jelenségét szükséges megkívánják; egy testi részben pedig két különböző mozgás egyszerre nem történhet. — Végre mivel tárgyképzetből és mondatból alakul egy ítélet, 's rendesen három ítéletből egy okoskodás, ha ezek mozgás által történhetnének, következik: hogy két vagy három különböző mozgásból egy részes mozgásnak kellene alakulni, mellyben az előbbi mozgások elvésznek 's létegekben elváltoznak, mi sem az ítéletben, sem az okoskodásban történik; mert a' tárgy képzelet, mondat 's a' t. egy ítéleti alakba is megtartják létegeket.

Tehát a' gondolkodás, a' léleknek tulajdonítani szokott cselekvés, általánosan a' részes

lények' természetéből magyarázhatlanok, sőt azzal ellenkeznek. De az életeszközösségnek mint változtatott részese lénynek sem lehet gondolkodást tulajdonítani — mint a' természet rendszerének Szerzője állítja — mint különös természetes változtatási következményt; mert az életeszközösség nem egyéb, mint a' finom anyagi részek' különféle helyezése 's egybekötése, már pedig kössük helyezzük a' legfinomabb anyagi részeket mint tetszik, csak anyagi önkénytelenségű részek maradnak azok, a' részes testek' törvényei szerint létezők 's változók; nyerhetnek különböző helyi viszonyokat; de gondolkodási tehetséget soha sem.

Ime tehát a' léleknek tulajdonítani szokott cselekvés testünk mint élet eszközösített anyag' természetéből magyarázhatlan lévén, mint okozat szükségesen föltészen bennünk egy testünktől különböző ok-állányt, melyet Léleknek nevezünk. Ez a' Lélek először *egyszerű és egymi* (individualis), másodszor *anyagtalan állány*. *Egyszerű és Egymi* a' Lélek. Mert akár érző eszközeim alá eső tárgyakat veszek észbe, akár különféle érzék fölötti viszonyokat, lelkemben mindig különféleké egyesítenek. Már tegyük lelkemet részesnek. Ezen egyesítő 's más lelki munkásságú tehetségek, vagy egyenkint minden részek tulajdonai lesznek; vagy egy rész érzend, más gondolkodand, akarand 's a' t. Vagy pedig egy rész sem leend képes lelkünk-ként munkálódni, hanem minden cselekvésre,

minden vagy több részeknek kell összesűlni. Már pedig ezek közül egy föltétel sem áll. Nem az első: mert annak következtetésében annyi lelkem volna, mennyi lelkisen munkáló rész. Nem a' másik: mert hogy ítélne azon lelki rész, mellynek fogatja sem a' tárgy képzeletről, sem a' mondatról nincs? az akarati tehetségű rész, hogy idegenkedne vagy vonzódna olly eránt, mellyet rosznak vagy jónak nem esmér? A' harmadik sem áll: mert ha egyenkint véve lelkem részei nem öntudatuak, nem értenek, akarnak, 's a' t. öszvesen honnan veszik az értelmet és szabad akaratot? Midőn az én részes lelkem így itél: az erény legfőbb jó, azon résznek, melly ez ítéletet alakítja, észfogatja van szükségesen mind az Erényről, mind a' legfőbb Jóról, 's mind a' kettőnek összesíthetéséről, különben lehetetlen volna igaz ítéletnek alakulni. Mint-hogy tehát ugyan az az *Én*, ki önlétemet tudom és érzem, egyszersmind munkálataimat és a' külső tárgyakat is észbeveszem, képzelek, múltakra emlékezek, észfogatot, ítéletet, okoskodatot alakítok, valami eránt vonzódok, vagy idegenkedek 's a' t. egy egyszerű egymii állánnak kell lenni ezen cselekvések személyének, különben mint a' föltett részes lélekben láttuk, lehetetlen volna a' munkálatokról öntudatommak lenni, főkép az összekötött okoskodásokban, mellyek helyessége megkívánja, hogy ugyan azon gondolkodó személyben, nem annak

részeiben, az előterjesztések, ítéletek, és azok köteléke' észfogatja jelen legyen.

Szóval: mivel a' Léleknek tulajdonítani szokott munkálatok, határozatok és állapotok, lényegesen különböznek a' testétől, különböző természetűeknek is kell lenni; 's minthogy a' test részes, a' lélek *egyszerű, résztelen és egy-mi* szükségesen.

Végre a' Lélek anyagtalan állány; mert az anyagositott állány' önkénytelensége' következésében nyugalmi helyzetbe marad magára hagyva, míg valamelly külső okhatása gyorsasági, és arányos mozgásba nem teszi. A' Lélek ellenben mint gondolkodási elv, belső érzetünk' bizonyossága mellett tetteiben olly szabad, hogy öncselekedetei urának méltán neveztethetik. — Az anyagositott állányban 's annak elemeiben értelmi 's akarati tehetségek sem előleges okoskodás, sem tapasztalás által találhatók, 's ha azokat létegekben rejtenék, kétség kívül, valamint a' terjedtségi, önkénytelenségi határozatoknak, mutatkoznának jeleik. A' Lélek ellenben esmér, ítél, okoskodik, 's szabad akarattal bír. — Köztudatban van továbbá: hogy a' Lélek általfutván a' lefolyt üdők' történeteit, azokból jelen és jövő állapotjára kivonatokat tehet; a' közönséges tudományi elveket 's az érzéki ségtől elvont igazságokat fölkeresi, megesméri, 's tárgyakra alkalmazza: az anyagositott állány ellenben bár mint változgattatott mozgásaival együtt, csupán a' jelen érzéki tárgyakra hat-

hat, a' múltakról, jövődőről, vagy érzékfö-
löttiekről képze, tudata, 's azokra hatása
nincs. Mivel tehát a' Lélek az anyagnál sokkal
nemesebb 's magasabb dolgokat fölér, 's magá-
ba vesz, mit a' bármint változgattatott anyag
nem tehet, egészen különböző állánynak kell
lennie; 's minthogy testem anyagositott, lel-
kem szükségesen anyagtalan állány.

Ezekből nyilvános a' föllebbi kényelmes
ejtés' szidalmazó értelme; nyilvános: hogy Lel-
künket sem vallás, sem várastudósok, hanem a'
czáfolhatlan elvekből okoskodó ész, mint fő es-
mérő tehetség szükségesen alakita, vagy inkább
létezését elesmére. Csudállatos tünemények,
mint annyi okozatok a' mi naponkénti cselek-
véseink; azok' okát nem csak nem találjuk
anyagositott állányunkban, sőt annak természe-
tével homlok ellent állanak; minthogy pedig
semmi sincs ok nélkül, más természetű okál-
lányt kell fölvennünk, 's ez a' Lélek! egy *anyag-
talan egyszerű állány*.

* * *

Az Anyagászok csudálkoznak, mint vehe-
tünk mi föl lelki munkálatjaink' elveül egy olly
állányt, melly egyszerű, anyagtalan, 's még is
terjedt anyagunkra 's érzékiségünkre hat. „*Ha
mi kérjük — így szól a' Term. Rendszere el-
ső köt. 7-ik szakasz. — Mi az a' Lélek? felel-
nek az újiták, az: mi az embert cselekvésbe te-
szí, egy esméretlen természetű állány, egysze-
rű, fölreészkeletlen, láthatlan, 's érzékiségünk*

által olly megfoghatlan, hogy azt gondolattal sem lehet föltagolni. De hogy lehet elly állányt észbe fogni, melly merő tagadása annak a' mit esmérünk? Hogy terjeszthető elő egy olly állány, mellynek nincs terjedtsége 's még is érzékiségünkre hat, az az anyagos eszközeinkre, mellyek kiterjedtek? Hogy mozoghat egy lény terjedtség nélkül, 's hogy toheti mozgásba az anyagot? 's a' t."

Ezen kérdések' egy részére már föllebbi értekezésünkbe világlik a' felelet; röviden: egy leirt határozatú állányt azért vettünk föl, mert lelkünk' munkálatjai csak olly határozatú állánynak tulajdoníthatók; mert anyagos részes állányon kívül csak anyagtalan 's egyszerű képzelhető. Mert perczenként előtűnván az okozat, létezni kell az oknak is. Mert végre, bár a' lélek' egyszerűsége vagy részetlensége tagadó észfogás, 's azt egyenesen ugyan nem, de esmérük közvetve, midőn tudniillik előbb részesnek gondoljuk, de azt mint a' lélek' munkálatjával meg-egyeztethetlent azonnal tagadjuk, 's úgy veszük föl az egyedül alakítható egyszerűség' észfogatját. De viszont méltán kérdük az anyagásztól: mint tulajdoníthatja ő lelkünk' otelekvéseit anyagosított állánynak, holott ennek határozataival 's természetes önkénytelenségével azok lényegesen ellenkeznek? Miért teszen ő föl az élet eszközös anyagban olly határozatot, tulajdonságot, vagy részt, melly az ő érzékisége alá soha sem esett? munkálatjai — mint értettük

— teljesen elűtnek a' mozgás' törvényei szerint változgattatott anyagétól? vagy kielégítőbb magyarázat ez az anyagászti állítás: Testünk különösen életeszközösített anyag, az ő erei érzékenyek, fölfogják a' külső tárgyak' hatását, viszik az agyvelőbe, 's az elfinomult érzéslatskák szülik a' gondolkodást? Miképen? mozgás, dörzsölődés által? így az anyagos lények mit szülhetnek, értettük föllebb. Vagy valami finom, a' velős csók' anyagába merülve létesíthetik lelki munkálatjainkat? és ismét miképen? midőn az is csak anyag, magában nem gondolkodhatván, az erekszálaivali mozgása által mint tehet szert a' minden anyag' természetét fölülhaladó munkálati erőre? — Ha valamelly finom anyagnak gondolkodási tehetséget tulajdonítunk, az, az emberi testben, az agyvelőben és ennek velőscsőiben készült, 's az erek által keringő finom, tiszta, folyó, minden értelmes Természetvizsgálók szerint legnemesebb anyagnak tulajdonítandó; mert a' gondolatok' hirtelen támadása, változása, sokasága, illyennel látszik legösszehangzóbbnak lenni. Ennek természete ugyan mind eddig homályban van; de annyi bizonyos: hogy ezen finom folyó 's mozgékony anyag élelemből alakul, nő, 's ha elfogyott, megújul. Már ha e' finom anyag gondolkodik, nem kell é igazán következőleg eledeleink' kenyér, hús, sajt, tej 's a' t. elemeiben is gondolkodó erőnek rejtőzni? hiszem minden anyagositott állányban az az erő 's természet

rejtőz, melly az azt alakító elemekben? részek' összesülése által csupán új helyzetű és viszonyú, nem pedig új természetű és lényegű állányok támadnak. Nem nyilván következik é, hogy a' különböző, vagy elváltoztatott élelem; különböző vagy elváltozott gondolkodó anyagot szülend? De tulajdonítsunk az emberi test belső részeinek olly erőt, melly mindenféle eledelel egyforma vért és anyagot szűr; hogy az perczenként változik, senki sem tagadhatja ki testünk' táplálásáról, nedveink' keringéséről, kigőzölgésünkről, tudós természetvizsgálók után gondolkodott. Az agyvelő 's velős csók finom folyó anyagának alzatját (substratum) alulról a' vér' szolgálatja által az agyvelőnek, itt elkészül, 's az erekbe utasítatik. Ismét új jön, az elkészül 's tovább öntetik; ez történik harmadszor is és mindég, míg egy kis életerő elébb 's tovább foly és csepeg ereinkbe. Ha ez a' finom anyag gondolkodik, az egyszeri alzatból készült finom anyag az erekbe utasítatván, nemde a' gondolkodó elv is elutasítatott? a' másod, harmad és minden élet perczi ismét az erekbe öntetvén, nemde a' gondolkodó elv is tovább öntetett? És így nem nyilvánosan következik é: hogy midőn egy ember' most készült gondolkodó folyó anyaga az agyvelőből lefelé öntetett, gondolatja is félbeszakadt? mert képzelhetlen, az új készítményű finom folyó anyag, mint nemzheti az erekbe tovább ömlött, kigőzölgött,

főkép a' nemző anyaggal elvesztegetett finom anyagnak gondolatjait.

Legfinomabb anyagositott testünk részének sem tulajdonitható tehát a' lélek' munkássága. Mint hat még is ez az egyszerű állány, a' Lélek, az anyagos testi részekre 's ezek viszont közvetlenül a' Léleknek mint adják által az érzéki tárgyak' benyomásait? minden emberi elme törekvései után 's fölvételek mellett is fölvilágosithatlan kielégítőleg; 's az észnek jelenlegi, a' dolgok' létegebe tökéletesen nem hatható gyenge ereje' következésében bátran mondhatni, magyarázhatlan is marad; mert minekutánna nem csak szent vallásunk' alap irományai, hanem a' régi bölcsek' ajaki is legnyilvánosabban hirdették, ugymint: Plato, Pythagoras, Cicero 's t. hogy az ember' Lelke az Isten képe'nek határok közé szorított mássa, ki tagadhatja, hogy munkálataiban, az érzéki tárgyakra hatásában is az Istent követi: Gondolható: hogy valamint az Isten legegyszerűbb Valóság, egy akarattal létre hozván e' világot, anyagositott részek nélkül ennek elemeit mozgásba tette, reáhatott és hat: úgy közli az emberi lélek is ötleteit 's gondolatjait érző eszközeivel 's ezek által a' világ' lényeivel; 's azok viszonyhatás által a' Lélek' tudatába kerülnek. Ugyan mind a' kettő megfoghatatlan! és ott vagyunk a' hol voltunk. De ez fog é bennünket az Isten és Lélek létezésének tagadására vezetni? elegendő é valamelly lény mint ok létezelhetlenségére, vagy nem létezésé-

re a' láthatlanság, bár az okozat nyilván kiáltja annak létezését? nem megyek egy'es tárgyra, hanem általjában mondom: hogy tapasztalási Tudományunk' nagy része a' cselekvő okok mint igen tökéletlenül, vagy épen érző eszkeinkre vehetlen tárgyak' esméreteiből, és az okozatoknak czáfolhatlanúl okra utasító észbe vételeiből áll. Vagy megfoghatóbb az *Istenetlen* és *Lélektelen* anyagász, midőn az agyvelő' finom anyagába összekeveredett érszálakra, vagy oda utasít: hogy az öntudatlan érzéki Természet illy különös, az embernek olly tulajdon, mint a' növénynek magáét, életeszközöséget adott?

Valóban csudálni kell a' Lélek' tagadásábaní álhatatosságot, mert a' gondolkodás' törvényei eltörülhetlenek; az esméretek' közönséges elvei olly feszesen 's mozdíthatlanúl csikarkodnak a' gondolkodó állányba, hogy azokat kényelmes észí koholmányoknak állítani annyi, mint legvilágosabb tapasztalási esméreteinket is kétségbe 's zavarba hozni; mert a' Lélek' létezésén annyi bennünket érdeklő erkölcsi 's érzéki tünemények alapúlnak, hogy azokat ismétlett előítéletek' tömegének, csalódások' és csalások' szüleményeinek, erkölcsi 's érzéki természetünk' semmisítése nélkül tekinteni nem lehet.

* * *

Végre az anyagászt a' Lélektelenségbe, 's véle ma számtalanokat, legalább, az erkölcsste-

lenség túlsíri, olly, millyet a' Kereszténység az Evangéliom szerint hisz és előad, díjának valódiságáról kétkedésbe, vágy épen tagadásába, kigúnyolásába, annak csupán a' gyenge lelkek' 's tudatlan szilajok' zabolázására létezési véleménybe, a' fölülirt szavak is tartóztatják a' meggyőződésig. „*A' papok azonban bixtosítanak, hogy exen anyagtalan Lélek égni, vagy az anyagos tűz' hatása által pokolban vagy a' tisztítóban szenvedni fog és ezt nékik hiszik.*“

A' társaságban jártas olvasó kétség kívül tudja, az illy félszeg észi műveltséget nyilvánító fogékony kiejtések mint képesek a' rendíthetlen szent igazságot is meghomályosítani, főkép a' testiség és lelkiesség közötti határvonalon már ingadozó szívekben.

Hogy az Evangéliomban vannak olly vastag érzéki ejtések, mellyeknek betűiben, a' földi élet keresztényi töredelmesség' bánatos könnyeivel el nem mosott gonoszságainak a' túlsíri élet örökké marczongló férgekkel és tűzzel fizetendeni látszik, tagadhatlan. Márk Evangelista a' kilenczedik szakaszban Üdvöztőnk' leirt tanítását, előbb a' jótétemények' azután az ártatlanok' elcsábítása', gonosz útra vezérlése' bizonyos következéséről, a' 42 's következő versben így folytatja: „*Ha a' te kezéd, lábad, szemed botránkoztat téged, vágd el, metzd el, 's vágd ki azt, mert jobb néked csonkán, bénán, vakon bémenni az örök életbe, mint két kézzel, lábbal és szemmel a' gehenna' olthatlan tűzébe*

küldetni, hol az ő férgek el nem hal, tűzök el nem alszik. — Ezen szavak' czáfolhatlan léte-gét értendők jegyezzük meg: hogy minden nem-zetnek vannak szállásalakjai, mellyekkel az igazságot érzékenyen, hatólag, csábító 's tévesztő szándék nélkül adja elő, 's más nemzetbeli az igazságot tisztán fölfogni vágyó ember tartozik azon szállás alakkal megismerkedni, különben azoknak pusztá külsője őtet nevetséges 's a' józan ész' elveivel ellenkező állításokra vezetendheti. A' napkeletieknek eleven, érzéki beszéd képeik, szállás alakjaikban tudvák. De bár milly érzékiek is azok, az igazságot el nem temetik. A' Zsidók, hogy csupán célunkra beszéljünk, a' halálutáni büntetések' nagyságát és keménységét férgekkel és tűzzel rajzolák. Így Ecclesiastic 7ik rész. 19. v. *Alázd meg a' te lelkedet, mert a' gonosz testnek büntetése féreg és tűz.* — Az érintett helyen az Üdvözítő int bennünket, hogy legkedvesebbektől is úgymint: kezünktől, lábunktól, szemünktől váljunk meg inkább, ha vétekre vezetnek, mint a' férgek' martalékjai 's az elolthatlan gehenna tűzének áldozatai legyünk. *Ghenna, Ge és Hinnon* zsidó szavakból összesült. *Hinnon* tulajdon neve azon völgynek, mellyben Israel' bálványozó fiai *Molech* ökör alakú szobrának kisdede-keket áldoztak. — A' tűzre kárhoztattak Jeru'salem' völgyében *Hinnon'* ellenébe elevenen megégettettek. Ezen helyet később a' Zsidók annyira gyűlölték, hogy a' túlsíri szenvedést e' név-

vel bélyegezték. A' Megváltó Isaiás' 66 rész. 24 verséből vette kiejtését, ki az Isten' ellenségeiről mondja: *hogy az ő férgek el nem hal, az ő tűzök el nem alszik.* — Ezen szavakban Jézus tanítványainak 's általok nekünk csak ennyit akart mondani: *a' megátalkodott gonoszak túlsíri büntetése kemény és örökös.* De a' büntetésnek valamint más helyt az erényesek jutalma' nemét le nem rajzolta. Azonban a' természetesen bölcselkedő ész összesülve a' kinyilatkozással, a' büntetés' nemére is elég hangosan utasít bennünket. Mert Lelkünk öntudatú állány; mennél közelebb van eredeti lelkiesméretességéhez, annál mélyebben érzi ön erényességét vagy tévedéseit 's vétkeket, mint tökéletlenségeit; ebben áll pedig a' boldogság és boldogtalanság. Erkölcsi tökéletességünk szerzi Lelkünknek azon nyugalmat, mellynek becse leírhatlan, midőn a' Lélek magába vonulva azon boldogító képzetbe éldeli napjait: hogy erény szülte nyugalma't senki sem veheti el, az néki soha sem szülhet fájdalmat, semmi, a' világ romba dült minden lényei sem temethetik bé. Tökéletlenségeink ellenben, gonosz tetteink azok a' férgek, mellyek marczongolják öntudatú lelkünket; fölébredt lelkiesméretünk' maradosásai, a' véték' tudatából származó nyugtalanítás az a' tűz, melly emészti egyszerű gondolkodó állányunkat, 's mellynek lángja már e' földön magányunkba vonúlva is elég égető

hévvel csapkodik le agyvelőnkéből szivünkbe, 's
 onnan gyalázó pirban verődik arczánkra.

* * *

A' lelkiismeret' mardosása milly kinzón
 égető tűz lehet a' földi kebelbe, eléggé rajzolja
 azon számtalanok' esete, kik midőn a' vétkes
 indulatoknak 's gonosz hajlandóságoknak ál-
 dozva az örök ész' szivünkbe vésett végetlen
 becsű törvényeit letiporták, belsőjükbe megza-
 varva, komorra vonult arczal haboznak körök-
 be, mint a' megriadt tévedező juh a' farkas kur-
 jongástól viszhangos kietlen pusztában. Midőn
 lélek rázó sérveiknek enyhítő szert 's nyugal-
 mat keresve úgy látszik találtak, reszkető ádáz
 kezekkel roppantják a' borzasztóbb siréjjét ön-
 tetemeikre. — Egy Kainnak, egy Judásnak a'
 mai világban kegyetlen férjek, vipera asszonyi
 alakok, bősziált szülők, rémitő csábítók, szám-
 talan alakjaikban ismétlett borzasztó eseteik,
 világosítója ennek. Egyik ártatlan testvéréből,
 másik legdrágább mesteréből alig úzótt véreng-
 ző csúfot, és már megzavart keblében lángra
 gyúlt a' lelkiismeret' hatalma, ennek pirongató
 szavai előtt a' világnak rohant; de kitártabb
 volt ennek minden rejteke, minthogy benne
 nyúgasztaló menedékhelyet találjon; csoké-
 lyebbnek látszott a' töredelmesség' minden ten-
 gere, hogy lesirathassa, határozottabbnak az Is-
 ten' irgalma, minthogy megbocsájthassa vétjét.
 Lelkiismerete eszéveszett fejét az első fához
 vezette, hogy ott a' tenkre tett igaz vérnek gya-

lázatjával büntessé meg őtet. Cusfosan fölakasztá magát és kiömlék béle, úgy mond az Irás.

Már most helyezzük lelkünket a' túlsíri életbe, 's képzeljük, hogy az Istennek véghetetlen tökéletességű állányát úgy mint van, el fogjuk esmérni; elesmérendjük önbecsünket, dicso rendeltségünket, melyet elérhetni tellyes hatalmunkba 's erőnkbe vala; elesmérendjük a' világ előtt ön megbecstelenítésünket, azon nyomorúlt gondolkodásunkat, mellyel a' végetlenül csekélyebb jót, sőt a' beostelenséget földi életünk' czimévé választottuk inkább, mint az örökké boldogító diszt és fényt. Itt e' földi létben is, hol a' lélekesméret' világát 's hatalmát a' gyarló vér' csapkodásai nagyon gyengitik, hányszor történik, hogy egy személyességünkön ejtett sérelem' emléke, valahányszor szivünkbe ötlík, döbögve zavarja kebelünk' nyugalmát, 's lenyomhatlan pirt ver föl arczánkra? Képzeljük mennyire a' minden rosszat mentő 's szépitő érzékenységben lehet, hogy ezek örökké nyngtalanítandják lelkiismeretünket, hogy a' világ előtt befedezhetlen erkölcstelenség' pirja örökké égeti lelkünket. Képzeljük Lelkiismeretünket eredeti tiszta érzékenységebe visszaállítani, midőn itt az jobban vagy kevésbé a' világ' zajja által meg van tompítva, és valóban eléggé képzeltük a' Gehenna' alzatját.

Vallyon kik, ebben a' józan ésszel ellenkezőt láttok; vagy ti, kik képzelgve a' lélek' állányával összehangzó lelkiismereti emésztő

nyugtalanossággal meg nem elégszettek, hanem még érzéki tüzet is vágytok alá rakni, elméldtetek é csak egyszer is józan elvből az Üdvözítő jelen tárgyunkat érdeklő kiejtése fölé? „*Menjetek átkozottak az örök tűzre, mely készítettet az ördögnek és az ő angyalainak.*“ Mit láttok e' szavakban? nemde az Istennek haragjába esett gonosztévők' eltasztatását egyetlen céljoktól, Istentől? Ha Krisztus a' tiszta szívűeket azért mondja boldogoknak, mert ők az Istent látni, az az boldogítónak eszmérendik, 's a' próféták' hirdetett örömeiben részesülendeknek; mi lesz ót' csupán becstelenítő tetteink' szigorú tárgyának, sorvasztó bánatos érzelmek között esmérni? Képzeljétek helyzetét egy szeretett feleség', kedves gyermek', édes haza' kebléből idegen föld' fogságába vitetettnek! nem esik annak jól étele 's itala, mert bele pörgő könnyei keserítik azt; emésztí az elválás' fájdalma, 's véreinek szeretete égeti szünetlen; álmában sokszor közel van hozzájuk, de ha fölébred, száraz föld 's tengerek választják el tőlök; és így lassan megemészti ót' a' kedves feleit látni kívánság, 's elhal az idegen földön! — igen elhal, de a' halál' lankasztó szorongatásai között is a' — bajló képzzettel hal el: hogy hűséges párjának 's ártatlan gyermekének gyenge árnyék' kezeik eljönnek, 's azok fogják be haldokló szemeit! igen elhal, de azzal az új életre lelkesítő reménnyel: hogy kedveseit ismét meglátja, 's angyali tisztasággal fogja szerethetni.

Ellenben a' megátalkodottságban elhúnytak távol vannak e' boldogító reménytől. Ők tudták, hogy az élet' fő java az erény, és az, Istenhez vezet, de ők szívek Istenének a' világ egyébaránt becses gyönyörjeivel visszaélést választák; ők eszek' és Istennek gúnyára az édesből mérget szívtak. Most már a' bájló külső füst gömbölyként elenyészvén, csupán a' mardosó keserű maradt föl.

Ti, kiknek a' vétek' nyugtalanító létege csekélynek látszik, egy elvont magányba szunyadva, midőn a' néma fél éjjel minden mélyen halgatott, nem rezzéntett é föl valami rémlő zörej? — 's midőn vér zsibbadva hallgatóztatok, nem hatott é fületekbe valami tompa moraj? 's e' félelmes csend' zavara mellett nem ébredt é föl lelkiismeretetek, hogy az álmatlanság^a vak éjjében szemetekre hányja a' világ' hiú fénylepele alatt, 's széditő zajja között elkövetett vétkeket? A' szemrehányás' égető pirja csekélységnek tetszett ekkor is? — óh úgy alacsony teremtmények vagytok! az említett világ' lelketlen zajja között hagyátok kebletek' egyetlen ékességét is, a' becsületérzést! De győződjetek meg: hogy a' túlsíri lét visszaadja lelkeiteknek eredeti tulajdonait, a' jó 's gonosz mint valódi ékesség' és gyalázat' esméretét, és innen mérjétek a' vétekből, innen a' belső ember' becs-telenítéséből származó nyugtalanító érzelmeket. Ma egy fősvényt, egy zsarnokot, kik számtalan embertársaik' semmisítésén szerzék körök' lel-

ketlen fényét, a' világ' szónokai sem képesek megzavarni élet' módjokban; de képzeljük egykor fölébredni a' lélek' erejét 's hatalmát, mellyel mind a' kettő eszmérendi, mit térszen a' nyomorúlt eszközt czéllá, 's a' nemes czélt esz-közzé alacsonyítani? a' vétek esmérettel a' büntetés is beszállott lelkünkbe.

* * *

És ti, kik a' józan ésszel meg nem egyeztethetitek a' haláltóli örökös büntetést, fődözzétek föl az egyeztethetlenség' pontjait.

Örökös büntetés a' megátalkodott gonoszságért! — e' szavakban semmi ellenmondás. Mert bár az emberi ész a' vétek' nagyságát tökéletesen el nem határozhatja e' jelen csekély esméretek' létkörében; annyit még is tud: hogy a' vétek az Isten mint végetlen becsű állány ellen intéztetik; azzal a' cselekvő, öntermészetét fölforgatva, letiprott méltóságára a' gyalázat' és becsstelenség' jeleit szabadon tűzi ki, a' vég-hetetlen Tökéleteségnek minden ragyogó boldogsággal édesgető szavai' 's parancsai' gúnyára.

Már e' néhány szavat értve mondom: a' túlsíri örökös büntetés nem ellenkezik az *emberi méltósággal*. A' mi természeti méltóságunk, valódiilag vévén a' dolgot, születésünk' első perczén kezdődik. Egy ma lett oktalan állat, némelly műi szerrel bele öntött, 's önkényesen soha sem tökéletesített mozdúlatot 's munkálatot kivévén, jobbadon az, minek lennie kell. Az ezer teremtményeknél is magával te-

hetetlenebb ma született kisdedből még mindennek osak lenni kell; 'de ő belőle Nagy és Fölséges lehet. A' született ember, nevelés, társaság, Religio által határozhatlan magasra emelkedhetik. És ez a' Lélekben *nagyá növekedhetés, tehetség, erő, tészik az emberi természet' méltóságát.* Ez az a' királyi koronák' csillogó vonala, melly minden ügyetlensége mellett is már a' bölcsőben ártatlan mosolygással ringó kisdéd homlokát minden teremtmények között egyedül ékíti. Innen szokták mondani: hogy egy kegytelen, részeges, barom életű, rest, az oktalan állatok' osztályába alacsonyítja magát, mert az Alkotó' kegyeit, erejét, tehetségeit az Istenhez emelő erény' letiprására használta.

De a' lehetőségnek valósággá, a' vélünk született méltóságnak személyessé kell lenni. A' Lélekben nagynak született ember nagy is legyen 's az maradjon. Ez pedig nevelés által történik. Műveltetik a' gyermek' esze, elméje 's akarátja a' jónak és rosznak esmérésében és kerülésében, szóval erkölcsi tökéletességben. És el lehet é ezt csupán boldogság' és kedves tárgyak' előterjesztgetésével a' gyermekemberben érni? A' természeti ész ugyan ezt szemlélőleg valósíthatónak látja: de a' keresztény igazság, és a' tapasztalás ellenkezőre mutat. A' nevelők' vak szeretetében 's minden jók' ápolgatásai között felnőtt emberek' élete általjában sok rendetlen tetteknek forrása. — Fájdalom! igen gyakran látjuk o' világban, épen azon gyer-

meki kezét, melly az emberi természet' nézetéből egy új' intó mozdulatját sem érzette, ugyan azon emberi természet ellen emelkedni; legtöbb sérelmet, elnyomást, 's becstelenséget éppen ezek szoktak osztogatni.

Nem! félelem 's szigorú előterjesztések nélkül nem lehet valódi embert nevelni. Ha az ember egy szellem alakú angyalnak születne, nem mondom hogy kivételt tenni nem lehetne; de most midőn olly vér szükdél ereinkben, melly a' gonoszság eránt hajlandóvá tészen; mellynek körében a' Lélek ugyan kész, de a' test gyenge; — *most midőn látjuk a' jót 's jórá hagyuk, még is a' rosszat cselekszük!* Félelem 's szigorú előterjesztések nélkülözhetlenek a' nevelésben.

Ha tehát a' nevelés melletti félelem tagadhatlanúl hatalmas eszköz a' gyermek' emberecsítésére; ha szigorú előterjesztések által a' véle született méltóságot személyessé teszük, czélarányosan kifejtjük, műveljük 's föltartjuk, egy illy eszköz ellenkezhethet az emberi méltósággal? — Ha pedig a' gyermek' nevelés melletti félelem és szigorú előterjesztések nem ellenkeznek az emberi méltósággal, hogy a' gyermekből valódi ember nőjjön; kétség kívül midőn az Isten, szeretet és félelem, boldogság és boldogtalanság' képével ébreszt az erkölcsös életre, sem cselekszik emberi méltóságunkal ellenkezőleg.

* * *

A' nevelés melletti szigorú 's rettegтетő elő-
terjesztéseket azonban sokan csak a' gyermekek-
re nézve engedik meg, kikben még a' fejlődő
észnek 's becsület érzésnek boldogító arányt
kell adni, az indulatot ébresztő 's hajtogató ér-
zéki képek által; hanem a' megért 's kifejlett
okosságú embereknel nincs helye. Ezekben az
éretsége jutott világoskodó ész sugárlja: hogy
az Erényt nem boldogság' reménye, sem bünte-
tés' félelme, hanem ön becsé' következésében
kell szeretni 's gyakorolni.

Ezt én is igen jól tudom, 's szentnek, czá-
folhatlannak tartom azt: hogy mennél befo-
lyóbb erkölcsünkbe a' jutalom' reménye, vagy
büntetés' félelme, annál inkább süllyed annak
magassága. De azt is tudom: hogy a' józan ész-
nek a' vijjongó ellenséggel megrakott emberi
kebelben nincs elegendő ereje 's hangos szava tu-
lajdon törvényeit sikeresedésig sürgetni. Kü-
lönben honnan magyarázható a' világ' terjedt
gonoszsága? Honnan van egész a' pukkasztó
utálatig gyűlöletes fölfuvalkodottsága azon me-
rő hijányok' tartalmának, kinek undorító alak-
ja naponkiñt körülünk hempereg? miért nem
sürgeti a' kifejlett ész ennél az embert diszesi-
tő szent törvényei' tellyes sikerülését? Ha tisz-
ta észí sugárlás, 's Jónak szeretete által kormá-
nyozható az ember az erkölcsi világban, miért
léteznek minden társaságban tömlöczök és bün-
tető törvények? Miért nem nevezhetünk az ég

alatt csak egy társaságot, melly csupán a' boldogság' andalító képével édesgette ön tagjait a' különben is jóltévő törvények' tellyesítésére? hanem gyalázat helyet és fát állított föl? Boldog Isten! hiszem az az ember, ki ma a' fájdalom' és becestelenség' marczonglatai közt önti véré, egy természetű 's egy korú volt velem! Az én eszem, lelkiismeretem, Istenem, az övéi voltak és viszont; miért jutott hát ő illy szomorú élet pontra? — — Azért: mert az ember nem egyéb mint nagy gyermek, 's mennél kifejtettebb elméjű, sokszor annál rosszabb; kit a' legborzasztóbb alakú félelem sem képes mindenkor megrettenteni.

Ha ki tudni vágy hová jut az ember midőn minden fenyték félelmét földi élet köréből elenyészte, messze ne fáradjon a' nemzetek' történeteinek folyamán, a' múlt század-végi Francia zendületben eleven alakban láthatja a' rémitő szabadság' szellemét. — A' Bastille a' Francia nép előtt olly szörnyeteg volt, mellyel a' zsarnokság és önkény számtalan ártatlanokat elnyeletett. Elérkezett tehát a' szabadság' napja, szelleme beszállott a' Párizsi nép' keblébe, 's azt magasra emelé; a' feszült lelkesedés végre kitört, 's a' Bastille köve kövén nem maradt épen. — — Most már romba dültek a' képzelt igazságtalanság várfalai! Minden por 's növényke szabadságot lihegett! — És mit termett két esztendő' lefolyta alatt ez a' félelem nélkül domboló szabadság? Egy

Lényt! mellynek emléke szokatlan borzadással futja meg egész valómat! Egy nyakazó Gépelyt! melly vérengző munkálatjával egy milliom ember' életét tette tenkre! olly háborút! melly 800,000 egészséges munkás polgár' vérént önté ki a' csata mezőn! Olly rém alakokat a' kormányra, kik a' Bastillét tiszszeresen helyre állíták! — Hát mit szólljak Spanyol ország' jelenlegi helyzetéről? — A' polgári fékkel 's félelemmel az emberiség, Isten kissebb korra mintegy századra! — elenyészett belsőjéből.

És ha a' polgári élet' általjában vett büntetése nem ellenkezik emberi méltóságunkal, az erkölcsi világ' büntetése miért ellenkezik azzal nem látom; főkép azt tévén hozzá: hogy ezt szabad akarati elhatározással választjuk. — Valóban különös tünemény midőn a' gonosz ember a' túlsiri büntetést tagadja. — Ó tagadja azt, mit szünetlen kebelében hordoz! Vallyon van é egy percz mellyben ha magába térve szerényen gondolkodik, szive' undok szennyeért ne kárhozzatna Lelkiesmérete? — És mi csoda a' túlsiri büntetés mint ezen kinzó kebeli kárhozat örökös mássa? mindig ide értvén, az Isten, a' legszentebb törvények', magas személyességünk' 's rendeltségünk' tökéletes esméretét. — A' bűn és büntetés egy egésznek elválaszthatlan részei, mint az állatiság és lelkiesség e' földi ember' észfogatjában, mint az erény és boldogság; és a' gonosz elakarja

hitetni magával, hogy ugyan azon egész egy alkotó részben is létezhet!

Szomorú dolog igaz! hogy az ember nem lehet rettentő eszközök nélkül! De valamint egy becsületes józanan gondolkodó polgár sem érzi magát megsértetni, hazája' büntető törvényei' létezésével, minthogy azok' első rendeltsége a' büntőli elidegenítés 's elrettentés, és csak másod lépésen osztják ki a' minden intés' ellenére is támadt gonosznak díjját. Azok nem ő érette léteznek. Néki a' Társaságról, mellybe állott; annak Elnökéről kit választott; Törvényeiről, mellyeket józan ésszel szerzett; polgártársairól, kikkel békében élni és boldogulni vágy, világos képzelete van; erényes polgárrá művelődni tehát és nem gonosszá az ő egyetlen törekvése: Úgy a' Religió' túlsíri országában sem ellenkezik a' végetlen erkölcsi világ' sérelméhez mért büntetés. Micsoda illetlenség egy félig lelki félig testi Lény' elejébe félelmet és büntetést terjeszteni? Micsoda illetlenség a' büntetéstől megrettenni? — Én mint becsületes keresztény nem azért iparkodok erényesen élni, mivel túlsíri büntetés létezik; hanem mivel az erény az én személyem' ragyogó gyémantja, a' vétek undorító szennyje, 's hogy amával' boldogító nyugalom, ezzel marczongló fájdalom száll bé kebelembe micsoda méltóságunk sérelme? — Ezek' következtetésében allitom: hogy *a' túlsíri örökös büntetés az Isten igazságával sem ellenkezik.*

Mert az Isten valósággal *szent, Igaz, és Irgalmas*, mi pedig *gyarló test és vér, por és hamu vagyunk*. De ellenkezett é az Isten határozataival azon por és hamu közé olly alányt rejteni, mellynek szabad akaratja, jó és rossz esmérete, erény mint boldogító fő Jót gyakorló tehetsége legyen? Ellenkezett é az Isten határozataival 's a' mi lényegünkkel a' gyakorlott erényhez elenyészhetlen belső gyönyört, lelki magyarázhatlan diszt és nyugalmat kötni? — Ellenkezett é Létkörbe helyezni? néki az ész és vallás ajakival azt el nyomhatlan értelmességgel mondani: ember! ez az élet a' te erény gyakorlási helyed! cselekedd a' Jót itt, mert a' sir' éjje után az élet munkásságához mérve szeded az örömet! kerüld a' rosszat! mert az a' becstelenség' olly bélyegét nyomja lelkedre, mellynek nyugtalanító következése öntudatú lelkeddel e' siron túl is él! Ha vétkeztél nem mondom hétszer, hanem hetven-hétszer elfelejtem azt, csak jobbitsd meg éltedet, kövess engemet, ne törekedj elöltani Léted' drága világát, ne erőlködj széjjel tépni, a' lelked övedző legszentebb törvények' szövénnyét! én nem emlékezem gonoszságaidra! De ha megátalkodva a' siron által más létbe lépsz, te! ki ön boldogságod', félelmem' 's szerelmem' legbájlóbb alakba is megvetéd, gonosz tetteid' következésének magad lészel alkotója! Valóban ha az erénynek öröké fölmaradó nyugalma nem ellenkezik az

Isten' határozataival, a' gonoszság' nyugtalanító lényege miért ellenkezik azokkal, nem látom; főkép ha elgondolom: hogy sok gonosz olly iszonyú természetet alkotott magában ismétlett vadságaiból, hogy ezer fenyítő élet után is az maradna ki előbb volt. — Vannak ugyan a' gyarló testnek és vérnek tévedései, mellyek gyengeségi nevet méltán viselnek, 's mellyek egy véletlen elragadtatás, egy vérhevülés' következményei; de az utánnok szerény arcza! fölemelkedő lelkiismeretesség, egy bánatos könnycseppel minden szennyet mosogatni, 's természetünk' göröngyeit, hogy azokba többé meg ne botoljunk, egyengetni szorongva ugyan, de készséggel kötelességnek tartja; és épen ezért nem terjednek a' túlsíri vidékre következményeik. Ha pedig valaki az Isten' és személyünk' lényeges becsstelenítését, fölforgatott természetünk' gonosz tetteit is az emberi gyarlóság' gyengeségei közé számlálja: úgy a' vétek örökösen boldogtalanító következményeiért vádolhatók az Isten' határozatai; de ezeket fölshóllítom, hogy illy ítélet előtt a' barmok és személyek között arányzatot tegyenek; 's becsmérő szemügyre vegyék, midőn azok minden nemes erő nélkül nemesebben élnek mint sok ember.

* * *

Van még egy nevetséges osztálya az emberiségnek, 's ez tapasztalásunkra a' leggyűlöletesebb; 's a' vak vezérség miatt sokakra nézve

igen vészes. Ez általjában holmi iskola kerü-
lőkből áll, vagy kik azok' számán és nem léte-
gén izzadtak keresztül. Ezek' nagy részét a'
szerencse javai' bősége sokakkal szoros viszony-
ba tette. Az ő fejletlen és épen azért büszke
eszek tudományi bogót vágni és nem oldani ta-
nult, azért csak külső színét gázolják a' dolgok-
nak, 's a' kellemetlen külsőnél, lényegét is ki-
tiporják a' létezők' sorából. Ezeknek a' kereszt-
tény pokoli név, a' keresztény hajlékokban,
templomokon 's házakon festve szemlélhető po-
kol alakja nevetséges, nem tetsző; azért: erő-
sebb indítványúl hozzá járulván, hogy a' túlsíri
vidékről senki sem jött még vissza, annak léte-
zését is tagadják. A' nehézség' első pontjára
ezeknek — vélem — czélarányosan tanácslom:
vessék ki divathól a' keresztényi pokol nevet,
's czimezzék azt: „*Gonoszság' örökké nyugta-
lanító túlsíri következménye*“ szavakkal. — A'
másodikra jegyezzük meg: hogy mi hijános ész-
fogatjainkat a' tárgyal, szavainkat, kiejtésain-
ket az előterjesztésekkel, a' legegyszerűbb tár-
gyakat 's előterjesztéseket érzéki képekkel
szoktuk igen gyakran fölcserélni. Ez főkép, a'
műveltségre nézve gyermek korú népeknél tör-
tént. A' szűk észfogatú embereket minden üdő-
ben faragott vagy festett képek, érzékenyítő
leírások által iparkodtak a' Tanítók a' legfonto-
sabb dolgokban fölvilágosítani. Az illy érzéki
képek kétség kívül sokszor elüttek az igazság'
szellem alakjától, 's a' műveltebb kor előtt ne-

vetségesek lettek; de valamint az én természeti alakom' tökéletlen másolatja miatt, okosan senki sem tagadhatja létezésemet, sőt inkább az azt jelenti, 's hogy abban elesmértessek, 'némelly vonatok' igazítása kíváutatik: úgy az érintett igazság, fa, festék, érzékenyítő kiejtéssek' változgattatása által mind inkább, elesmértetik, 's lényeges észfogatja, épen mint alakom' tökéletlen mászában emberiségemé nem változik. Szerencsétlen ember az, ki valamelly igazságról hallván nem tetszőleg másokat beszélni, annak léteget tagadja; holott csak külsőjét kellene elenyészteni, vagy rajta valamit változtatni.

* * *

Hol fogja az ember fölébredt 's eredeti tiszta világában tért lelkiesmérete' marczonglatai vagy andalító nyugodt érzelmei közt haláltól életét élni? azt az Alkotó titkos esméretei' tárába eddig magának tartotta föl. Eszünk fölvételekbe (hypothesis) mint röpülve egymást föl váltó álmokképekbe ha sejthet is valamit, melyik valósúl 's mennyire közülök? elhatározni meggyőzőleg lehetetlen. — Ha egy tisztán lenyugodt nap' estvéjén a' megmérhetlen lezzen-gó kék térre emeljük szemeinket, 's látjuk a' számlálhatlan csillagok' özönét ragyogni, látjuk bölcselkedő ésszel a' világ' takarékosági törvényét rendületlenül állani, vallyon kinek nem jut eszébe Üdvöztőnk' egykori mondása: az, én Atyám' házában sok hajlékok vannak. — Ezen égi testek sebesebb vagy lassúbb mozgá-

sából sűrűbb vagy ritkább 's lépcsőnként finomabb anyaguk' tökélyjeit hihetően következtethetni; ki tudja tehát fölloszlott anyagunk' részeskeiből alakult arányos testtel nem ővedzi é azokban lelkünket, minthogy a' Szent Pál fölkelendő lelki teste ilyenennek egyesíthető? Ha pedig Krisztusnak Mark Ev. 13. 24. 's köv. szavait betű szerint vennők: *a' nap és hold nem adandja világát, 's az ég' csillagai lehullanak* — — gondolhatnók: az Alkotó eloldván a' Mindeenség' nehézség erői kötelét, össze roppantja annak elemeit egy új hajlék' alakítására. Bár az Ev. szavai csak az ítéleti tünemény fontosságát, az erkölcsi dolgok nagy változását, látszanak festeni.

Egyébaránt véleményem szerint e' világ régi anyaga' ujitására nincs is szükség; mert vond el szívünktől az irigységet, nagyra vágyást, indulatjaink' tulságosságát, szóval a' vétkezés' dühét, 's gyökereztesd bele az Isten és ember' igaz szeretetét, és e' föld bájló Édenne változott. Mert e' gyarló vér mellett is a' becses közép élet' útján sok öröm mosolygna itt reánk, ha az egy mint más részről fellengő tulságosak és képzelgők el nem szomorítanák azokat.

E' világnak végét, az az: e' létből a' pusztasági állapotha visszatérését, vélem, Krisztusnak amaz és más helyi szavaiban senki sem sejti, ha elgondolja: hogy testünk' föltámasztását a' józan bölcselkedési tanulmány is jóvá

hagyja, midőn semmi sem megy semmibe a nagy természetben; a' kinyilatkozás pedig azt, 's annak lelkünkeli örökös összesülését nyilván tanítja.

A' túlsíri életről szóló keresztény hitágazat tehát semmi ellenmondatot sem rejt a' lélek' lényegére 's létezésére nézve.

* * *

Az előbbie' következésében, bár a' Lélek a' világ' lényei közé tartozik, minden anyagos állányoktól különböző természeténél fogva még is méltán kérdjük különösen: Ki az én Lelkem' 's tulajdonságai' alkotója.

Lelkem egyszerű anyagtalan állány, anyagos lényektől tehát nem származhat; mert ezek nemzés, föloszlás, 's ismét összesülés által alakíthatnak rokon természetű lényeket, mellyek anyagi természetök' következésében nem gondolkodnak, ítélnék 's okoskodnak.

De illy módon részetlen 's anyagtalan lényektől sem származhat; mert azoknak azonnal részeseknek kellene lenni. Vagy magában kell tehát létokát rejteni, vagy egy végetlen erő által a' tiszta lehetőségi állapotból e' létezésibe hozatni, az az teremtetni. Mivel pedig lelkem minden világi lényekként esleges, 's ön létokát sem alkotó lényeges, sem azokból származó határozataiban semmi előleges és utólagos okoskodás mellett sem rejti, ön magát pedig legnagyobb ellen mondat nélkül semmi lény sem alkothatja, egy végetlen erejű Alkotónak

kellett lelkemet a' lehetőségi állapotból e' létezésibe helyezni.

* * *

Ha már ezen lelkek' országába, erkölcsi természetünk' világába emelkedünk; ha az egész emberiség' keblében egyenlően hangzó szózatra ügyelünk; kereken 's függetlenül serkentetünk 's intetünk az igazságon alapuló boldogsággal összhangzó erkölcsiségre. Ez a' mi Rendeltesünk. Ki ezt annak nem esméri, ki ehez minden tetteiben nem törekszik, ön magával ellenkezik. Mert vond el eszedtől az igazság' esméretét, megfosztád magad a' porból kiemelő lelki élettől; tünődöl a' becses erény után és nem tudod miért; vakon gyakorlod azt minden tetteidben, mint az oktalan állat, midőn czél előesméret nélkül társa után indul, vele vegyül, életbecs esméret nélkül keresi élelmét 's a' t. — Hányd el 's tipord tenkre személyedről az erényt és enyészetbe dült a' világ' lényei között minden elsőbbséged, 's lészel mint a' galamb a' keselyűnek, egér a' vércsének, társaid' véres martalékja, alacsony nézeteik' tárgya, kiket most e' velek közös nagy Rendeltséghez törekvési kötelesség' esmérete általjában visszaborzaszt a' kegyetlenségtől, bár fájdalom! itt ott néha tünnek elő rémitő esetek. — Vond el az áranyos boldogságot, és elenyésztél éltedből minden andalító remény képet, 's napjaidban a' képzelgés által gázolhatlan zavarába fuldoklasz. Mert belsónkben mélyen gyökerezve van a' bol-

dogság' vágya, 's egy levijhatlan hatalmas kéz
 vijjongva élteti azt ott, melly úgy látszik még
 akkor sem mozditható el, midőn a' sir majd
 majd elnyel. És még is mi ez az egész boldog-
 ság' vágya éltünkre nézve? egy járni kezdő
 kisede' dajkája, távolról hiteget, kecsegtet csal-
 fa képekkel 's üres ígéretekkel, és tovább megy
 midőn megérkeznenk hozzája. A' boldogság illy
 üres, mennél ígézőbb annál kinzóbb szellem'
 alakja vágyainkba rejtőzve, által feszíti keblün-
 ket az erény' görönyös utain, hogy csalódásunk
 annál tetemesebb és fájdalmasb legyen. — És
 még is mi ez az egész Rendeltség Isten nélkül?
 Egy ügyetlenül alakított álomkép; egy valósit-
 hatlan bálványja éltünknek. Vallyon egy vég-
 hetetlen tehetségű 's legbölcsebb Alkotó nélkül
 minden éltünk' 's reményünk' alap igazságai
 nem öltöznek é azonnal bizonytalanság' és es-
 legesség' színébe? Nem esik é minden erény
 Isten nélkül az okos ész előtt gyanúba? Követ-
 kezőleg él é az Istenetlen erényes ön elvével?
 okosság é megvetni az emberek' véleménye mi-
 att azon eszközöket, mellyek örömmel és gyö-
 nyörűséggel habzó forrásokat nyitnak ez élet-
 ben? Miért nem lop, nem gyilkol, nem gyújto-
 gat az Istenetlen erényes, hiszen ezek ezer kincs
 's boldogság tárának kapui? — Azért, mert a'
 becsület érzés, az emberi természetes ösztön
 kisztetik az efféle tetteket kerülni? — Ó szá-
 nakozásra méltó nyomorú ember! egy gyenge
 hártyájú férgecske, melly alig állja ki a' lan-

gyos fuvalmat ; mellyet a' nap heves ságára meg-
 aszal 's törpére zsugorít, elfut az elől, békája
 magát a' föld' kemény belsejébe : és te ember !
 a' szellem alakú erénynek cselekvőségre buzdító
 villányait ki nem játszhatod ! Te az erény üres
 hangjának sok mosolygó percekkel 's követke-
 zetlen étellel tartozol áldozni ! — Vagy azért
 kerülöd a' gonosznak czimzett tetteket, mert az
 erény nyugasztal 's boldogít ? — Hol ? mikor ? 's
 miképen ? — Nyúgasztaló 's boldogító tett, ked-
 ves felét e' földön az érző kebelnek elszakasztani ?
 's elvont ridegségbe dönteni ? magunk eránt
 keménykedni azért, mert e' helyzet, e' magun-
 koni keménykedés, erény nevet visel ? A' vagy
 érzéki kedves következményei által boldogít az
 erény e' földi életben eléggé ? Nem ! tellyes arány-
 ban nem. Mert bár gondosan kifejtett vagy elme-
 revített erőink különféle lelki testi boldogító
 vagy ellen állapotot szülnek ön munkásságunk
 által ; bár személyes szorgalmunk által ; élesült
 elménk, hajló akaratunk, rendszeres Kormány
 alatti szenvedelmeink, sok gyönyörűséggel éltet-
 hetnek ; a' testünkeli élés v. visszaélés egésséget,
 életromlást, gazdagságot, sorvasztó inséget, jó
 barátot, ellenséget, szóval számunkra sok édeset
 vagy keserút gyűjthetnek ; még is a' legbecsüle-
 tesebb ember' erényes élet tengerére honnan to-
 lódnak a' sujtó inség' 's gyötrelmek keringő hab-
 jai ? Ki derít a' gonosznak látkörére gyönyörű-
 ségbe merengő napokat ? — Az ki e' világot úgy
 alakítá, hogy az erényt benne a' boldogságnak

csak egy részetskéje kövesse, 's még azt se bírjuk magunknak vagy a' világ nekünk megadni. — Vannak olly lények, ollyan tünemények e' világban, mellyek földi életünkbe nevezetesen befolynak, földi boldogságunknak, mellynek körében mi testel és lélekkel élünk, alkotó részei, és még sem függnék kényelmunktól; testünk' életeszközei, lelkünk' alkatjai, ezek' viszonya, az érzéki természet' rendje, forgása, ember társaink, hatalmunkba nincsenek, az erkölcsi törvény' következményeivel homlok ellen állnak, és még is ezek sok különöst szülnek az érző kebelnek! Ki fõgja hát létesíteni az oki tellyes viszonyt az erény és boldogság között? a' magával tehetetlen önkénytelen 's műi vaksággal mozgó természet? melly az erényt nem esmérheti nem becsülheti? 's mellynek reánkhatósága vonalát eloldja a' halál? — Mi emberek? kiknek az érzéki természet' rendje 's létezése hatalmunkban nincsen, 's tüneményeit igen csekélyben változgattható erõnktől is megfoszt a' fölосzlás' rendithetetlen törvénye? — Nem! valóban ha nincs egy legbölcsebb, szentebb, 's hatalmasbb alkotó, az erény pusztahang, erkölcsi alkatunk zavar - szörnyeteg leend, 's az erkölcsiség és boldogság közötti tellyes oki kötelék soha sem létezend.

Valamint pedig az értelem' előtapasztalásaiból elvontság, eszméllés, hasonlítás által alakított oki elvénél fogva egy Istent elesmér: úgy a' tapasztalás által csupán fölébresztett em-

beri ész mint fő esmérő tehetség' egy legtökéletesebb valóságróli észfogatjából az Isten' szükséges létezését következteti. — A' minden ellen mondat nélkül képzelhető legtökéletesebb valóság ész' fogatjából szükségesen következteti az emberi ész annak létezését, úgy hogy ezen alzat: *legtökéletesebb valóság*, vagy *Isten' észfogatja* mellett szükségesen áll mindég ezen mondat: *Létezik*; mert a' legtökéletesebb valóság' észfogatjába a' függetlenség mint anyatökély rejtőzik; a' függetlenség pedig ön lét okot tesz' föl ön alzatjában, különben megszűnt függés által lenni legtökéletesebb lény, mert a' valakitől's valamitől'i függés minden lények tökélyeinek határa, 's ugyan azért egy határozott tökélyű lény' észfogatjában sem rejtőzik elegendő létök; vagy szükséges létezés. Mert a' Kör' észfogatjában ugyan a' kerékség, az emberiben az eszesség' és állatiság' mint észfogati alkotó részek szükségesen állanak, de a' Körnek, az embernek mint érzéki valóságnak szükséges létezése ott épen nem áll; az az röviden, ezen alzatnak: Kör, ember, soha sem lessz szükséges mondatja a' létezés; ezek', és minden határozott lények' észfogatjához csak ennyi fér: a' Kör eszmében szükségesen kerék, 's ha létezend is kerék lessz; az ember eszmében szükségesen eszes állat, 's ha létezend is annak kell lennie. Ezen alzatnak pedig: legtökéletesebb valóság, ha nincs létezési mondatja, eszmében is megszűnt lehetősége; mert a' melly perczben kép-

zelhető egykori nem létezése, azon perczben támad e' kérdés: a' lehetőségi állapotból kitette a' létezésibe, minthogy semmi és senki sem lehet önlétének cselekvő oka? Nem létezni tehát valaha, aztán létezni, és még is legtökéletesebb (ens perfectissimum vel infinite perfectum) valóságnak lenni, ellen mondatos dolog.

* * *

Ezek a' szemlélő és cselekvő ész előtt így lévén, mi csuda hogy az emberi közös természet szava minden kisebb 's nagyobb emberi tömegekben Istent hangoztat? Mit Cicero régen mondott: *nincs olly vad sem olly szilaj nemzet, melly ha nem tudja is milly Istent kell esmérni, ne tudná még is, hogy annak kell lenni, a' szakadatlan tapasztalás' láncza mai napig tanítja 's bizonyítja. Minden eddigi czélszerű utazások által tudományunkba jött kisebb nagyobb néposztályok valami, reánk nézve bár különös, Fő valóság' esméretét nyilváníták, kivel részint földi, részint túlsíri éltek' folyáma szoros viszonyban áll. Az ő vallási törvényök, szokásuk, üdnepeik, papjaik arról értesitenek. — Az egyes vagy néhány emberek körül tapasztalási ellenkező állítás annál csekélyebb figyelmünkre 's hitünkre méltó, mennél könnyebben áttallatható, hogy a' közös természet ítéleteinek mint nagyon érdeklő igazságoknak tellyes fölfedezésére, nem futólagos vizsgaság, nem pusztá szemmel látás, hanem nyelvek' tökéletes esmérete, szokások' lényeges magyarázatja, némelly rit-*

kább tüneményekbeni u. m. temetésekben, üd-
nepekben, 's a' t. éles részvét szükséges; mi sok
utazókban ön beszélleteik' következtetésében föl
sem tehető. Amerika 's több szigetek' néposz-
tályai Columbus 's más utazók által Istenetlen-
ségigyanúba csupán nyelv' esméretlenség 's szo-
kásaikbani járatlanság miatt estek; ezek' nyil-
vánításával pedig az istenetlenségi bélyeg vo-
nat is elenyészett. Sőt a' mai Missionariusok-
nak némelly vad csoportokróli sovány beszél-
leteikből is könnyen istenetlenségi ítéletet ala-
kíthatnánk, valóban csak az ó színleges tapaszt-
talásuk miatt. Nem iparkodnak az egyes osztá-
lyok' lényegesebb élet-szokásaikba hatni; holott
ezek' esmérete nagyon siettetné 's könnyítné őket
téritési tervökben, általlátván a' tévedezők' er-
kölesi 's vallási észfogatjaik, mennyire hason-
litanak vagy ütnek el a' Keresztényiektől, 's
mint kell ama' tán kedvezőbbektől e' szigorú-
bakba édesgetni őket a' hasonlóság' szempont-
jánál. Ha valaki Isteni tiszteletre célzó pom-
pás épületek, vagy azokban 's azok nélküli sze-
rény viselet' hijányából istenetlenségre követ-
keztet, épen úgy csalódik, mint ki az agg szű-
lők' élve hamyasztásából azok' tisztelenségét
vonja ki. A' vér', az agyvelő érszálainak az étel,
ital, éghajlat általi különböző változgattatásával
a' lélek is arányosan nyilatkoztatja ki gyökeres
hajlandóságait; de a' fejezet csak külső szín,
mellyet (mint mondám) az éghajlat 's más
élet szerek egy nép tömegben világosabbra,

másban komolyabbra festenek, melyek ismét az élet móddal a műveltséggel változnak, mint a' kövekre múlékony színt ömlesztő nap' sugára; de a' bennünk egyetemben munkáló erő egy, 's egy tárgyon függ.

Már mivel ezen minden népekre kiáradt ítélet' „*van Isten*“ okát személyes nézetekben nem találjuk, azok' következményei is személy szerint lényegesen különbözvén, valóban csak a' közös emberi természetben lehet azt sikeresen keresni, mely bennünket földi éltünk 's egyenlő rendeltetésünk' körülményeiben arra hajtogat.— A' népek' több Istenészete 's bár milly nevetséges véleménye is czáfolhatlan erőssége ennek; nyilván beszélnek ezek a' következőleg gondolkodó ész előtt: hogy az egy Isten' esmérete egykor a' maga fényében ragyogott az emberiség fölött, különben a' külsőjökben egész szánakozásig egymástól elütő Istenészeti vélemények olly rendületlenül egy tárgyra nem mutatnának. 'S a' természetesen bölcselkedő ész eleibe milly hatalmas sugár villan 's szökellik itt a' Teremtés' könyvéből, mely kereken beszéli: hogy midőn az első emberek a' fölfuvalkodottságot vágyván inkább követni, mint az Alkotó szeretete' próba szabályát, vétkeztek; 's bár magokba térve iparkodtak erkölcsös életet élni, még is a' gyermekeikbe ömlött 's egyszer gonosz hajlandóságra gyuladt vér olly szembetűnően kezdett munkálni, hogy az ártatlan Ábelt Kain irigységből agyon veré. Az elhun-

tat Seth jó fiú váltá föl, de ennek Istene mar-
 radékai a' Kain gonosz ivadékaitól, a' vétkes
 életre csábítatván, valamint a' második üdő
 szakban a' Noách unokáji, elhagyván az atyá-
 iktól nyert isteni tanításokat, mély lelki homály-
 ba merülve, a' teremtvényeket kezdék Istennek
 eszméni, 's az ezt tárgyazó babonás vélemények
 mint az erkölcstelenség' szikrái közé annyira
 süllyedni; hogy az igaz Isten esmérete' föltar-
 tásáról Abrahám' ivadékai által kellett gondos-
 kodni az Égnek.

Vallyon kinek ez egyszerű beszélet azért
 nem tetszik, mert (mint sokan akarják) a' Te-
 remtés' Könyve gyermekes véleményeket rejt,
 mondja meg: nem látja é ma is, szomorú tü-
 nemény! létesülni 's valósulni illy rendel az
 Istenészetbeni vagy inkább az Istenészetből
 lépteket? nem látja é hogy az Istenész ma is
 előbb erkölcsileg egyet botlik, azt később pá-
 rosan ismétli; 's mikor az erkölcstelenség' sze-
 retete szívében olly magasra hatott, hogy ön-
 nan könnyebb az érzést haladó fő lény' észfo-
 gatjától a' lángoló vér' hullámin búcsút venni,
 vagy azt anyagositva erejétől megfosztani, mint
 az előbbi Istenészet' melletti távol életkörbe
 lejtteni; azután kezd az érzéki tárgyakhoz el-
 választhatlan érzelemmel vonúlani, 's azok' örö-
 mén függ egész valója, itt lebilincselve megszű-
 nik gondolatjaival egy magasabb létbe emel-
 kedni; egy nagy cselékvési tér nyílik meg előt-
 te e' világban, mellyben mivel a' gondos és

szemes élet' mód sok öröm szomorító perczet földre sujt, e' világ összesen vett lényeit, egy láthatlan magassági erőtől kezd látni, függetlenül munkálni, 's megfelejtkezve nemesebb részéről, a' porba keresi Istenét, melybe föl-oszlott tetemeit az enyészet' kezei takarják. — Így halad az ember, fájdalom! sokszor. 'S ha tudnám, hogy ezt valaki tiszta szemléleti dolognak tartaná, egy Mars nagy fijának Voltér' rományaiból fölvilágúlt 's két buzgó embert egykori boldogítói nyúgalmok' romjaira tornyosúlt inségbe varázslott lelke' munkálatait beszél-ném elő. — Vagy ujjal mutatnék egy másik em-lékre, hogy hidje a' kétkedő, Kain' ivadékai mint jöttek az Istenészet körül vonagló homály-ba; de épen onnan mily czáfolhatatlanul mu-tattak a' létező Istenre.

Különös az valóban, hogy a' közös természet a' mindnyájunkban világló tárgyas ész, az emberiséget inkább több Istenségbe tévesztő véleményekbe, mint tellyes Istenetlenségbe engedte merülni. Tudományunkra a' későbbi Philosophia' világánál látott az emberiség először a' kiművelt és fellengő 'érzékiesség' kegyeiben enyelgő Istenetleneket; kikkel többnyire kezét fogtak azok, kik minden létezőt eszköz és két-szemők' lát-körébe szorítván, azontúl csak a' képzelgők' ábrándozása üres térét sejdíték.

Van tehát Isten! van emberi lélek! mint határozott isteni másolat. Érzéki tárgy alakban ugyan ezeket szemeinknek még soha senki sem

mutatta meg, józan eszünk még is rólloktellyesen meggyőződhet, ha ön magával meg akar egyezni, ha ön magát szörnyetegnek, 's minden vezér elveit agyszüleménynek nem nézi.

Az ember magányban, és a Társaságban.

Mint minden egyes embernek van egy kis gyengéje, minden üdői nemzetségnek megvan a maga kisebb nagyobb betegsége. Ezt a *Korszellem* szüli, 's ajakról-ajakra röpülve terjeszti, a' csendes döbögésű keblet zajos mozdulatba hozza, 's háborgó érzelmi hullámokat támaszt a' békes Fi' századok ólta csend lakta honjában. — Még az ifjabb emberek is esmériк visszhangjából azon múlt század (végi) láрма harang' kongását, melly mellett ezer ajkak 's röpülő iratok tárogatták: az üdő lelkének nem kell többé Monarchia, csupán Respublica. — A' Korszellem tirannokat lát az Uralkodókban, 's rövid úton le velek a' Trónusról. — Ez azonban meg nem történhetett, mig a' nép Istennel szoros viszonyban állott. Mig a' nép az Évangéliumban üdnepenként hallotta: nincsen hatalom csak az Istentől! mig a' kormányzóknak a' józan ész' rendeleteit látta központosúlva, addig rettegett a' Fejedlem' palástja széléhez nyúlni. A' Religiót kellett tehát előbb megtámadni, minden bájló szent

fényéből kivetkeztetni, 's hatóságától megfosztani. — Ez megtörtént. — A' Korcs Philosophia' székébe állott a' Korszellem, 's mindenfelé harsogva terjeszté: az üdö' lelke nem szenved többé Status Religiót! éljen a' lelkiesméreti szabadság! Isten, Lélek, Halhatatlanság, Fűzető-jövőendő, a' váras és vallás tudósok' agy szüleményei! félre tehát minden papi erkölcs zabolával, félre minden vallás' korlátjával! Voltér' válogatott darabjai, Bolingbroche' Evangéliuma az előítélet' philosophiai történetében, 's Kolbaeh' Mirabau nevével czimzett Rendszere elég bizonyosságai ennek. —

Kevés üdö folyt le, és ez a' szörnyetegi alkotmány az igazak' szívében is megrázkódtatta az ezer gyökérszálú Religió' szent alakját. Voltak világi Nagyok, kiknek mindeneket kérdésbe tette ez a' Korszellem, még is barátságos kezét fogtak vele. Már tizennegyedik Lajos Francia Király mennyire meghűlt a' vallás' Királyi boldogsága' véd angyala eránt, eléggé beszéli egykori története. Egy udvari emberét helyezte, téből ki akarta mozdítani Janzenismussa miatt; hogy lehetne ő Janzenista mondák mások a' Királynak, holott Istent sem hiszen? úgy! szólla a' Király, ha úgy van a' dolog, tehát csak maradjon. Világosabban nem értesithette alattvalóit a' Religió'nak udvarábani alacsony állapotjáról; 's unokája és hazája érzette a' halál' pallosa alatt, 's a' zsarnokok kegyetlen szorongatásai között szomorú következéseit.

* * *

Ez a Korszellemi métely bennünket is meglehetősen meglepett. Törvény alkotmányunkban ugyan elhúnyt ajtatos őseink' telkei mint-hogy még betűben védik a'vallásosságot, a' trónus' alap köveiből nem sokat morzsolhatott ki; 's a' képzelt szabadság és jogokbani egyenlőség' tárogatói, ha sok lelkes hazafinak boldogságunkat eszközözlendő 's tanácsló szerény szavait elnyomták is, fortélyos terveiket létre nem hozhatták. Annyit azonban ki nem lát és tapinthat honunkban, hogy a' vallási buzgóság' egy kis üdőszak ólta nagyon lankadt, 's vannak kik a' *pótsi, sassini, szentkúti* 's t. helyi Mária 's Megváltó kép mássaik' 's templomjaink' ékességeit — nem mondom, hogy Mendizabal-ként egy győzedelmi táncz mulatságba valamelly Czipria' nyakán inkább ragyogtatnák — de hogy egy nemzeti színház létének 's páholyai fényének szívesen föláladoznák, tellyesen meg vagyok győződve. — Ezek már polgári tekintetben el is kezdték munkálatjaikat. A' szegénység' fölemelése, az emberiség' vétkesen elnyomott jogainak helyreállítása az ő vakító jelszavok.

Ezekről sokat nem szóllok, mert a' gyümölcseről könnyen megesméri a' fát. — 'S hidje el minden józan műveltségű Magyar: hogy ezek a' szegénység' és eltiprott (ők vélik) emberi jogok' pártfogóji, sokszor alattvalóik között a' legtúlságosabbak; 's ha kivilágosított szivekbe láthatnánk, ott vágyaikban Jaksohn székét, 's

benne személyjüket Roberspieri pálczával szemlélínők. Mások ismét emberi jogokkal ékesítve 's élve, mezeitelen szegénységben az egyenlőség és szabadság könnyebb szerével, mint a' kapanyelével mit keresnek, hasonlóan jól látjuk.

Hanem vannak, kik a' dolgot jó lélekkel szigorún és szorosán veszik; az emberek jogokbani különbségén, az ő egyenlő rendeltetésük következtében fölakadnak; a' természetes ész, a' tapasztalás, és vallás hatalomról kérek ejtéseiben ellenmondatot látnak, és megbotránkoznak. Értékezésom' nagy részében ezek szívét mint ön elmémet vágyok én lenyugtatni.

* * *

Azon közmondatt' ellenére: „*a' hol nincs ott ne keress*“ sok ember mindég igen szeretett onnan csipni valamit, hová semmit sem tett, 's mások' emésztő gondja 's szorgalma rakta le a' verejtékes élet gyümölcseit: 's ha mit e' csipkedők egy helyt gyakorlatba hozhattak, mirigyek kórságként terjed az sebesen családról családra, nemzetről nemzetre, mert ők szűnik, összesülve ők nemzik a' Korszellemet, 's visszik bőszült futóként alakitmányait. — Az üdövek nincs szelleme csupán az embernek, 's az emberi szellem alak új-gondolat' tömegével tűnik elő az üdőbe. — Oly. Rosnyói Törredékek a' Korszellemről I. Köt. 48. lap. — Az emberi szellem ez új nevet azért nyeri, mert korszellemi köztöbbségben nagyobb nyomadékok kap a' dolog, mivel a' józan szemlélő járatlanok, — hol minden

cselekvő élet észfogatjának létesülés előtt el kell készülnie, különben ellenmondatokra talál 's húzamos szerencsés életre nem kap — vélik: midőn Korszellem név alatt harsog a' vélemény, az emberek' legbölcsebb, legnagyobb tömege, következőleg a' *nép' szava, az Isten' szava*, vox populi, vox Dei beszél. De kérdvén: kikből 's millyekből összesült ez a' nagyobb rész? a' Korszellem elveszté nyomadékát, 's csak azoknál tartá meg, kik az erkölcsi életben, a' polgári létet boldogító czáfolhatlan nagy alap igazságok' határozataiban is azt tartják vonalúl: „*sok lúd disznót győz*“. — Száz ezer milliom ember között is ha csak tíz van józan derületű; ön szeretettől el nem fogódott kebelű; a' polgári lét alap észfogatjába lánczszemként csikarkodó többi onnan kivonuló észfogatok szemlélete mellett szerényen okoskodó; 's az igazságosan közakarattal megalapított társas élet' törvény alkotmányán mint talpkövének napjaikat lélekösméretes nyugalommal éldelő; mondom, ha csak tíz ember van is illy száz ezer milliom között, kik alaptalan vélemények, képzetek és tervek mellett ingadoznak; midőn egy személyes véleményt létesíteni vágnak, száz józan észbe gyökerezőt megrázkódtatnak, vagy épen föl is forgatnak; amazoknál 's nem ezeknél van a' *nép'* van az *Isten' szava*. Mert hogy már itt se legyen minden olvasó előtt elvont beszédű, csak röviden azt kérdem: szabad é sok igazság mint életünk alap vonalai' romlá-

sával 's nyilvános enyészeti vészével valamelly véleményt bár milliommok' ötletét védeni 's védve létesíteni? — Ha áll egy ember', egy birtokos', egy háznép' joga annyiban: hogy ő nem tartozik a' nála szolgálatot keresőt többel mint zsoldjával világilag boldogítani; hogy vele nem tartozik javait megosztani; hogy zsoldosát nem köteles gyermekei' jogos sorába iktatni bár önkényes rendelkezéssel azt teheti; hogy a' zsoldos mire magát kötelezte emberisége' sérelme nélkül híven tellyesíteni tartozik; fenyegetődéssel elszaporodott vére' következetében házi urától 's gazdájától nem szabad új jogokat kicsikarni 's a' t. Miért nem áll ez egy nemzetre nézve nem látom? 's miért nem látom a' figyelmes olvasót értekezésem' folyamában reményilem értesítendem. — Áll is ez, kereken már itt kiejtem, mit sok közül sok ok miatt bár kevés lát, ezeknél van a' nép' szava az Isten' szava.

Fő hibája a' Korszellemnek: hogy valamint ő vizen és szárazon folyton által röpül, 's mindig csak rúgós és engedékeny folyó légi anyagba mereng, a' posványi vízi légi teremtményeket a' szárazon is egyaránt élhetőeknek 's tenyészhetőeknek képzei; mit Amérikába látott, azt a' majmolás dühével Magyarországba is létesítteti, mert itt mint ott emberek laknak; véli: mit a' társas élet' közöntúli vad Indus művelt és mint állott, a' társas élet' rendszere alatt is művelhet és úgy állhat; 's kétlem, mit

a' kezén 's lábán viselt, orrára 's szemére alkalmazhatónak nem tartja é?

De jó Korszellem barátom! a' helyzet és viszony, bizonyos értelemben, az ég alatt mindent változtat. Mit a' könnyelmű nótelen lepke szárnyakon össze-vissza ógyelget, azt nőjével 's gyermekeivel nem teendheti. Más az ember magában, más a' társaságban, más külön társaságali viszonyban, 's ha te mind ezt egy szempontból nézed és összekevered, az egész világot föllebbi lét-szeredként egy nemű hig anyagnak hamis fogattal veszed, és, sokakat károsítólag, létegesen hibázol. Sietek azért meggyőződésemet az emberről magában, róla a' társaságban, 's külön társaságali viszonyjáról veled közleni. Halgass meg türelemmel, mint én, bár boldogítóbb valódi után sóhajtvá, a' te hirtelen magas szüleményeidet szemlélem.

* * *

A' vélemény' költeményeit eltörli az üdő, 's a' Természet' ítéleteit megerősíti. Így szólt egykor a' czáfolhatlan tapasztalás Cicero' ajkáról. Ezt a' józan ész a' homályos üdő sokszori húzamos harcából a' Bölcs' örömeire hatalmasan kivijta. Disztelen előítéletek köríték már sokszor e' létben az embert; mint a' sűrű lég' lezzengő világában a' gyenge fényű hold, ő bukdosva lebegett azokban, de a' józan ész' világa sebes fuvalomként elkapta a' képzelgés' 's túlságosság' lepelét, 's ragyogó pompájában mutatta meg a' Bölcsnek az eredeti kép' változ-

hatlan vonatjait. És milly jóltévő ez az embe-
 riségre! mi e' nélkül kebelünk ama' világa, mel-
 lyet méltóságunk' sérelme nélkül el nem hagy-
 hatunk, követni annyira ohajtunk? egy kövér
 földi gőz' fél éjjen meggyuladt múltékony csil-
 láma. — Mi e' lét az előitéletek és költött véle-
 mények' győzelme mellett? Olly nyomorúság'
 hajlatja, melly alatt törpére zsugorog a' czéd-
 rusként emelkedhető test, és a' Lélek a' föld' szí-
 nén terjengő füst világba szédeleg. — A' véle-
 mény' költeménye hányszor alázott már porba
 milliomm emberi tömeget, midőn az erény' vilá-
 gát elvonván keblétől, baromi kicsapongások'
 térére vezette?!

A' józan ész a' Bölcsnek homlokán meg-
 vakúlt é azért? — ezer előítélet' erőszakosko-
 dása mellett sem szűnik meg kiáltozni: *a' jó
 ember mit becsületesnek vél teendő, legyen bár
 káros, a' disztelent nem cselekszi bár pénzt,
 gyönyört és hatalmat hoz magával.* Seneca:
 'S mi legyen az a' becsületes? és mi a' diszte-
 len? tám könnyebben semmit sem láthat által,
 semmit sem tanulhat meg; mert az emberi mélt-
 óság' érzését azok is keblekben viselik, kik na-
 ponként éktelenítik. *Semmiről sem lehet ke-
 vésbé kételkedni; minthogy a' becsületes ma-
 gáért kívánatos, és a' disztelen magáért gyű-
 löletes.* Cicero. És Sz. Pál Ap. *mindent próbál-
 játok, és a' mi jó azt tartsátok.* Ha termé-
 szetesen nem látná a' józan ész minden em-
 berben mi a' jó's rossz? milly vészes a' Ke-

resztény nagy Bölcsnek kiejtett elve. — Nem is találhatunk olly embert, kit ha uralkodó érzékenysége ragadozásra, gyilkosságra, társa' elnyomására csábitott, és így személyes esze után rohanva lealacsonyodott, a' tárgyas észet kérdezvén: ha minden eszes lény maga 's erántam illy tetleges viszonyba állana, mit érzének, mit ítélnék? mi lenne rövid éltünk' köre? igazító feleletet ne kapjon.

* * *

A' vélemény' költeménye az erkölcsi tökéletesedés lajtorjájának szükséges fogai közé hány-szor tette már a' test olly túlságos sanyargatását, hogy csont vázából a' lélek kivágygni látszott, mert itteni létszere a' test elgyengült? Más részről milly világ szalajtó dévajsággal kurjongat bè népes föld részeket: *együnk, igyunk, vigadjunk, halál után nincsen gyönyörűség!* — A' Bölcs' józan esze így képzelge azért? Midőn a' gonoszban merengő is elesméri az erény' becsét; midőn sokszor örömmel lenénk azok kik nem vagyunk, nyiltan azt beszéljük: hogy az erény független Jónk itt, 's az erkölcsi tökéletesedés egyetlen célunk; ezt elérni, e' felé lépdelni, minden alacsony érdek nélkül parancsolja a' józan ész annyira: hogy a' boldogság' ösztöne is csak mint egy viszhangja legyen alá rendeltségében az erényi ösztönnek. De ez a' független szent erény azért nem fosztja meg boldogságától az embert; nem kívánja, hogy szünetlén érzéki mosolygó öröm percze-

ink' temetésével foglalatoskodjunk; sőt általjában, a' boldogság' — mellynek már innen a' siron is viradoz hajnala — bájló képével édesgettünk az ő szigorúbb ösvényére; mert az erkölcsi tökéletesedés nem az élet örömei', az Alkotó remek művei' eltiprásában, nem érzéki alkotó részünk' semmisítésében, a' mi lehetetlen, sem azonni kegyetlenkedésben, mert az Isten' ajándéka, erény gyakorolhatásunk' szere: hanem a' lélekkeli szép összehangoztatásában áll.

Ez élet, erkölcsi tökéletesedésünk' jelenlegi alapja, azért ezt a' józan ész mennél tovább föltartani parancsolja, minden szomorító's derítő viszonyban. De egészség nélkül az élet, halál és életközi álláspont lévén, épen olly erősen köti szívünkre a' józan ész ennek megszerzését és föltartását is; természetesen: mert a' kedves czélszerű hosszú életnek egyetlen föltétele's létszere az egészség, és a' test a' lélek' műszere, melly nélkül földi cselekvő életet nem űzhet; mert a' tapasztalás kétségen kívül teszi: hogy a' testi egészség' zavarával, vagy épen romlásával a' lelki erő, élénkség, cselekvőség többnyire zavarodnak vagy épen tenkre mennek. Könnyen ráakad a' józan ész amaz öröm szomorító képzelgő tömegre, melly az erkölcsi tökéletesedés' két végső pontján repked szünetlen, 's az egyedül czélarányos középet kerüli. Az egyiken levetkezve minden állatit az egyszerű lények' világába emelkedik; — ezek

ma igen kevesen vannak — a' másikon elhagyva minden emberit az oktanok' sorába süllyednek — ezek' száma iszonyú nagy. — Az emberek harmadik osztálya akkor tévedez, midőn csak ez utókat és nem az elsőket is kárhoztatja; hollott ama' képzelgők az emberiség' körén túl lezengvén, a' gyarló emberi szív' nyugalmát gyúlt képzeti éltekkel zavarják, habozást, sőt csüggedést szülhetnek a' földi buzgólkodóknak, mert könnyű 's nagy lehet az ó esések, számos kötelességgel összeütköző cselekvő életek.

De más részről az erény' szerény de mara-
dandó fényét a' föld pora' mulékony csillámába egy kedvüleg gondatlanul keverni; a' józan ész' érzékeny szavait a' könyelmű földi öröm' zsi-
bajjával elnyomni; szóval a' valódit árnyék-
kal fölvaltani! ez az az erkölcsi hangviszály,
melly a' Bölcs fülének soha sem tetszett, 's a'
józan ész' mindég kárhoztatott.

Az ember' alkotó részei állatiság és ember-
ség; egyik nélkül sem, csupán a' kettő által
ember az ember, tehát e' két pontból kell mér-
ni az ember' ozélját és a'hoz vezető lépteit. —
Az állatiság ön és neme' föltartására, a' társas
életre vezetvén az embert, magában jó, csak a'
józan ész' kormányja alatt létezvén, sem becs-
telenséget, sem gyötrelmet szüljön a' tiszta ke-
belnek. — Az emberiség, ön és más okos lények'
cselekvő szeretetére vezérelvén az embert, és így
erény gyakorolhatókká tévén, hasonlóan jó,
csak hibás fogatok ne ragadják a' képzelgők'

gyúlt világába, hol üdö előtt magát nem embernek nézven, érzékenyen büntesse.

* * *

A' vélemény' költeménye a' társaséleti örömek', szerencse javai' megvetését, a' szegénységet hányszor tette már kötelességé? És viszonyt azokat hányszor tette czéllá, az emberiséget pedig alacsony eszköze? 's a' józan ész a' Bölcsnek ajakin megnémult é azért? — A' szerencse' javai mellyeket e' világ' külső érzökünk alá eső tárgyai tesznek, külső boldogságunk' alkotó részei, az erény gyakorlását, kötelességeink' tellyesítését és így belső boldogságunkat közvetve hatalmasan elősegítik. A' szerencse' javai nem csak állati létünkre, egészségünkre, személyes és köz szükségünkre folynak be szembetűnően, hanem a' szegénység szülte gondok, ezek' jelentében tágulván mellőlünk, serényebben és készebben járunk az erkölcsi tökély után. Egy külső boldogsággal bíró ember munkássága' köre tágas, tekintete, hatalma, tehetsége nagy, kezeiben mások boldogságának számtalan eszközei vannak, 's képzeljük: milly magasra emelheti itt a' cselekvő élet egy emberiség jóltévő angyala' becses képét a' szeretet' országában! A' szegény' életét szűk határok körítik, azok között is csak nyomorúság' sujtott keble fölött ön és mások' boldogságát előmozdítani vágyó szíves ohajtások lebegnek, mellyek rendesen tellyetlenül húnyanak le. Az illy ember mint e' világ' gyenge fé-

nyű csillaga eltűnik, minekelőtte népeket, embert csak egyet is magasabb tökélyre közvetve vagy közvetlenül vezetett. A' szigorú's nyomórú életet csak a' vakított értelem teheti kötelességé. Az az Alkotó, ki olly mélyen nyomta kebelünkbe a' boldogság' vágyát, nem gyönyörködhetik a' szegénynek csüggedésre komorúlt arcz vonatjaiban, nem az inség' pálczája mellett roskadozó' sohajtásiban, sem ez életet akarva kellemetlenné 's untá tévő szigorúban; oh mert gyengébb az ember, minthogy azt kiált-hassa: Istenem virassz még reám számos évet, hogy sokáig kinozhassam unt életemet.

* * *

A' vélemény' költeménye hány eszes teremtményt fosztott már meg egyetlen czimjétől, melyet az Alkotó e' fény betűkkel irt meg: **EMBER!** Ezentúl senkinek nincsen keresete, ezekbe van rejtve míg emberek leszünk mindnyájunk' közös java 's kincse. És még is az előállott vélemény' költeménye, midőn egyet meghagyott eredeti valójában, mást féregként porba sujtott, kiszedvén az Alkotótól remekelt címje' lőteget. — És már a' Bölcs előtt is így szűnt meg az emberiség' egy osztálya ember lenni? Nem! a' vélemény' költeménye el nem üdösülhet a' természet' ítélete ellen, vivjon bár érette a' világnak minden rakásra gyűjthető kincse, a' régi bárdolatlan világnak 's jelenkori Amerikának százados szokása 's vérengzve fenyegetődző törvénye.

Az ember' becse személynységében elválaszthatlanúl csikarkodik; személynségét pedig tészí az eszeség, vagy azon, Alkotónk által belé rejtett erő' összesége, mellynek kifejlése következetében az ember határozhatlan magasra emelkedhetik. Ez a' Lélekben nagyá növekedhet és tészí az emberi természet' méltóságát; ez által Ó nyilvános képmássa Istennek, Kit követni, 's Kihez perczenként jobban hasonlítani egy titkos erő kiszteti. Midőn minden teremtmények minden tökéletesedést szinlő műi mozdulatjaikban kezdettől azok miknek lenniük kell, a' bölcsőben csendes ártatlansággal játszadozó kisded' gyenge kebelét olly varázs szellem feszengeti, melly mihelyt teste cselekvő éretségre jut, néki intó szavakban sugarlani kezdi: légy kegyes, légy szelid, mértéklotes, szorgalmatos, igazságos 's a' t. ne légy kegyetlen, mértéktelen, igazságtalan! Amazok' gyakorlásában, ezek' kerülésében kezdi elismérni rendeltetését, kezdi elismérni ember társait, 's az ő ugyan azon cselekvési köröket 's kötelességcikkeket, mellyektől egyetemben eltávolozni keble' szelleme, a' már fölül népszerűséggel megszóllalt tárgyas ész, melly tudományos alakban így hangzik: „*Olly cselekvési szabály szerént élj, mellyet minden eszes lények általános élet-törvényévé ohajthass*“ függetlenúl tiltja.

Erkölcseleg határozhatlan nagyá növekedetésben áll tehát az ember' személynisége,

's bécse vagy méltósága, nagyá növekedni az ő rendeltetése; erről ő le nem mondhat, 's másokat el nem mozdíthat ön becsstelenítése nélkül. A' világ' gyönyörjei, ígéző ragyogványai, mellyekkel testünk' fölосzlása által a' lélek földi viszonyba élni megszűnt; arra hatalmat 's biztosítást nem nyújthatnak. Az ő rendeltetése, 's minden földi 'boldogság' érzéki tárgyai 's anyagai szer és célirányban vannak; cél az erény, szer a' világ' mindenével, 's e' két dolgot arányi helyzetében elváltoztatni, nemesebb alkotó részünk a' tárgyas ész, legyőzhetlenül tiltja. Tellyes elhatározólag szól ez ön magához: ember! te e' földön első becsú alak vagy, melletted minden egy tunya helyzetbe műi mozgással tesznyed; néked nagyá kell nőnöd, a' te rendeltséged erény, melly magasságában és tisztaságában a' végetlen Isten' állányához mindég közelíthet. Előtted minden földi alázatra hajlik; a' te eszed' éles villáma gyenge kezedbe szédíti a' magas tetők' fölvilágába nyuladozó sudarát, a' föld és szirt rémes üregei' a' bérczek' és térek' szaguldozó vad állatjait.

Ezen rendeltetése' következetében él az ember e' földön, igen, következetében: mert előbb lessz ő Istennek akarati szabadságunkal egybehangzó örök határozatában a' meny' mint a' föld' polgára; mert midőn itt létezni kezd a' rendeltség kitűzve áll. Ezen kitűzött cél' nézetéből tiltja néki a' józan ész az erényre vész-

szel ható minden előítéleteket és véleményeket, mellyek az ember' becsét 's méltóságát gazdagság, tisztos helyzet, születési vagy nemzeti régiség, ősi erények' szempontjából mérik; mint-hogy az emberek teremtésekben, születésekben 's alkotó részeikben egyenlők. Mint öldöklő métetelyt kárhóztatja azon vétkező önszeretetet, mellyel valaki csak magát vagy néhány ember társát tekinti czélul, a' többieket pedig eszközzül, őket külső fény' 's érzéki gyönyörök' szerévé 's edényévé alacsonyítván. Szóval tilt minden szenvedélyi 's indulati kicsapongást, tulajdonságosságot, melly az embert rendeltetésétől, az erény előképétől, az Istentől az állatok' osztálya felé mozdítja, minthogy ezt a' lélekre nézve halálnak lehet tekinteni, 's az ember' rendeltetése semmisítetik.

Mivel pedig ezen józan ész változhatlan szabályai ellen, vagy szerinti élet, tulajdonképen a' lelket illeti, melly rendeltetési cselekvését az érzéki világban mint tartozik, csak anyagosa teste által úzheti, ezen testi (úgy szólván) személyességet vagy egymiséget is (individualitas) köteles az ember őrizni, föltartani, magát és másokat cselekvőleg szeretvén, az az mindent elkövetvén: hogy. ez anyagosa részben a' testben mennél továbbra terjessze erény gyakorló földi életét. Megölni tehát magát vagy másat, erény gyakorlási szempontból tiltja a' józan ész.

* * *

Már minthogy a' lélek' erény gyakorolhatóságának a' test földileg létszere, 's az érzéki világnak olly alkotó része, melly önlétét annak állányaitól kölcsönözi, természetesen az a' nevezetes kérdés támad: ez érzéki világ' tárgyaihoz mint e' földi erény gyakorolhatás — vagy nagy rendeltetésünk közvetett szereieihez van é? 's micsoda joga van az embernek?

Valóban a' rabszolgaság észfogatjának kifejtése előtt is, a' köz élet' elnevezései szerint valamint borzasztó tünemény a' józan ész előtttembertársunkat ollyá tenni: épen olly alacsony 's tiltott elvetemedés nyílt vagy dugaszos egykedvűséggel aluszékonyan más jármába görnyedni, 's legalább egyszer földi életünkbe a' józan észtól azt nem kérdeni: olly ember vagyok én mint más? — Vannak é? 's melyek az én emberi léteges jogaim? A' társas életben egészen vagy részint megszűnnek é azok enyímek lenni? Mit tanít a' bölcselkedő ész? mit a' Keresztény vallás e' tárgyról a' társas életet boldogító rend' föltartására, 's minden egyes tag' belső nyugalma? — Ha földi létében valami érdekli az emberi ész, e' kérdések' tartalma valóban megfeszíti annak figyelmét; mert *mi az igazság? mi a' szabadság? mi a' jog?* minden okos valóság előtt legfontosabb dolgok, mellyek' fejtegetésével érdeklőségek miatt örömmel foglalatoskodik a' józan ész, bár az elvont világ' távol tartományai

látszik, mennél határozottabb és fényre derítőbb világosságért fáradni. Igen, mert igazságtalanul, porba nyomva, jogtalanul, magas rendeltetésével ellentétbe áll és él.

Örömmel kell az embernek megvallania: hogy ez érdekes nagy igazságok' keresésében és magyarázatjában, a' józan ész' szerény, csendes, és egyszerű törekvései bizonyosan célhoz vezetők; mert ő soha sem áll meg, nagy korra jó mellett, ha még jobb van hátra. Az emberi indulatok állják el sokszor ösvényét, 's a' tökéletlenül keresztül fortéllyal zaj között még tökéletlenebbhez vezetik. Azonban soha sem esküszik örök üdöre az erőszak' pontjához, érzi hogy nem szülöttje mellett áll, 's csak rést keres a' költött vélemény' lepele alól kicsúszni. De illik is hogy ez vélünk így történjen; mert egymadárka minden elő tanulmány nélkül megakadja fészket, elesméri öröm társát, tenyészti fáját, fölkeresi élelmét, védi irigyei ellen gyenge pára életét; és az ember! csak az ember mennél nemesebb teremtmény, annál kevésbé fogja esmérni nagy rendeltetése' szereit? csak az ő jogai törülhetők ki örökre a' Természet' törvény könyvéből? — Az egész Természet, egy por egy férgecske is állandó szabályok alatt létezik; és csak az ember, mivel az Istennek (érzékileg szóllván) egy megfoghatlan becsú részét kapta birtokába, van a' semmi értékű széltől hányatott polyva' bizonytalan állapotjára kárhoztatva? Nem! épen itt tetszik ki az

embernek becse. Ha egy állatkának elvettük élelmét, ha szűk hajlékba zárva megfosztottuk a' ligetek' kertek' és mezők' birtokától, nyugodtan minden belső vád nélkül, sőt gyönyörrel nézhetjük az ő rabságát. Ellenben valaki ember társa' eredeti léteges jogait a' visszaélés' mesterséges utain lerontván és elcsikarván, az emberi méltóság' Isten' és fizető jövődó' észfogatja 's győzelme mellett lehetetlen, hogy fölébredt lélekesmérete vagy józan esze eme' hangját gyakran ne hallja: ember! társad is ember! mit cselekszel véle?

E' dolog' fontossága különösen kiviláglik a' fölül megpendített kérdés' kifejtéséből: *van é az embernek joga?* —

* * *

Ezt tagadni annyi volna, mint állítani: e' földön senkinek semmi joga. Mert kik léteznek e' földön az emberen kívül? — Olly teremtmények, mellyeknek öntudatok nincs, következőleg az embertől eléggé nem képzelhető méltósági távolban állanak. Annyi volna tagadni, mint állítani: élet szeretettel, ét vággyal alkotott az Isten, erőt és szereket is adott azt védeni, eledelt táplálni, de nem szabad azokkal élni; belém önté az emberi esméretet, szeretet, és társaságukba jutás' ösztönét, nem szabad még is velek viszonyban élni; kötelességgé tette józan eszem erkölcsi tökéletesedésem' hatalmas másod szereit: javakat, örömet 's t. szerezni 's éldelni, nem szabad még is

azokat birni; kötelességgé tette olly társaságot keresni, mellynek kéjelmes körében szabadon munkálódhassak személyes és köz czélokra, nem szabad még is nekem olly társaságba élni, sem azon törekedni, hogy az elhasonlott társaság visszatérjen a' józan ész' szempontjába, sőt másnak jogot engedett engem rabigába hajtani; belém ugyan ösztönt fuvalt magam az ellen védeni, nem szabad még is azzal következőleg élnem. Jogot és ösztönt adott személyes szorgalommal vagy igaz adatok által szerzett javaimat, hazámat, 's annak verejtékkel alapított engem 's utóljaim' boldogító alkotmányát tulajdonomnak esmérni, abba szabadon rendelkezni; nem adott tudatomba Isten kötelességet azokat ön és véreim' kárával másokkal megosztani; még is jogot adott minden jött ment csavargónak munkás életem' zsoldjára erőszakkal ütni, szerzeményembe részesülni, véremmel egyedül utódjaimnak szerzett hazámat, mint egy pusztulásba sínló csárdai csapszéket minden bősziült féreg túrta keblű lógófutónak tartozok kitárni, boldogító rendeleteibe vezetni, jogai' éldelésébe igtatni, ingatlan javait, mihelyt egy pár garast mutat, néki eladni, hogy véreim 's utódjaim a' befészkelte vendégtől kitúrva idegen honban kóborolva keressenek annyi helyet; hová lehajthassák nyomorú fejeket. Kötelességgé tette egy hatalmas ösztön által véreimről így gondoskodni, vé-

tek még is azt tellyesíteni, józan ész elleni ötlet így rendelkezni.

* * *

Hanem az ember' jogait nem egy két század, nem milliom századi emberek' életéből és tetteikből kell elítélni. Még annyi századok is csak visszaélésekre mutathatnak: hanem az embernek létegeből, melly a' visszaélés' nyomásai alatt is létez; a' józan ész' szavaiból, mellyek az előítéletek' zsibajja között is hangzanak. Igaz ugyan, hogy csak a' tárgyias ész, mellyet a' bölcselkedő: Bölcsék 's Isten eszének, 's határozatát nép szavának nevez, fejt-heti ki csalhatlanúl az emberi jogokat és kötelességeket, de az a' tárgyias ész minden egyes emberben létez, 's csak az érzékenység, a' vét-kes önszeretet, vagy hideg egy kedvűség lehellete homályosítja meg, de kiirtólag el nem nyomja. Ezt az érzékenységet a' nemesebb alkotó rész alá parancsolván, 's az észrel ön eredeti ellenmondási 's összehangzási elveiből indulván ki, 's szünetlen azokra ügyelvén vissza, tüstént előnkbe hatnak ön és embertársaink jogaik' 's kötelességünk' esmérete; mert mindég igaz volt az és marad'sok tekintetben, mit Szent Pál a' Keresztények' nagy Bölcsé magára vallott: *látom a' jót 's jóvá hagyom, még is a' rosszat követem*. Tehát megfordítva: *Követem a' rosszat sokszor, elhagyván magam csábitatni, de azért látom a' jót és jóvá hagyom, 's ha akarom követhetem*. Úgy van! kü-

lőnben ki merné állítani, hogy az erény' fogatját könnyen alakító erő minden emberben létez? Ki merné állítani, hogy az ártatlan' meggyilkolása, a' szegények' elnyomása, az érdem díj' elvonása, 's t. midőn Péterben vétek, a' körülmények között Pálban is vétek? Ki merné kívánni, hogy midőn János a' tulajdon' sértetlenségéről e' földön létesítendő nagy rendeltetése' szempontjából észfogatot alakított, ugyan ollyat alakítson István is? 's a' t. Ők különböző Személyek, egymással soha sem beszéltek, tehát ha a' tárgyas ész nem létez minden egyes személyben, mi, 's ki vezeti őket a' köz ítéletre? — A' természet' szava! a' közös természet' érzelme! ha tehát a' természet' szava minden emberben hangzik, a' kinek kinek jogait határozó 's kötelességei szabályozó tárgyas ész is létez, mert ama' szavakba rejtett ítélet okozatja ennek mint oknak. Jól nevezték már a' régiek ezt a' köz érzést 's ítéleteit, nép szavának, a' nép' szavát pedig Isten szavának; mert a' közös rendeltetésünket egyenlően érdeklő léteges dolgokban megegyező nép' szava czáfolhatlanúl egyenlő természetre mutat, melly által az Isten mint egy kézen fogva vágyott bennünket az élet' térén által vezetni göröngyös utakon, tövises ösvényen, a' más lét határi közt lerakott érdem díjra. — Szabadok vagyunk mi, azt is a' nép' szava mondja, 's hatalmunkban áll, az élet' úti hatalmai mellett pajkosan mosolygó csélcsep örömek', józan eszünkkel ellenkező tetleges elvek', kívül

csinos 's tetsző, belől zavart 's nyugtalanító hajlékába térni, vagy a' legbölcsebb 's mindég igaz' vezér nyomain izzadva fáradva, az emberi méltóság' biztos ösvényein a' szív' eredeti nyugalmaiba jutni.

Nagy javára szolgál az emberiségnek e' bennünk létező közös menyeeierő; ennek mindnyájan esmervén eredetét és hatalmát, senki sem mentheti ki alaposan a' véték' súlyjából magát. Egy a' Természet, egy a' cél e' földön és alatta. Itt az éghajlat változást nem tehet, mert az ember Afrikában mint Európában csak ember marad. Soha a' Fekete' rabságát a' Fejér, és viszont, józan ésszel jóvá nem hagyta. A' nevelésnek, a' műveltségnek lehet ugyan nagy befolyása, mint az a' józan ész' vagy az előítéletek' tanításain alapúl, sokakban sokfélélt szülhet, de a' Természet' munkáit, léteges jogainkat tenkre nem teheti; mert micsoda műveltség az, melly engem' vagy társaimat tulajdonaiktól tanít megfosztani? 's hogy mostoha körülményeik miatt többen nem annyira műveltek mint sokan, elvesztik az által természeti jogaikat? — és miért? — hogy annál kevésbé művelődhessenek? — Különös dolog! — 's mások a' műveltség által új jogot nyernek tulajdonaikba markolni? 's kitől? Az Alkotó mindnyájunkat a' műveltség' egy pontjánál rak le e' világba. Senki sem születik ki fejlett 's kiművelt rendszerű Philosophusnak, sem Mathematikusnak, és ha lessz, az az ő személyes becsét

neveli; de ki nem lessz, el nem veszi eredeti jogait. Az előítéleteken és erőszakon alapuló vallási és polgári húzamos életmód 's nevelés nagy változást tehet ugyan természetes örökös jogainkban is, mennyire azokat homályba boríthatja tudatlanság, félelem, és ön szeretet által; hanem egy embernek józan tanításra nyílt ajaka a' jogai fölött szunnyadozó egész emberiséget is képes fölharsogni; kiki fölriadván tekint ekkor körül — 's elesméri mit tőle az ingyen élni 's boldogulni szeretők' ólálkodó serege vágyott elorozni; elesméri igaz é a' zavart elvű 's félszeg műveltségű nagy tömeg' rajtunk követelése? Illy hatalmasan szökellik annak világa 's ereje, a' mi velünk születik, él, és a' sirontúlra kél.

* * *

Az Igazság országában el nem üdősülhet a' nagyobb szám' véleménye a' csekélyebbé ellen, ha ennek ajakiról hangzik az eredeti. Szóval: e' világon semmiről sem győződhetik meg az ember könnyebben, mint azon ítéletek' czáfolhatlanságáról, melyekre egyetemben mindenkor az emberi közös természet ösztönöz bennünket. Azok között pedig levijhatlanok ezek: *mindnyájan emberek vagyunk, egy földi rendeltetésünk, 's mivel czélt szernélkül lehetetlen érni, egyenlő jogainknak is kell lenni a' czél szereihöz, 's valamint én mást, más sem foszthat meg szabadon 's erényesen azoktól engem, és ha még is lélek esméretlenül azt cselekszi,*

vissza él ön 's én erőmmel, ön 's én emberiségemmel.

* * *

Vannak tehát az embernek jogai. De melyek azok? mint jutott az ember azokhoz? itt márezen nevezetes kérdések gyökeréhez jutunk.

Ha valamelly helyre törekvő ember útjában eltévelyedik, természetesen a' tévesztő lépést megelőző helyre, vagy épen oda nem találván, az elindulás' első pontjára tartozik okosan visszatérni, hogy czélarányosan utazhassék. A' tévedés' útján hasztalan kereskedik, mert csak ollyra talál annak folyámán. Az emberi jogok' fölkeresésében épen így kell haladni, 's gondolkodni. Hogy eredeti jogaink nézetében sok ember tévedez, a' mindennapi tapasztalás czáfolhatlanul bizonyítja, midőn némelyek rajtunk azt követelik, mit körülményeinkben magunk, sem teendők; vagy ember emberrel azt cselekszi, minek büntelenítésére ennek nem emberiségét kellene kivijni, a' mi lehetetlen volt és lessz. Az emberi jogok' keresésében igen hibázik az ember, midőn azokat mint egy Kor' tulajdonait föltalálándó 's esmérendő, a' régi üdők' vissza éléseiben alább föllebb jár és kel. A' helyett hogy az egész tévelygés' útját elhagyván első szülő korába visszatérne, néhány, száz, vagy ezer esztendő előtti ponton megáll, és mint az akkori emberek helyezve valának mi is úgy álljunk, ma kívánja, nem gondolván el: hogy tám épen a' legnagyobb tévelygés' üdőjé-

be utasít, mellyben a' tudatlanság, ennek országában többnyire uralkodó önszeretet, és erőszak, minden emberi jogokat kölcsönösen ösztetipranak. Az illy kor gyakorlatainak a' józan ész előtt birói becsek, csak ha az ő elveiben gyökereznek, van. Különben mint visszaélési gyakorlatok eredeti jogaink fölött el nem üdősülhetnek, mert az élet korban ugyan annyival föllebb haladván, úgy lehet újabb gyakorlatokra találunk. Szóval, az illy élési 's visszaélési példányokat a' népek' életkorába másokál, enyészto ellenkezetbe hozhatjuk. Külön korszakokban tehát mint éltek az emberek jogaikkal, bennünket csak azért érdekel, mivel a' szörnyetegek' történetét is hasznos tudni, hogy sok vést kikerülve, dolgainkat annál biztosabban elintézhessük. De hogy mi is jogainkról úgy tartozunk lemondani, határozólag nem állíthatják.

Ha pedig minden nemzetségi koron keresztül megyünk, végre azon üdő pontba érünk, mellyben az első pár ember az Alkotó' kezeiből (úgy szólva) e' földre származott. — 'S mi volt ő akkor? — Ember! ember volt az ő egyetlen czíme, mellynél díszesebb neki nem juthatott, mert ez érzéki okos lényt jelent, 's ezen cím alatt ő egyedül czél e' földön és minden teremtmények eszközök, ő néki van egyedül személyessége. — Itt eredeti jogaink' esméretébe nem tévedhetünk, mert ez üdő ponton nem léteztek mások eránt szívtelen zsarnokok, kik elöntött csalfa képzetekkel iparkodtak maguknak

társaik fölött állás-pontot szerezni; vagy kik erőszakkal, félelem 's fenyegetődzés' villogtatásával vágytak más 'jogai' birtokába jutni. A' kéjelmes élet' szellemétől a' kincs 's gazdagság' szeszétől meglepett fejer Amerikai, nem fűzte még rab lánczra a' szelid feketét, 's az elmei világosság' szereit nem voná el tőle, hogy fejer urát átok szülte kinzó ördögének 's magát nyomorú martaléknak esmérje. Ha pedig későbbi nemzetségi fokon állapodunk meg, és pusztá régiség' tekintetéből döntjük el a' nehézséget, azoknak ismét lévén elődjeik', ezek régibbségét méltán amazok ellenébe állithatni. Szóval az emberi jogokba a' régiség nem határoz, minthogy minden ember 's minden nemzetség épen olly új önkorában, mint mi a' jelenben, csupán arról tehet bizonyyságot: mint éltek vagy élünk mi ma jogainkal; de józan ész tanulmány szerint nem következik: hogy csupán azon jogokkal ajándékozott meg bennünket az Alkotó, mellyekkel elődjeink éltek, vagy mi ma élünk. A' józan ész rendeltetésünk' 's emberi létegünk' következetében minden Kor' okos lényeből ugyan, de főképen az első évéből ozáfolhatlan igazsággal vonja ki emberi jogainkat. A' tekintet' ellenébe mindenütt tekintet áll, 's az ész támasztott kérdés fejletlen marad, csupán a' teremtés' korában jogaink Isteni eredeténél nyugszik le tellyesen vizsgalatunk, 'ott talál elménk az érdeklő igazság' honjára.

* * *

Minden teremtetési Történetiratok és szavazatok a' tudós mint tudatlan világban megegyeznek az emberi Nem' egységében, az az: hogy minden ember a' méltóság és belső becs' egy fokára származott. Semmi, mi az érzéki világból (néha ugyan nevezetesen reá hat, eredeti létegeből egy pontot sem törülhet el.) Állatiaság és emberiség (humanitas) vagy okosság az ő alkotó része. Az igazság' esméretén alapuló erény 's arányos boldogság az ő rendeltetése, mert csak ebben világulnak föl létege' titkos erői 's tehetségei. Következéleg mindnyájan egyenlő czélszerű emberi jogokkal is születtek, mintha származásuk a' mai korra nem állandó nemzési törvények szerint, hanem első még csudálatosbb teremtetés által történne; mi egyre is megy: mert a' nemzés általi föltartás, valóban folyó teremtetés, az okozat' létokát csak ugyan ma sem találván föl magukban mint szülőkben, 's meg kell vallani, hogy a' szülők, műi szerek az alkotó' kezeiben. Következéleg minden ma született gyermeket úgy kell tekintünk józan észrel, született az fényes palotában, gunyhóban vagy az ég alatt, legyen bőre piros, fejr, barna vagy fekete, mintha közvetlenül az Isten' kezeiből első okos lényként származna. A' világ neki épen olly új lakhely, alkotó részei' 's rendeltetése' következetében épen olly természetes eredeti egyenesen az Alkotótól örökségül kapott jogai van-

nak abban helyt foglalni, életét, szabadságát védeni, táplálni, javakat szerezni, boldogságáról gondoskodni, mint első atyáinak.

* * *

Igen, a' ma született kisdednek az a' joga van, de nékem is, Pálnak, Péternek és mindnyájunknak az a' joga van. Most, midőn már sokan vagyunk e' föld' téréen, próbáljuk korlátozatlan minden határozat nélkül gyakorolni ezen eredeti jogainkat, mi történend? — jogainkali nem élhetés; egy olly összeütközés, melly jogainkat mint rendeltetési szert, czélszerűségökből kivetkezteti. Próbáljon mindenki mások' tekintete nélkül ön boldogságáról gondoskodni; próbáljon a' már sűrűn megtelepedett emberi tömeg közt eredeti személyes joga' következetében mások' épen a' — joga nézete nélkül javakat 's lakhelyt foglalni; próbálja lelki esmérési szabadsága' következetében mint előbb magányába kényelmes gondolatjait kiharsogni; és tapasztalni fogja: hogy a' fölül érintett eredeti jogokkali élést ma Péternek 's Pálnak, holnap pedig kölcsönösen magának lehetetlenné teszi, enyészetbe dönti; mert ha egymiségemet (Individualitas) érdeklő jogaim következetében én Péter' tetsző lakhelyét ma elfoglalhatom, vagy hogy szerzeményeibe részesítsen alaposan kívánhatom, 's őt arra okosan kényszeríthetem, miért nem teendhetik ezt nékem mások holnap ugyan azon eredeti jogaikkali élés' következetében, nem látom? Az

illy eredeti jog gyakorlás múlhatlanúl semmisítő ütközetre vezet, 's jogtalanságot szül. —

És itt csikarkodik zendítő nagy tévedések azon városi bölcseknek, kik az úgy nevezett egyenlőséget 's szabadságot hangoztatják. A' nevezetes *Penn Tamás* (Paine) midőn a' Francia zendülés' bűnetlenségét *Burke* ellen védte, és az egész világot amerikai lábra állítani vágyott, elfelejtkezett, hogy ő olly társaságot tett ki magának és a' világnak előképül, melly egy nagy térü pusztában eredeti jogait épen úgy kezdé gyakorlani, mint a' magyar midőn Pannon' halmai közé rakta le sátorát. De ma azért már nem adja ingyen senkinek földjét, mert tulajdona; 's ha ki őt' arra kényszeritené, kétségkívül az erőszakot kárhoztatandó kelne föl ellene; 's hogy még is illendő áron társasági jogaival pusztá tulajdona' részeit minden jövő menőnek által engedi, személyes és köz bátorság, 's számos javak, mellyeket, vélem kiki könnyen lát, kívánják azt. De meggyőződve állítom: ha a' birtok 's térhez arányzott emberi tömeg ön 's maradékai' boldogítására elhatározandja, javait többé semmi idegennek el nem adni, 's társasági jogait senkire sem ruházni, ezen határozatot mint eredeti, mint egy személy' úgy egy társaság egymiségi léteges joga gyakorlatának következetét senki sem kárhoztatandja; mert valamint egy személynek úgy egy tömegnek joga van illy nyugalma't 's boldogságát eszközlő kirekesztő határozatokra,

mellyeknek minden tekintetű bűnetlensége el-
 ítélése végett szükség magunkat azon személy-
 vagy nép tömeg' szempontjába helyezni.

* * *

Igen is tehát minden embernek magába vé-
 ve rendeltetése következtében eredeti joga
 van lelki testi erejét szabadon gyakorlani; a'
 szerencse' javait, ez élet örömeit használni;
 de ezen minden emberi jogok között első jog-
 gali élés embertársaink között szembetúnón 's
 czáfolhatlan igazsággal korlátoztatik, mert az
 én lelki testi erőm szabad gyakorlatát csak úgy
 engedi meg a' józan ész, ha más hozzám hasonló
 emberek ugyan azon joggali élésekben nem aka-
 dályoztatnak; mert valamint rendeltetésem
 felé intó 's utasító kötelességemről, követke-
 zőleg ezen kötelesség' tellyesítését eszközölő
 szerekhez jogamról magam eránti igazságtal-
 anság nélkül le nem mondhatok; csak ugyan
 azon igazságtalanság' bélyege alatt akadályoz-
 hatok másokat első emberi joguk' gyakorlatá-
 ban. És valamint józan észí jogom van szabad-
 ságom' gyakorolhatását más' testi lelki tetleges
 erejének határozatával eszközteni; úgy viszont
 jog gyakorlati szabadságom' korlátozatját igaz-
 ságosnak esméri józan eszem, ha az, más' ere-
 deti joggali élésére nélkülözhetlen.

Ezen levijhatlan elv, alapja, 's eredeti
 szülő anyja minden társaséleti jognak; ezen
 elkophatlan sarkon forog minden emberi vi-
 szony, 's mellyek ettől elütnek, ki 's be nem

vonúlhatnak, azok lelketlen kereskedők kötelei, kik nem nézik mit, hanem mint adhatnak és vehetnek.

Ez eredeti józan ész forrásból az embernek kétféle jogai folynak: Természeti és Polgári. Természeti jogai, mint földi létének alkotó részeiből szükségesen vonuló szereli él és szabadság, hozzá mint emberhez eredetileg tartoznak. Illyenek lelki esmérési jogai, a' gondolkodás szabadsága az igazság országában. Minden embernek magában véve független joga van lelki esmérete sugarlása után erkölcsi jelen és jövő lelki állapotját érdeklő igazságokról elmélkedni. Ide tartoznak az Isten és köztünk viszonyt alkotó vallási igazságok. Ide tartoznak tovább mind azon jogok, mellyekkel az ember magában mint egyes tag, személyes boldogságára 's gyönyöreire élhet, mennyire ezen természeti jogokali él és, mást épen azon jogok gyakorlatában nem zavar 's nem akadályoz; természetesen: mert különben jogi összeütközés, ebből pedig jogtalanság származna. Így p. o. természeti jogom van életem szorgalmam igazságos gyümölcsseivel táplálni, földi még mások birtokába nem esett javakat foglalni, vagy társam megegyezésével 's kielégítésével azokat is tulajdonomá tenni. Valamint szerencse javai úgy elmei műveltség által ártatlan örömet szerezni, 's leélni. Életemet, szabadságomat a' kegyetlen zsarnokok ellen életek vészével is oltalmazni 's kivijni; mert ön

munkás életem' körében én első cselekvő személy vagyok, 's eredeti emberi alakban kell létezniem, hogy Istenem, magam és társaim eránt kötelességeimet tellyesíthessem; szabadság, eredeti léteges jogok nélkül pedig csak erő mű vagyok vesztve személyességemet és nem cél. Ugyan azért valamint a' korcs alázatosságért 's alacsony rabszolgai munkálatokra bár kincs végett vetemedésért, mellyek által lelketlen szerül használtathatván, emberi becsünk pocsekoltatik, 's millyekre az oktan állatokat rendelte részint az alkotó, a' józan ész kárhoytat bennünket; épen úgy kárhoytat mást erőszakkal azon emberi méltósággal ellenkező barom szolgai járomba fogni. Mert bár műveltségre, cselekvőségre, erőre, hatalomra ember embernél föllebbi lehet, eredetiségére, méltóságára vagy rendeltetésére nézve még is egyenlő, 's soha sem mutathat a' nagy természetben bár ki, Alkotónktól nyert biztosító oklevelet, mást barom vagy lelketlen szerként zsarnoki hatalmába igtatni, 's ha még is valaki szerencsétlenül abba jutott, minden perczen szabad, sőt kötelessége az üdóból lesni a' szabadúlhatást; mert a' gonosz erőszakot és sikerült vétke megtamadást még a' legkisebb életeszközősített férgetskéből is léte' védelmére, természeti joggal kitört erő, igazságosan veri vissza. Valóban ha az amerikai fejer Keresztény, a' vad Fekete ellen szabadságát 's eredeti jogait utolsó vér cseppig kötelességből védi, a' gya-

lázatos kereskedői lélekkel rablánczra fűzött Fekete, Keresztény sanyarítója ellen azt miért nem cselekedhetné? — főkép ha a' vallás világánál veszük mind a' két részt szemlére.

A' természeti jogokhoz tartozik szóval testi lelki boldogságomat mások sérelme nélküli alapíthatás, építhetés, és leélhetés.

* * *

A' természeti jogokat személy válogatás nélkül minden ember mint ember bírja, 's őtet az Alkotó jelenlegi célra teremtvén, azokkal szükségesen ruházta föl. Mert mit használt volna tudni, hogy e' földi létben Fő Jónk az erény, ha állati éltünket, melly nélkül az itt nem gyakorolható, gondosan föltartani, irigyeink ellen védeni jog nem adatik? — Mit használt volna inséggel sujtott hosszú életet minden öröm' szülő földi tárgyak' birhatási jogtól megfosztva élni, mellyek az erény' gyakorlását hatalmasan elősegítik? Mit használt volna szabad lénynek, magamban célnak alkotódni, ha a' zsarnok szabadon rabbá tévén személyemet, büntelen mint eszközt használja alacsony nézeteire, 's nekem jog nem adatott rablánczaimon az üdő' kedvező perczeiben tágitani, azokat lerázni, szökéssel, 's végső erőszakkal is szabadságomat az embertelenség' kezeiből kivijni? szóval: mit használt volna a' Teremtés' első perczében az emberi méltóság' csúcsára jutni, 's a' mennyei kíncs' birhatására jogokat nem nyerni?

Ki tehát mit testi lelki ereje' munkássága által magának szerzett, annak birtokához természeti joga van. 'S itt alapúl a' *Tulajdon'* (proprietas) *sérthetlensége*; egykorú ez az emberiséggel, 's szent mint földi rendeltetéséhez intó kötelessége, mellybe csikarkodik.

* * *

Polgári jogoknak azok neveztetnek, melyeket az ember mint társaság' tagja bir. Ezek a' természeti jogokon nyugszanak, tehát azokkal nem ellenkezhetnek. Mert miért jön az ember társas életbe? — hogy természeti jogait rendeltetése' nehezítésére részen vagy egészen elveszítse? — sőt inkább hogy bátorságosítsa. Minden polgári jog egy már előbb birtokunkba létező természeti jogon alapulván nem egyéb, mint kicserélt természeti jog, azért: mivel természeti jogunkal minden esetben a' körülmények miatt nem élhattünk. Azonban mint-hogy már magányban természeti jog gyakorlatot a' józan ész csak más' ugyan magányban létező sérelme nélkül engedett, nyilvános: hogy e' józan ész korlátozat a' társas életben a' természeti jogok' bátorságosítása szempont-jánál fogva még szentebből áll. P. o. természeti jogom van ez vagy amaz még senki birtokában sem létező tájt elfoglalni, művelni 's abban élni? — Ez meg is történt. — És mi haszna, eljött a' hatalmasbb ember, nemzettjeim' egy részét velem együtt kiverte, mást rabjává tette, szóval megfosztott eredeti jogon szerzett tulaj-

donomtól. Ime itt ismét természeti jogom van itélni dolgaimat és harsogni: hallod te rabló nép! én e földet parlag korában első fogtam föl, vagy szorgalmam verejtékes következetén szerzettem, vagy mássali viszonyom által nyertem, igaz tulajdonom tehát; senkit azzal jogában nem sértettem, birtam mint ember eredeti joggal, te is csak ember vagy, ki adott tehát néked illy hallatlan jogot ember társadat tulajdonától megfosztani? miért nem kerestél magadnak hasonló parlagot? vagy miért nem vettél szerzeményeden lakhelyet, ha épen csak a' már másé tetszett meg? vagy miért nem kértél engem 's mást: fogadjon be társúl birtokába emberiségedet nem sértő föltételek alatt? hanem illy lelkiismeretlen vakmerőséggel engem tulajdonomból kivetkeztettél! azért esmérj el tettet' igazságtalanságát, ime az ítélet: természeti léteges jogom' következetében én vagyok itt az eredeti birtokos, minthogy hajlékom' köre elég tágas, befogadlak lakó társúl, de uram nem lészesz, 's mivel szívem 's lelkem kisztet gyermekeimről, utódjaimról, épen mint téged, gondoskodni, ne tám ringy-rongyba fanyalgva másoknál szemtelenkedni, vagy megtámadólag alkalmatlankodni kinszeritesenek, személyes jogaimmal be nem fogadhatlak; de ime által adom tulajdonomnak egy részét használatúl, mellynek határai között rendeltetésed felé boldogúl lépdelhatsz; műveld azt szorgalmasan, nékem kamatúl szol-

gálatot minden héten egyszer tészel, 's által-
adandó tulajdonom gyümölcsének egy részets-
káját fizeted. Ellenségeink ellen téged tápláló
tulajdonomat lelkiismeretesen családod közere-
jével véded; boldogító nyugalmadra, békédre
's rendre ügyelő embereidet fizeted. Ha tetszik
az alku jó, — különben takarodj. Én itt tu-
lajdonomban a' te sérelmed nélkül, mint te két
filléreddel az enyim nélkül eredeti jogomnál
szabadon rendelkezhetek. Lakós társam lésszesz
eléggé diszes értelemben, de hogy érted véreim
torkát megmetszem; Lakom' fényét idegenre
fecseréljem, nyúlj kebledbe atyai szíved enge-
di 's kívánja é? Szóval a' tőkétől mint verej-
tékes szerzeményemtől kamatot fizetsz, 's hol
itt az igazságtalanság? Tégy eleget most sza-
bad elhatározattal föl vállalandó kötelességed-
nek, soha hátad' bot nem éri, 's hol itt az em-
beriség' sérelme? Azonban gyermekeimkénti jo-
gosodhatás' ösvényét sem zárom el előtted egé-
szen, az erényes élet téged azok' sorába kön-
nyen bevezethet. Tudományos intézetem vére-
id előtt tárva lessz, 's művelt elméd' szolgálat-
ja által személyes jogaim' fényébe napjaid' ked-
vesen élheted, 's hol itt a' zsarnokság? — És
ha ezen rendelkezet ész elleni, minden tulaj-
don szerzeretési eredeti jog hasztalan, mint-
hogy ez a' nélkül soha föl nem állhat. Ha Pál
az én rendeltetésemet távolról közeli az én
egymiségemet érdeklő igazságos szerzeményem-
be kényelmesen rendeletem' 's akaratom' elle-

nére részvényes lehet, nem tulajdonom az, hanem közös érték, 's ki képzelhet így emberek között békes földi életet élhetni? mire való akkor a 'szülőben szülöttje', a 'honfiban honja' szeretete? egészen 's létegesen különbözne a dolog, ha az én tulajdonom körülötti rendelkezés mint az Amerikaié erőszakon alapúlna, vagy a 'nélkül is föltételeiben mások emberi méltóságát 's egymiségét becsstelenítene vagy tenkre tenné, ezt tiltja a 'józan ész, 's tilalmának oka igen világlik; mert az emberiség rendeltetésével egymiségében cél e' földön, és minden egyebek eszközök, mellyek becsekben távolról sem közelíthetnek személységemhez suly egyenben, ki merne tehát józan ész kárhozat nélkül azok 'földösleges ép alakbani fölmaradását egymiségem', mellyben egyedül létez e' földön személyességem' enyészttével eszközölni? Ugyan azért ha valakinek végső inség, éhség általi elveszhetése bebizonyítható, az esetben más földösleges szerzeményének annyi eltulajdonítása, mennyi egymisége 'föltartását üdeig óráig eszközölni, megengedtetne a 'józan ész által, de különben soha sem.

Azonban, mi sikere rendelkezetemnek 's ítéletemnek? a 'vad vendég lelkiismerete' szavára, 's az én helyzetemben ön jogára nem ügyelve, magát erőszakkal birtokomba helyezé egyedül az erőszaki elvnel; *jóbb ingyen mint pénzért* 's engem új kereset' ösvényére utasított.

* * *

Az ember', e' czélszerű jogai' bátorságosítása végett ösztönözte a' józan ész egy törzsök ivadékait, egy táj's vidék' lakóit szövetségbe, társaságba alakulni, 's kölcsönös kötelezettel személyes jogaikat, tulajdonaikat, honjokat a' támadók ellen (szükségben) vérengző fegyverrel is védeni. Személyes jogaikat tehát, 's összesült erővel védendő javaikat, egyes családi erővel nem biztosíthatókat egy tömegbe a' Hon' kebelébe lerakták. A' biztosítandók'szemléje után tüstént nyilvánult: hogy Péter száz ezer értékű java' biztosítására sulyegyenű személyes jogaik mellett nagyobb véd-erő szükséges mint tízezer Istvánéra; azért midőn ez, egyet, amaz tíz személyt tartozik családjából közvédelemre állítani.

* * *

De az így összesült emberi tömeget nem csak külről nyugtalanítják erőik' 's jogaik' gyakorlatában, javaik' 's gyönyöreik' élvezésében; hanem magok a' Honbeliek is élhetnek illy zsarnoki viszonyban, melly majd egyet majd mást akadályoz jogai' gyakorlatában, 's kölcsönösen enyészti el a' szövetségesek' boldogságát. A' fölüli közbátorság' fogatját világító példába rejtett birtoki jogon kívül, még sok természeti jogai vannak az embernek, mellyek az ő földi életét, egészségét, lelki testi erője' tetlegességét, jó nevét, hírét, 's t. illetik.

Egy Tér egy Hon', kebelébe velem vonult

társak is sérthetnek, 's akadályozhatnak engem természeti jogaim' gyakorlásában, bár a' külső támadók ellen velem véd kezét emelnek, Honi szomszédom megtámadja barmaimat 's eltulajdonítja. Természeti jogon ugyan én őt viszont méltán megtámadva, sanyarító ítélettel javaim engesztelő kamatali megtérítésére kényszeríthetem, de mi haszna? — Ő hatalmasbb erőben! még egymiségemet is enyészetbe dönti! Ivadékaim természeti jogon elrablott javaimért, 's őket tápláló éltémért elégtételt kiáltanak, de mi sikere? Ő hatalmasbb! 's ragadmányai birtokába marad! így sértheti testem' épségét, tagjaim élénkségét 's t. Természeti jogon kényszeríthetem honi társamat ítélettel: személyemet 's hozzám tartozandókat lássa el elégtételül az én egykori élénk munkás létem' következeivel; de nincs sikere ítéletemnek bár minden jogaimba sértetem; mert nincs tetleges bíró, közérő, 's hatalom, melly a' vétkes honi részt kárpotlásra múlhatlanul kisztesse. Természeti joggal élhetem le tetleges életem' hasznait és örömeit, szerencse és jó hír' javai-
val ön és családom' boldogságát vágyhatok elő mozdtítani, de az erőszak ezer úton tiporja le jogaimat 's boldogító törekvésemet, 's nincs ki az erőszak' kezeiből kicsikarja éltém' drágaságait, nincs ki biztosítsa léte-
met.

Illy szomorító tünemények, a' békesélet háborítói, mellyek között rendeltetésünkhöz embert illető eszmékkal jutni alig lehet, ösz-

tönözték a' külső erőszak ellen már biztosított hon' lakosit, belső béke' vonatairól is lelkesen gondoskodni, az erőszak által egyszer boldogult tapasztalván, nagyobb hatalomnak zsákmánya ó is mint lehet. Egyet értve tehát, sok akadály miatt czélszerűtlené lett jogaikat a' Hon' kebelébe lerakták, törvényekkel, mint annyi biztosító falakkal körítván, mellyek' következetében mennyit ki ki a' hon' biztosított tárába letett, annyival ennekutánna tellyes bátorsággal élhet, 's ha sértetne jogai gyakorlában, mulhatlanúl számot tarthat az elégtételre. Mivel pedig ön ügyében bíró kiki nem lehetett, a' józan ész egy nyílt eszű és jó lelkű emberi alakhoz vezeté, ki a' jogok' biztosítása végett hozott törvényeket szementartsa, 's a' történhető sérelmeket azonnal a' szenyvedő 's az egész testület' nyugalmlára orvosolja. — Ezt társaság' *Elnökének* vagy *Fejének* nevezik, kinek tehát léte az örök ész' szent forrásából épen úgy fakad, mint a' társaság jogainak biztosítása, melly nélkül azok' békes gyakorlata lehetetlen; mind a' kettő nélkülözhetlen, 's a' természet' közös szava, a' nép' szava vagy Isten' szava első Alkotója.

A' jogaiban összeolvadt nép tömeg *Nemzetnek* hivatik. Hogy az Elnök birói hatalmával vissza ne élhessen, czélszerűen gondoskodott az egész Társaság az ó cselekvési körét 's a' nemzethezi viszonyát, elhatározólag alkotó törvényekről, valamint különösen az Elnök' szemé-

lyét 's jogai' gyakorlatát, sérthetlenné 's józan eszünként istenesítő vonalakról. Természetesen és szükségesen: mert a' Társaság ilyen nélkül mint egy erkölcsi test fő nélkül meghasonlik, ön tagjait kölcsönösen marczongolja, 's végre a' legsiralmasbb alakba vonúlva elenyészik. Ma czáfolhatlan bizonyosága ennek azon Europai nemzetek' vérrel pirosuló képe, mellyek a' Társaság Elnökének erőszakba öltözött bősziűt önkényel czélszerű tiszteletét, jogi-gyakorlat biztosságát elgyengítvén, magukat, földi egymiségöket, mindeneket, boldogító nyugalomtól fosztják meg, 's nemzeti létöket századokra, sőt (kitudja) tám örökre veszedelmeztetik.

Azon törvények, mellyeken a' társaság' egyes tagjai jogainak biztositása, a' Nemzet és Fő közötti viszony, ezek' sérthetlensége, 's méltósága, szóval az egész nemzeti lét alapúl, *Törvény alkotmányának* vagy *Constitutionának* neveztetik. Ez a' föllebbieket értve, természetesen az egész erkölcsi testület', Főtúl lábíg véve, vagy Képviselőik' teremtménye. Mert hol közös a' lerakott javak' 's jogok' biztositandó tömege, ott kinek kinek léteges érdeke forog föl, 's eredeti czáfolhatlan szent joga van a' köz ügy' nézetéből vélekedni, tanácsolni, kérni.

* * *

Már mivel okosan föl nem lehet tenni, hogy egy eredeti jogait biztositandó testület ugyan azon jogai' veszedelmeztetésére összesült vala-

ha; kétségkívül minden Törvény alkotmányban, mint nemzeti létszerben 's alapon kell minden üdőre maradandó 's a' józan ész előtt mindég állható jogi gyakorlat vonalainak lenni. De lehetnek olyanok is, mellyek a' különkor' el-
 lebbenő szükségeit pótolják. Mivel tehát minden üdőnek lehetnek kívánatai, mellyek ha nem tellyesítetnek, rémitő dördülettel pattogó bombák ropoghatnak a' társaság' közélet-tárába, 's a' régiség' mākacs védőit jajdúlva ug-
 ratják az erőszak' füstölgő romjai megé; természetesen következik: hogy minden Törvény alkotmány kissebb nagyobb részben változható; mert minden élő nemzetség köteles, ön boldogító nyugalmas helyzetéről gondolkodni; annak üdő szülte ostromlóit törvény vonalak-
 kal elzárni; szükségeit, sérveit józan ész irral orvosolni, hegeszteni, mit, mivel sem az el-
 húnnytak, sem a' születendők, csupán az élők tehetnek; az üdő' szorongató szükségei között haladó társaságba alakult nép tömeg változtat-
 hatja a' Törvény alkotmány' vonalait is.

Azonban milly vigyázattal, a' múltat, je-
 lent és jövendőt összevető éles ítéllettel, minden személyes érdektől ment 's a' gyúlt képzel-
 géstől pusztá szemlélői világba nem ragadtatott szerény lélekkel kell csak egy Törvény alkot-
 mányi százados vonalkát is változtatni, elég feszes tekintettel intenek a' jelenkor néptö-
 megeinek szörnyetegű történetei?! Hogy tiszt-
 es olvasóimnak bőven adhassak gondolkodásra

a' megpendített tárgyba anyagot, olvassák 1836-diki Talleirand élete' leírását vagy inkább belevenen lefestett lelkét Sahlétól, Taleirand' már csak egyetlen hajdani társától, 's vessék össze a' nemzet' hatvan év alatti' történeteivel. Bár itthon is naponként árendába menő javakat, 's falukról nagyobb városokba költözőket láthatunk, mert a' magasan nyuladozó hajlékok' kölcsönös védelme által inkább biztosítvák a' lég' viharaitól — — 's ezek különösen múlt ország - gyűlésutáni tünemények! — Tisztelt olvasó! ne következtes az emberiség' eránti egykedvű, fagyos érzésű, vagy kegytelen szivre; de hidd el: sok koldusnak előbb bölcselkedést, aztán garast kellene czélszerűen adnod. Hogy minden hasonlatosság biczeg jól tudom, de hogy e' kis ötlet, ha Honod' műveltségére széllal tekintesz, sok igazat rejt magában, alkalmasint elesméréd. — A' százados tölgynek messze hat gyökere', 's ő erősen áll, azonban egy zivatar midőn ellene szegülve megfeszíté 's elszakítá némelly izmos tekercseit, gyengébb szállainak esnek a' rég.rágcsoló férgck, 's egy közép hangon üvöltő szél mellyel előbb gyengébb galyja is daczolt, földre roppantja a' terebély fát! — Ki értheti értse —

* * *

Azon állapot, mellyben egy Hon lakosai' természeti jogaikal 's erőikeli élés' szabadsága törvények által úgy mérsékeltek, hogy minden egyes honi lakos természeti jogait 's erőit

cselekvőleg használhassa ugyan, de éppen azon jogaik 's erőik' gyakorlatában mások sem akadályoztassanak „*Polgári szabadság*“ nevet visel. A' polgári szabadság közbátorsággal együtt teszi az összesült nép' *Közjavát*. Ez természetes következzete az alkotótól nyert jogok birtokának, és a' társaséleti ösztönnek; mert mit használt volna valódi legdrágább jogokhoz és erőhöz jutni, 's ezer akadályok miatt az emberi Nem' szaporodása után azokkal nem élni? Társasélet' ösztönével önté el azért kebelünket a' *mindent előre Látó*, mellynek következzetében ember emberrel örömmel lakik 's szól hozzá: emberek vagyunk! egy célra sietünk! érzem hogy egy Atya' gyermekei, egy boldogító lét' örökősei, egy méltóságú 's becsú okos lények vagyunk. Én belső nyugalmam' háborítása nélkül téged földi céljaim' lelketlen eszközévé nem tehetlek, jogaid, erőid' gyakorlatában nem akadályozhatlak, mert néked is éppen azon különös földi célokra mint vég rendeltetésünk' szereire van szükséged. [De te is esmérd el emberi méltóságomat, 's személyes jogaim' mint lét' szereim' sérelmével ne nyugtalanítsd, ne becsstelenítsd emberiségedet. Halgassunk egyetemben a' mélyünkéből fölharogó éles szózatra: *mit magadnak nem kívánsz tétetni, te se tedd azt másnak*. Eljünk e' kis tér' körébe békével boldogul'!

* * *

A' Hon vagy Haza 's abban létező Társaság semmit sem ad lakosinak, mivel márelőbb nem birtak, csupán biztosítja az eredetit. A' Hon 's a' Társaság t. i. az a' békes sziget, mellybe siet a' csolnakos, mikor a' tenger' sik-ját vész forgatja; az a' hajlék, mellybe röpül a' szelíd galamb a' keselyű' martalékra vérengző körmeit elkerülendő. A' Hon a' Társaság' kebelébe rakja le a' polgár vele született emberi jogait, hogy az önkény 's önszeretet' vad indulatai, a' vakság' rémjei, el ne állják ösvényét, midőn azok' gyakorlata által Alkotója' drága örökségébe utazik. A' Hon a' Társaság' karjai között van minden polgár' tulajdona, 's öszvesen ez az a' Tőke vagy Capitalis, mellyből minden polgár' illető kamatot húz. 'S innen kell magyarázni 's mérni a' polgár' honja eránti vonzalmait.

Nyilvános tehát innen: hogy a' polgári jog nem egyéb biztosított 's törvényekkel úgy körített természeti jog, hogy azzal más' sérelme nélkül éljek, 's ha jogaiban, valakit sértek, kötelezem magam' a' kárpótlásra, és viszont. Az is: *hogy csak a' jogaik' 's földi egymiségek' biztosítása végett Hont alakítók' 's szerzők', és ivadékaik tömegének van eredeti joga a' Társaság' javaival élni*, ezek az összesültek' tulajdonai lévén, 's jövő menő idegen kívánságának elfogadása a' társaság' kegyétől függ, osztogatja azután azt mint tulajdon gyerme-

keinek tellyes mértékben föltételek nélkül vagy azokkal — mindig emberi méltóság' sérelme nélkül — az ő kényelmes dolga. Végre nyilvános: *hogy a' polgári hatalom ezen biztosított emberi jogok' tömegéből származik.* Ezen hatalom mint föllebb mondám, minden egyes személyben a' születés' perczétől jelen volt, de az erősebb miatt a' gyenge nem gyakorolhatta czélszerűen; csak midőn többen összesíték hatalmukat, lett használható; mert már ekkor ha 1 millió társaságítómegeben százezer erőszakoskodik, kilencz száz ezer áll készen akadályjára. Azonban mivel ezen hatalom az egész nemzet' tagjai között kiosztva ismét czélszerűtlenné változott volna, ha kiki bíró marad ön ügyében, azt minden jól alakult társaság egy személyre tette által, ki, legyen forrása minden fénynek 's hatalomnak, melly az igazság' kiszolgáltatására, 's a' polgári szabadság' sérthetlenségére fölállítatott. Ezen több külön egymástól rendszerrel függő testületek által munkáló hatalomnak természetesen kiki lelkiismeretében engedelmeskedni tartozik, mert az a' józan ész' a' nép szava' alakitmánya, 's hoduló engedelmesség nélkül büntelenül marad a' vétek, 's ezer vétket fajz rövid üdő alatt a' polgári szabadság' kárára 's végre enyésztére. És mivel ezen kormányi Hatalomnak külön családok' ivadékaira általtétele, a' nemzetben meghasonlást, a' társas élet' léteges boldogságát szaggató vészt nem egyszer támasztott, többnyire egy törzsök

utódjainak tulajdoníták azt, hogy az ivadékok létök' első perczétől egy nép-tömeg boldogsága' tanulmányában okjanak, 's tökéletesüljenek.— Végre mivel a' köz jó, ezen polgári hatalomba rejtett varázs erő által tétetik az egész társaságot boldogítólag érdeklő mozgásba 's rendszeres változásba, kétségkívül személy válogatás nélkül a' társas testület' léteges kötelessége, azon erő anyagáról 's táplálékáról gondoskodni, egy önnöneikből kiszakított birtok vagy kamatozó tőke, vagy évenkénti adózás által. Ezt kívánja a' polgári hatalom' fénye, melyből tisztelet sugárzik az egész népre; a' köz bátorság ereje; a' polgári szabadság 's nemzeti jó lét' támaszai 's annyi véd lelkei, u. m. Oszkolai intézetek, melyek a' társaság' lelki erejét kifejtik 's czélszerű munkásságra ébresztik. Ezek nélkül külső erejére nézve a' leghatalmasbb nemzetnek is rövid az élete, könnyen viradhat ugyan, de rendesen hamar is alkonyodik boldogsága' napja. Kereskedési szerek és viszonyok, melyekben minden egyes polgár szorgalma' kis élénk piarczát látja kifejeelve. A' vallás és az ő nevelése, mely az ember vég rendeltetése', az erény' 's lelkesmeretesség' kifejtése 's fölébresztése által a' társaság biztos életének valódi talp köve, 's legerősbben övedző égi szövénnye; csak ez kezkeskedhetik sikeresen minden egyes polgár élete' jogai 's tulajdona' sérthetlenségeért. Minden polgári törvény vonalak a' másé utáni ahitozást csak

elnyomják, hogy a' telhetlen kívánás' széles mezején a' féketlen indulatok ki ne csapongjanak, de gyökereit ki nem irtják, 's csak egy fordulat kívántatik, és a' vallás' szellemétől üres, melyek sűrűen emelkednek a' társaságba, 's minden tekintet, a' józan ész' rendleteit letiporva, a' kormány eránti tiszteletből kivetkezve, dőlyfösen egyedül a' dagályos önkénynek, mellynek szelleme a' tapasztalatlanok, éretlen észű és tanulatlan ifiak' ajkáról, néha még egy pár tökkel ütött fejű, 's fásúlt érzetű aggot is oda számítva, áldoznak; 's ki velek a' józan ész' szentjeit nem káromolja; a' Fejdelemben köz-pontosúlt polgári hatalmat nevetségesen ön magával ellenkezve nem ócsárolja; ki társaséleti józan elve' következetében a' kormányban a' köz dolgok békes és szerencsés folyamata végett ezer fordulatú erős paizst lát kiterjedve, azért ellene dárdára nem kél, kacajos gúny és neveletlenség mardosásainak tárgya lett. Nem látják a' nyomorúttak: hogy midőn ők ma vad önkénnyel vágnak minden bogot, holnap magok 's családok épen annak áldozatai lehetnek! nem látják: hogy midőn a' kormány' kezeiből a' bünt büntetlenül kiszabadítani erőlködnek, a' Hon' kebelét ádáz karokkal szagúldozó latrok' rengetegévé változtatni törekszenek.

Valóban, pusztá polgári rendeletekre, röviden, ezen polgári elvre: ne bánts, én sem bántlak, hogy kölcsönösen ne szenvedjünk;

nem pedig vallás-polgárra: ne bánts mert Istenikép mássa vagyok, nagy rendeltetésem' munkálni jöttem e' létbe, ha ennek létszereit jogaim' 's tulajdonom' sérted, itt büntetlen maradsz bár, tekints kebeledbe és személyed' szennyét látni fogod, vagy ha gonosz után hevíült véred épen homályt tölt vólna szemeidre, hidd el! a' vallás' csalhatatlan ajaka mondja: *túl a' siron elveszed józan ész elleni élted' keserű díját.* 'S hidd el ezt! mert az ég és föld elmúlhatnak, de az igék' értelme el nemenyészik! mondom: pusztá polgári és nem vallás polgári elvre alakult társaságot állandó ép helyzetbe képzelni alig lehet; mert nincs abban elegendő biztosság a' meggazdagodott önkény' lelkesmeretlen erőlködései ellen. És ez az oka miért nem győződhettek én meg az Amerikai köztársaság' boldog maradandóságáról, 's minden következőleg gondolkodó méltán fél hirtelen történhető bajától; mert ha a' Köztársaság vallás-polgári elven nyugszik, az az: ember vagyok mint te! méltóságom' sérelme, 's így égbe kiáltó vétek, magad' és személyem' beostelenítése nélkül emberi jogaim' birtokából vég rendeltetésem' létszereiből ki nem vetkeztethetsz; mint lehet megegyeztetni a' vakító lelketlen fénynek milliomm emberekből erőszakoskodó emberek által bémutatott borzasztó áldozatot? — Mi jögon használhatják erőszakkal barmokként csillámló kincs gyűjtésre egyenlő létegű társaikat? Nem tetszik őket polgár

társaikká fogadni? miért nem küldik ki embereit jogaik hirtokába? — Félnék vad érzéseik kitörésétől? azokat már ők mérgesíték föl embertelenül sanyargató kezeikkel, 's méltósúlyját vennék a' szerencsétlenek' fanyalgó karjaiktól! Adjanak nekik szelídebb bánás mód mellett egy kis művelő tanítást, és ez a' bűnös félelem is elenyészend. Valljon hol ember pusztából, szín különbségnél egyenlő létező ember-társával illy viszonyban élhet, nem méltán félhetni é: hogy az, ha szerét találja a' fejez bőrt is jármába görbítve pattogó ostorával az ég' heve alatt munkára 's moslékra szorítja?

Azért a' vallás' és szolgálói' alakja, mindig gyűlöletes volt a' fejetlenség után bősziűlt nép előtt, mert a' nélkül az önkény dombérozva játszhatja bár későbbi vagy korábbi ön' siralmas vesztére dühös szerepét. Ezért törekszenek sokan a' vallást Statusi pártfogattól, szolgálait, polgári jogaiktól megfosztani. Mert különben hol a' természet, 's józan ész elven alapított Törvény alkotmány minden polgárral az ő jogaikat meghagyta, 's örök üdöre megalapította, kinek és honnan van emberi józan ész adta hatalma ugyan azon társaság' vallás szolga, vagy pap nevet viselő tagjait, eredeti, Istentől a' természet által nyert jogokon alapuló polgári jogaiktól megfosztani? Ember polgár és ember polgár közötti léteges különbséget csak a' természetiekkel fölcserélt polgári jogok-kali élés vagy visszaélés, 's a' köz jó' állandó-

ságára 's gyarapodására törekvő lélek tüntet elő. A' társaság' kebelébe külön nép osztályok mint annyi egyes társaságok léteznek, de mind ezeknek valamint szükségük van a' köz biztosságra 's polgári szabadságra, szóval a' köz jóra; úgy társas életi külön céljokban azt szünetlen szemügyül is tartják. Így a' tudományos, papi összesületeket a' szó' tellyes értelmében vak lelkileg ki nem látja a' köz jó virágoztatására közelebbről vagy távolabbról pontosuló erővel törekedni; miért vesztik tehát ezek el a' köz jóról tanácskozási, nyilván szóllási jogait? — Lemond ugyan a' pap választott hivatala' következetében némelly polgári tisztségekről, mert több hivatal kötelességeit egy ember alig tellyesítheti; de okosan le nem mondhat, 's vele senki le nem mondathat tisztválasztási jogáról; mert ez okozat, mellynek okát a' terhet, társas életbe más valódi polgárokkal egyenlő jog birtok föltétele alatt jötte' következetében viseli. 'S világos kérdésre vévén a' dolgot: miért nem folyhat be a' pap egyenlő polgári joggal a' köz jó-rúli tanácskozásba? — Mert a' köz jó' lábai előtt hazafiúbbi lélekkel mozog szerény külsőjében kötelességeit lelkiesméreletesen tellyesítve, mint sok polgár egyedül hiúságot lármázó fényében? — Mert társas életi józan észfogatja' következetében földühült tűz körmeivel nem rohan a' kormány' szent leplét tépni, 's rendeleteit éretlen gyermeki makacs ellenszegülés-

sel csak azért nem tellyesíteni, mivel a' kormányé? mert lelki tehetségei általjában czélerányosabban vannak fejtvé 's művelve mint az iskola mellől néhány évig eljárt vagy annak számát és nem léteget bevégezett, többi évszakait pipával silányan befüstölt sok polgáré? Megszünt é a' pap, midőn azzá lett, ember 's polgár lenni? mint pap a' társaságban él é ő? 's mivel annak tagja, tehet a' józan ész kifogást ellene? — És ha ő ott él, 's a' társaság' tagja, miért nem szabad néki, polgári jogos szavazattal a' köz jóról értekezni? — Lelkészi hivatalját viselheti ő szentül, de azt is mondhatja sőt józan észí ösztönözetből tartozik is mondani: ez ha így történik, véleményem szerint jobb lessz! Péter legyen a' Társaság' tisztje 's szolgálja, mert ő művelt lelkű, nem romlott szívű ember; ő nem pénzt személyes tiszteletet keres ön szeretettel, hanem a' köz jó előmozdulásának vágy testi lelki erővel áldozni! —

Nem is gondolnak, még kevésbe kiáltanak illyet azok, kik művelt philosophiai lélekkel látják a' társaságot, polgári életet, és emberi jogot. Tudják ezek min nyugszik a' polgári békes élet, 's irígységet, gyűlölséget, elnyomást, zendületet, ezer rázkodtató vészt mi szokott támasztani. De az elpuhulásnak az erkölcsi és polgári önkénynek soha sem kellett vallás 's annak szolgálja; 's igen következőleg: mert a' farkas csak ön fajzattal lakhat egy verembe. — Vagy tám tisztos olvasóm nem látott olly

nép tömeget, melly között midőn az Úr napoként oltogató a' vallás' világát, szennyezé 's gyengité a' pap' tekintetét, ma az a' nép tömeg, ura ellen kezdi emelni fejét? És ez igen köyetkezőleg van: mert ha egy tudatlan nép tömeg hódulati viszonyban nem áll Istenével, miért hódúlna egy nyomorú embernek, kinek becse csak Istenünk' előképében áll? — Nincs vérengző vad állat, mellyhez hasonlítható a' tudatlan nép vallás nélkül, 's tellyes erővel mondható: *midőn az ég egy társaságot meg akar verni, a' vallás' szellemét engedi köréből elenyészni.* Ezután nedves földi gombaként a' hon' minden szögletében születnek rémlelkek, kiknek 'lelkiesméretlen tetteik mirigyös bűzzel töltik el a' néma sohajtások közt reszkető jók' kis seregét is. Szóval, nincs megmentve valódiilag semmi szent a' társaságban, mellyből a' vallás' lelke elenyészett, mert a' melly polgár Istenének füttyet hány, embertársát egy kis ön szereteti hevület mellett ebnek sem nézi.

Épen az az Isteni erő tehát, a' józan ész, melly az embert társas életbe vezette, támasztotta a' társaséleti Kormányt, mint minden polgári hatalom' összeségét; 's épen azon józan ész kisztet minden polgárt a' társasélet' föllebbi nélkülözhetlen szükségeibe szűk vagy terjedt köre' arányában szenyvedőleg befolyjni; különben hereként élődik a' társaság keblében a' munkás méh' gyűjteményén, 's csalja, nyomja polgártársait.

* * *

Egy így alakult *nép tömeg* vagy *Társaság tulajdona* a' szó' tellyes értelmében mind az, mi a' Hon' körébe létezik, 's szabad rendelkezése' alzatja, mellyben, mint a' tarsas életi összesület előtt egyes családos ember, családos szomszédjának emberisége sérelme nélkül minden javaival eredeti jogainál önnönei boldogsága' nézetéből rendelkezett: úgy gyakorolja egy Társaság is más társasösszesület rendeltetése' veszedelme nélkül eredeti jogait. 'S valamint egy család' tagjai csak igazságtalanúl kényszeríthetnek mást tulajdona' bár milly értelembeni megosztására, — a' már föllebbi egymiség' vészét kivéve — vagy gyermekeiként személyes jog gyakorlatba igtatásra; úgy egy társaságból kivándorlott polgárok sem sürgethetik eredeti joggal, egy külön társaság' jogai 's javai független éldelésébe bocsájtatásukat, mert minden honbéli Jó olly tulajdona a' Társaságnak, külön társaság' tagjaira nézve, mint egy emberé más emberre nézve; a' társaság illy egyes biztosított tulajdonú emberek' összesülete lévén. És szenved a' szűkebb vagy tágasbb körű tulajdonos, egyre megy, — azonnal rendeltetésünk' nehezítésére 's veszedelmeztetésére elenyészett a' *tulajdon' sérthetlensége* mint egyes emberi és egész *társasági Szentség*.

Valóban eredeti már fölül kifejtett jogaim' következetében valamint Pált békes lakomba önnöneimnek rövidséget tenni nem vágyván, em-

berisége' sérelme nélkül jogosan fogadom csak föltétellel, 's utódjaim' örökülési jogához csak kegyelemáltal juthat; egy Hon' tagjai is e' tiszta kegyelem' útján léphetnek külön Hon' javai 's jogai édelésébe: 's lakjanak bár ók, mint Pál utódjaim között, a' külön Hon kebelébe századokig, a' befogadáskori föltételek, a' mindeneket eltörlő kegyelem napig józan ész alapon, a' tulajdon' sérthetlenségén állanak, a' föltételes polgárok nem folyván be a' Hon' alakításába, 's az alakítók' utódjaikra természeti joggal maradó tulajdon' szerzésébe.

Ez józan ész rajzképe az embernek magában a' társaságban 's külön társaságali viszonyban. Lássuk már a' vallás' e' tárgyáni léteges vonatjait is, mennyiben hasonlít vagy üt el a' két észkép egymástól.

* * *

A' rendszeresen nem művelt ész is könnyen általlátja: hogy a' *kinyilatkoztatott vallás' elvei a' józan ész' elveivel nem ellenkezhetnek*; mind a' kettő a' végetlen tökélyű valóság' szüleménye lévén. A' teremtetés' első perczében ő e' törékeny kebelbe önté a' józan ész' világát, hogy az Alkotó' személyjében mintegy kézenfogva vezessen bennünket e' Hon' téerein keresztül, mint a' jární kezdő kisedet dajkája, reménylők; egy boldogabb lét' édenébe. Igen, 's e' reménytől ember ne foszd meg kebledet hitlenséggel vagy kétséggel, mert csak e' nyugasztal szorongató bajaid között; e' tisztelteti

a' hosszabb földi élet' szenyvedéseit. Lehúll az igaz 's halomba omlik e' romlékony alak, és mi ma éles bölcselkedési szemeinkkel sem látunk egyebet, mint a' távolban szendergő álmodót, melly porainkra csendesen lenyugszig és alszik; igen, de a' szív' jajja és zajja örökre elaludt é ezzel? — A' halál utáni kép ijeszt; mert hol az az ajak, melly remegés nélkül ki merné ejteni: reánk semmi álmodót sem, hanem örök enyészetet viraszt a' halál! — Nem képzelgés függesztette szemeinket ama' titokba rémlő honra, bár forrása mellől még egy utas sem jött vissza; a' közös természet' ereje 's hangja figyelmeztet arra, az a' józan ész' kívánatja, magas 's e' földön czélt nem érő tehetségeink' következetében. — Egy férgetske, egy növényke, mi szemeinkbe ocsmány külsőjű sem dűl semmiségbe, hanem első alkotó állányi ereje (*vis primitiva substantiam*) más lényekre hat, 's ezer alakba csudásan kerengve tűnik elő; különben egynek enyészte másnak szemléto-mástlétet hogy adna? A' földművelő midőn évenként zsirozza földjét, példával világosítja ezt, 's tám azért tud inkább tűnni az erősebb remény, mint mi a' bölcsesség mellett. És csak mi nemesebb teremtmények enyészünk semmi-be? — Ez az az igazság, bár külsőjét homály fedi, mellybe csikarkodik a' jó polgár' esze, azért bár társas életi jogokban különbözik is ember társa tőle, szereti őt, tiszteli, 's mint öröké sorsosát magasra nézi. Az illy igazságo-

kat szívünkbe véste az Alkotó, de az ön szeretet gonosz keze sokakban mázolgatja azokat, hogy más igazságok kitörlése vétkében megnyúgodhasson. Hiszi é az Amerikai fehér zsarnok a fekete lelke halhatatlanságát 's emberi méltóságát, midőn lelke fejlődését, 's ereje magasra vergődhetését embertelenül akadályozza? És e társaság lett divat által ma olly gyöngy előkép! A józan életű nép szava azért meg nem szünt Isten szava lenni.

* * *

A kinyilatkoztatott vallás illy nagy igazságok védelmére szállott e világra. Az ő kötelessége a természeti észnek sok kebel szennyébe fuldokló igazságait a tévesztő homályból kimenteni, fölvilágosítani. Azért tüstént kezdetben az emberi méltóság mint boldogság alapját illy szavakkal rakta le a vallás.

Előbeszélvén a teremtés könyve az Egyetem lényeit milly rendel alkotta az Isten, t. i. az eget, földet, viruló növényeket, folyókat és mindenféle állatokat megáldván azokat, így kezdi különös tárgyú szavait: — mellyek bár milly szempontból tekintve mennél régibbek, annál tiszteletesebbek, egyszerű alakban csak azt rejtik, mi a józan ész előtt mindig czáfolhatlan nyugasztaló szent elv 's igazság volt t. i. a változó lények bár milly hosszú lánczát is mint okozatot, szükségesen megelőzi egy független 's változhatlan valóság, mint ok. —

„És mondá (az Isten) teremtsünk embert
 „a' mi képünkre 's hasonlatosságunkra, 's ural-
 „kodjon a' tenger' halain, az ég' madarain, va-
 „dakon, 's az egész földön. És teremté Isten az
 „embert önképére, az Isten' képére teremté őt,
 „férfit és asszonyt teremtett. — És megáldván
 „őket az Isten, mondá: növekedjete és sza-
 „porodjatok, terjedjete el e' földön, foglal-
 „játok el és uralkodjatok a' tenger' halain, az
 „ég' madarain, és minden állatokon, mellyek
 „mozognak e' földön. És mondá az Isten: ime
 „hatalmatokba adtam minden fűvet, melly mag-
 „vazik e' földön, és minden növényt, melly
 „neme' magvát rejti, hogy tápláljanak titeket.
 „És (hatalmukba adtam) minden földi álla-
 „toknak, égi madaraknak, földön mozgóknak,
 „mellyekben lélek él, hogy legyen étkeitek. És
 „minden így történt, 's látta az Isten, hogy
 „ezek így igen jól vannak.“

Milly szív emelő egyszerűségben látja a' jó-
 zan ész e' régiség' maradványába a' legboldo-
 gitóbb igazságokat. A' mi személyességünket
 a' lélek, az ész alkotja. Személyes eszünk,
 mássa, része a' tárgyas észnek, mindég hir-
 dette a' józan philosophia. 'S milly bajló egy-
 szerűséggel fejezi ezt ki az Irás, mondván: *te-
 remté Isten az embert önképére*. Milly magas
 tisztába emeli ez az ember' becsét. Nem földi
 javak, nem kincsek tüntetik őt különös dísz-
 ben elő, hanem Istenneli hasonlósága. — Ha
 valaki Isteni tekinteten alapuló maradványnak

nem nézheti e' teremtés' könyvét, a' legrégibb történeti mutatványok közül tartozik egynek esmélni. Ennek soraiban azt olvastuk fölül: *és teremté Isten az embert önképére, az Isten' képére teremte őt, férfit és asszonyt teremtetett*, kiknek szolgálatjokra 's hasznokra áll a' többi teremtmények' nagy serege. A' két ember között egyedül a' nemi különbség jeleltetik ki; igen: mert egyenlő méltóságuk' szentségét Isten' képében, méltóságukban pedig egyenlő rendeltetésöket így festheté czélszerűen: az ihlett irnok. Ez által köttetett lelkekre a' kölcsönös sérthetlenség' nagy kötelessége. Az egész emberiséget egy pár emberből származtatja, hogy a' gyűlölséget, elnyomást, gőgösséget, alacsony elvetemedést köréből kimozdítván, szívében a' kölcsönös szeretetet éltesse. Ez, és az egy Isten' esmérete által az emberiség' túlságos szeretetét hazája 's önnönei eránt úgy mérsékelte, hogy a' többi külön nemzetségeket is egy czélra törekvő Atya gyermekeinek tekintesse, 's boldogságuk' munkálásában biztosítsa. Így biztosítá őket nagy rendeltetésök' szereit-eredeti jogaik' gyakorlatában. 'S valóban a' tulajdon sérthetlenségét az ó szövetség' sok tüneményeiben láthatjuk. Így támadja meg Abrahám Abimeleket elfoglalt kútjáért, 's ez öntudatlanságára hivatkozik, 's erősen állítja: tudva azt nem cselekedte, 's Abrahám kényszeríti Abimeleket eredeti joga' elismérésére. Így sipakodik Sára Ágár szolgától származott Ismaelért férjére. Verd

el a' szolgálot, mert nem örökül fiammal a' szolgáló' fija. Így fogadja be Fáraó kegyelemből Gessen' földjére Jó'sef' atyját 's testvéreit, föltételül őket barmai' fölügyelőjévé rendelve. Így kötelezik magokat Fáraónak Egyiptom' lakosi természetményeik' ötöd része' örökös fizetésére, éhség' üdójében nyert segítségért. Ezekben egymiségünk' föltartására, 's rendeltetésünk' elérésére szükséges föllebbijózan ész kívánság szerint korlátozott, eredeti jog gyakorlat szemlélhető.

Azonban, midőn az első kinyilatkozás' fényénél mindjárt testvér testvér ellen is vérengző haragra gyúlt, mi csuda hogy később a' tudományok 's menyei intések' világától elfordult népek a' vallást szelid alakjából kivetkeztetvén, abba olly bárdolatlan szellemet leheltek, melly az ő szíveket nemzet társaik eránt nem kiméllő szeretetre, hanem rabló, öldöklő, minden boldogító nyugalomtól megfosztó 's emberi jogaikat tenkre tipró önkényre lelkesíté. Az eredetileg szelid emberi alak elfelejtkezve Előképéről akkor kezdett hősi nagy nevet rútúl képzelgve érdemelhetni, midőn embertársát mindenéből kivetkeztetve vad döllyének fölál-dozhatta, rabigába hajthatta. Üdörös-üdőre kölcsönösen hült a' nemzetek' kebele. Itt ott egy Bölcs szemlélőleg hangoztatta, hogy mindnyájan egy Atya' gyermekei vagyunk. Az elvadult vándorló népek' tagjai, ha tartózkodtak is egymás tulajdonát ragadozni; más nép' rom-

jain tulajdon lebbenő jólétöket és vérengző fényöket fölemelni dicsőségnek 's magok eránti kötelességnek tartották. Rendeltetésünk' szereit szomjazó népek' kebeléből úgy látszott a' túlsíri vidékbe mutató remény elényészett: mert hasonló emberekből alakult nemzetek eránti viseletekben csak néhány röpülő évnék látszotak élni. — Maga a' zsidó nemzet, bár a' Teremtés' könyvét az emberi származás' drága ereklyéjét birta, olly vétkes honi szeretetre gyúlt, melly minden nemzetet, messze taszítván keblétől, vele megutáltatott. Elfelejtkezett az emberiség egy törzsökéről, 's ebnek nézte a' föld nagy népét, 's átkokat zengett fejére, midőn nem árthatott neki Istene' dicsőítésére. Az Alkotó gondos szemei elől minden más népet elparancsolt őt tulajdonává tévén. 'S mi csuda, ha a' többi nemzeteket emberi becsektől megfosztván, ölni 's csalni nem vétkelte. — És úgy látszik ez a' képzelgésben 's költött véleményekben merengő nép, vallás elvei között még ma is ez önszeretet' mirigyét rejti, mi a' keresztény eránti viseletében igen sokszor szembetűnő, 's ennek következtében különösnek tetszhet, midőn ezen gyanús erkölcsi elvű nép' tanításait ma becsméret nélkül látjuk terjeszteni.

Ámbár a' zsidókkal is ez történt hajdan Egyiptomban, midőn a' föltételesen Gessen' földjére fogadott 's ott elszaporodott Jákób ivadéka' személyekre is öldöklő jogot alakított ké-

sőbb Fáraó. 'S mi csuda ha az önkényesen elnyomott zsidók fölszedvén elégtételül Egyiptom' kincseit, Abrahám atyjok' régi szerzeményeibe vándorlának.

* * *

A' Keresztény Religio Krisztus' ajakiról létre jöven, tüstént a' vérengző előítéleteket mint annyi nemzeteket egymástól elválasztó szikla falakat, az erkölcsi tökéletesedés' oriai akadályait iparkodott romba dönteni. Ki harsogta a' minden nemzetek' alkotójáról boldogító atyáról eszmét, ki előtt ember embertől nem színe, ruhája, arczvonatja, 's szokása, hanem erkölcsös élete által különbözik. Így állította föl a' kölcsönösszeretetet, midőn egy tizenkét személyből alkotott 's világba küldött társaság' tagjai által hirdette tanítmányait, 's annyira egyesíté az elszórt külön nemzetű új keresztények' szívét: hogy ezek boldogságukat kölcsönösen óhajtani 's egymásért imádkozni kedves kötelességnek tartották.

Ezen *Anyaszentegyház* név alatt esméretes erkölcsi társaságot Krisztus a' polgári egyesületbe vagy városba vezette. Itt kell mai napig annak járni kelni a' tökéletesedés' pontja felé. Az ő tagjai egyszersmind polgárok. Kétő itt az állapot: *vallási és polgári*. Az első embernek Isteneli, a' másik embernek embereli társasága 's szövetsége. Amott Isten embernek, itt ember embernek alkotja 's szabja a' szö-

vetség' vonalait, pontjait. Amazok tehát csak Isten, ezek emberek által változtathatók. De mint már kiejtém, mind a' két társaság ugyan azon emberekben központosúl, és viszont ezek mind a' két társaság' tagjai. Az Isten mintegy kívül marad a' polgári társaságon, hogy a' benne biztosított polgárok az Isteneli szövetség' föltételeit tellyesítve hozzá siessenek. A' polgári társaság tehát a' vallásihoz szer és czéli, hajlék és nyugalomi arányban van. Szere a' polgári társaság rendeltetésünknek, hajléka a' város Religio szüli nyugalomunknak, 's vallási munkásságunknak. Innen már igen sok divatozó kérdések megfejthetők. Én midőn előbb sok polgár fölötti bámulásomat el nem halgathattom látván, 's czáfolhatlanúl tudván őket olly függetlenül élni a' városban, mint szerben és szerrel, hogy ezt egyedül czélznak képzelvén Istenneli társaságuk' pontjait nem csak szentül meg nem tartani, hanem még az azok' megtartását könnyítő, nemesítő eszközöket, és sürgető személyeket is üldözni 's tenkre tiporni igyeksenek. Nem téssen é ez természetesen éhség által ösztönözve étkek után járni, 's az étkek kereset' könnyítő szereit ócsárlani? az eledel készítőt üldözni? Ezek valóban a' polgári társaságban csak azért születnek, hogy midőn fondorkodva néhány évet által éltek ott örökre meghaljanak, 's csupán a' világ állánya, növényekre, állatokra ható föloszlott testek' parányaiban éljenek! Én (mondom) csak

egyét már föllebb megpendített támasztok t. i. *Birhat é polgári hatalommal az Anyaszent-egyház' Feje, egy Püspök, vagy más vallási szolgál, 's befolyhatnak é a' polgári rendelkezetekbe?* — Kétségkívül! mert ók mint vallás' szolgálji emberek, mint emberek polgári társaság' tagjai. A' polgárnak pedig mint embernek magában ha joga sőt kötelessége volt ön föltartásáról gondoskodni, mint Istenneli viszonyba létező polgárnak annyival inkább van joga sőt kötelessége a' társaság' mint sok emberek' összesülete javáról gondolkodni, mennél erényesebb 's dicsőbb az egészlet mint a' részt föltarthatni 's boldogithatni. *Mert a' polgári hatalom nem egyéb, mint a' városba összesült emberek' eredeti jogainak sikere 's foganatja* (resultatum) azok között van pedig a' *vallás' szolgálja* vagy *pap* is mint *ember polgár*. Micsoda elvnel tétethetik tehát kérdésbe a' *vallás* szolgáljának polgári rendelkezetek' fölötti joga? Önkénynél 's elvetlenségnél mást 's többet nem látok.

Krisztus ugyan nyilván kiejtette: *az én országom nem é világból való*. Igen, a' Krisztus' országa az igazság 's örök észí esméretek' országa nem é világból való, azt ó menyből hozta le, hogy erényesítő fénye bennünket is menybe intsen. De itt a' Katholika Anyaszentegyházon kívül divatozó *személyes ész* (ratio subjectiva) vagy *önként* (stat pro ratione voluntas) *szent Irás Magyarázónál* más nem látja

a' papnak mint társas életi tagnak polgári joggyakorlatát eltörölőleg érintetni. Nem mint túlsíri világ' szolgája, hanem mint e' földi társas élet' valódi tagja foly ő be eredeti emberi joggal a' polgári hatalomba, 's rendelkezetekbe. Ez értelemben felelt Krisztus is Pilátus' kérdésére: *Tehát Király vagy Te? Te mondd!* az az: *igen is Király vagyok, de nem e' földön, itt e' társaság' tagja a' te alatt való, midőn az én országom nem e' világból való!* Nem gondoskodott Krisztus különösen a' polgári társaság' külső alakjáról; annak alkotmányát azonban közvetve hatalmasan érintette, midőn minden embert felebarátunknak lenni állítván, 's őket magunként szeretni parancsolván, a' vétkes önszeretet' a' zsarnokság' hatalmát ostrom alá vette. Mert valamint egy ember, egész társaság is elnyomván mások emberiségét rablással, vérengzéssel, erőszakoskodással boldogúlhat ugyan, de nincs erkölcsi Tanító, ki a' felebaráti szeretettel ezt megegyeztethesse.

Eleget mondott tehát egy részről minden polgári élet' alapjául Krisztus ennyiben: *szeressed felebarátodat mint magadat*; mert ebbe foglaltatik a' józan ész' eme' két erkölcsi elve: *Mit kívánsz, hogy néked társaid tegyenek, te is tedd azt nekik, 's mit nem kívánsz magadnak tétetni, te se tedd azt másnak.* — Más részről a' Teremtés' könyvéből nemünk' származtatását elfogadván, egyenlő eredetünket,

rendeltetésünket, méltóságunkat és becsünket kihirdette. És így, ezek' földi létszerét egymisé-
günk' föltartását egyenesen eszközölő, fölül már érintett eredeti jogok' korlátozott gyakorlatát is közvetve a' világ' eleibe terjeszté. Különben a' föllebbi szeretet' hangos parancsa üres vagy ellen mondatos. Mert Krisztus nem tanított bennünket különösen, 's le nem irta mint kell 's mint szeretjük mi magunkat, még is nyilván kötelezetül kiáltotta: *szeressed Felebarátodat mint magadat!* Azt kérdeni; hogy szeressük mi magunkat? senkinek sem jutott eszébe. A' mi pedig világosabbnak látszik: *Ki az én felebarátom?* igen gondosan megfejtették vele. Az első' magyarázatját kétségkívül a' közös természet' ítélete miatt halgatta el Jézus, melly kit kit hatalmasan ösztönöz öncselekvő szeretetére, mellynek következtében valamint én tudom, hogy rendeltetésemhez közelitendő, jogosan éldelem napjaimban, mind azt mihez erő 's tehetség e' létbe adatott, épen úgy érzi 's tudja azt más is. Kivánom tehát czéломat érni? 's nem ohajtom, hogy más jogaim' gyakorlatában tenkre tegyen? Kivánja azt más is, 's ezt nem ohajtja. — Kivánom, hogy más korlátozza egymiségi jogai' gyakorlatát annyiban, hogy én becstelen helyzetbe 's vészbe ne kerüljek? kívánja azt más is. — Nem kívánja más hogy minden idegen, fáradsága' díjában 's tulajdonában kényelmesen részesüljön 's ahoz egyenes jogot alakítson? Nem kívánom azt én

sem. 'S kölcsönösen érzük: hogy föltételes részvényességnél többre számot nem tarthatunk, 's a' t. 's a' t. Ez a' felebaráti cselekvő szeretet létege, mellyel midőn a' rabszolgaság homlok ellent áll: a' másnak személyes vagy közjavához, szóval tulajdonához vezető föltételes egy miségi jog szentül megegyez. Különben joggyakorolhatlanság jön létre.

Krisztus tehát midőn a' felebaráti szeretet nagy törvényét világos létre hozta, a' boldog polgári élet elveinek józan eszünkéből méritését minden rendszeresen gondolkodó emberben föltette. És igen következőleg (mint már mondám) mert polgári létünk, biztosított hajléka az örök üdvösségét e' földön munkáló embernek. Ki ha mulékony földi tulajdonában háborgattatik, inségbe rabigába nyomatik, menyei öröksége keresésében is akadályoztatik; mert a' sérelmek közt tűnődő test és lélek mélyen érezvén természet elleni helyzetét, 's léteges jogai' sikeretlenülését, előbb eredeti létbe törekszik jutni, 's onnan nyugva lépdelni rendeltetése' utain.

Igy merítette Krisztus egykori kisértőivel is rövid tanítása' értelmét a' természeti józan észból. Azok t. i. egy Császár' képével czimzett pénzt mutatván elő, kérdék: *Mester szabad é a' Császárnak adót fizetni?* 's adjunk é vagy sem? Igen is felele Jézus: *adjátok meg a' Császárnak a' mi a' Császáré, 's az Istennek a' mi az Istené.* — Krisztus nem jött különös

polgári Törvény alkotmányokkal a' nemzete-
ket ellátni, ő azoknak józan észből merítését
föltette, 's a' zsarnoki helyzetűeket a' feleba-
ráti szeretet' parancsa által szelidíteni 's mér-
sékelní kívánta, minthogy magát eredeti em-
beri jogai' erőszakos eltiportatásával valóban
senki sem szereti. Mivel tehát józan észí elv-
nél minden Társaság tartozik tulajdon Elnö-
két a' társaságra visszaható szerekkel ellátni,
igen érthetően felele Jézus: *adjátok meg a'
Császárnak a' Császáráét.*

Szent Pál Apostolnak ama szavai: *a' Ke-
reszténységben nincs Görög, sem Zsidó*, egye-
nesen ugyan a' szeretet' kötelével övedzett 's
az igazság' esméréteré a' menyei örökségre sze-
mély 's nemzet válogatás nélkül meghívott
Keresztény erkölcsi társaságot érdeklí, 's el-
lentetbe állanak a' Zsidók és Magyarok' Iste-
néróli előítélettel. De mint már említém, Krisz-
tus e' polgári létbe helyezte keresztényi tár-
saságát, 's rakta le parancsolatjait gyümöl-
csözés végett, mellyeket különben csak túl a'
siron kellett volna létre hozni, vagy itt tellye-
sen elkülönözni. Ha pedig a' polgári életben az
egyenlőség' és szabadsági korlátozatlan elvnel
egy személy 's társaság a' más személy' 's tár-
saság' önnönei boldogítására alakított tulajdo-
nában kényelmesen 's kölcsönösen markoláz;
úgy az erkölcsi társaság' gyümölcsözése 's Sz.
Pál szavainak sikerülése épen nem képzelhető.
Mert mit használ keresztény értelemben kihar-

sogni a' felebaráti szeretet által létre hozott egyenlőséget, cselekvőleg a' polgári életbe azzal ellenkezvén, midőn nemzet társaimmal ivadékaim' boldogítására verejtékkel szerzett Honom belső javai' megosztására erőszakkal kinszerit az előbb üdőig óráig befészkelte idegen? — Eredeti jogaink' korlátozott gyakorlatában áll az igaz józan ész elven alapuló egyenlőség. Nem sértetik ott meg a' felebaráti szeretet, hol egy honfi a' bevándorlott Muszkának vagy Töröknek azt mondja: Földi! ez N. Hon, ennek javait jogosan csak azok éldelhetik, kiknek elődjek hagyák. Azért itt örök joggal jószágot nem vehetsz, mert azt mi atyai szeretettel ivadékainkra hagyjuk. 'S minthogy illy értelmű tulajdonod nem lehet, a' fölötti tanácskozásodra sincs szükségünk. Mivel még is ember vagy, maradj ha tetszik közöttünk, árendáld ki ama' jószágot, vagy imhol néhány adót fizető telkem munkáld 's viseld érte a' terhet, 's békével megadhatod Istennek is a' mi az Istené, 's a' szó' tellyes értelmében becsületes, öröké boldog ember lehetsz.

És valóban Jézusnak a' polgári társaságban létező hívői' számára lerakott menyei szereteti törvények az oka, hogy a' kereszténység' föllállása oltá az embertelen zsarnokság' vonatjaitól lépcsőnként tisztúltak a' kormányok 's polgári Törvény alkotmányok. A' pogány vallások babonáságaiba 's előítéleteibe vánczorgó népek ma is életekre 's mindenekre nézve egy

szörnyű önkény' hatalmas szavától függenek. — A' hajdan korban tévedezők, és a' későbbi csábítók, mint Mahumed, istenesíték a' kormányt külsőleg, de vallási elvek által, emberi szellemet sem fuvaltak bele. Ellenben: midőn a' Keresztény Religio szereteti elveiből kiindulva harsogja: Elnökök! Hatalmasok! igazak legyetek! alattvalók engedelmeskedjete! kétségkívül nem embertelen 's igazságtalan, sem emberi méltóságomat Amerikai Köztársaságként gyalázatba tipró 's eredeti jogaimból kivetkeztető törvények szerinti igazságosságot 's engedelmességet parancsol, mert ez annyi volna mint a' legnagyobb vétkeket parancsoló törvényeket is sikerbe hozni 's azoknak bókolni; hanem ennyit mond: Hatalmasságok! tekintsétek alattvalóitokat mint egyenlő eredetű becsű 's méltóságú örökös sorsosaitokat, 's a' józan ésszel egybehangzó, polgári 's menyei rendeltetésöket nem sértő szabályok szerint, személy válogatás nélkül lelkiismeretesen tegyetek nékik igazat! Ti pedig alattvalók! a' törvénynek becséért engedelmeskedjete nékik, mert azok a' józan ész' szerzeményei, mellyek minden hatalommal együtt nevetséges ellenmondatossá válnak, boldogító célzatokban elerőtlenítve engedelmesség nélkül.

* * *

Lélek és testi arányban van Krisztusnak vallási alkotmánya a' polgári társasággal, amaz ebben belőlről kívültre munkálván; amannak

sugarlásai, ihletei 's ösztönözései ennek mozdulatjaiban tűnnek elő. — Krisztus' tanitmányai gerjesztenek bennünket a' kölcsönös szeretetre, hogy egymást ne marczongoljuk, ne nyomorgassuk, tulajdon javunkat mások' enyészével ne keressük, egymás fölibe becsтеленítő, leg ne fuvalkodjunk. És hol jönnek ezek érzéki létre? — A' polgári életben. Nem romlott é az a' lélek elveiben, melly a' testet ártalmas létvesztő mozdulatokra ösztönözi? vagy annak túlságos kicsapongó szokásait jóvá hagyja? — Sőt igen. Úgy a' vallás' igazságait mirigyesszerűen kellene a' polgári társaságba gyűlölvé tekinteni, ha azok korlátozatlan jogi gyakorlatot parancsolván jogtalanságot szülnének; vagy az emberiséget bár mint nyomorgató 's éktelenítő polgári tetteket szokásokat védenék, 's jóvá hagynák. Innen ismét láthatni mi a' polgári társaság Krisztus' Religiója nélkül. — Azon vallástalan emberek, kik egy mulékony tekintetnek, Europa népe' fölibe emelkedhetőségös vágyának milliomok nyugalma 's életét hideg kebelvel föláldozák, eleven színekben adták azt elő. Mi volt egy vallástalan Voltaire 's esküdt társai a' merészen bitanglott Philosophusi név alatt, minden regényes szemléleti társaságok' (olv. *Voltaire's sämmtliche Schriften, és die Ruinen*) alakitmányai mellett, mint, a' valódi társaságot halálos vonaglatokba ejtő, lelkiesméretlen ember? — Dicsó gondos kertészek! állandóan gyümölcsöző egés-

ges növényeket vágytak tenyészteni, 's a' jól-tévő napsugárait azoktól elvonák! Így szokott a' lenni! *Philosophia obiter libata ducit a Deo*; e' nélkül pedig nincs állandó boldogság a' társaságban. Ki az én szemérmemet, ember és Isten eránti tiszteletes és félelmes vonzalmaimat, egy boldogabb jövődőbe csikarkodó reményemet, gúnyolja, mardossa, 's szívem előtt, utálatossá tenni törekszik: az engem' a' nyugtalanság, zavaró ellenmondatosság özönébe vágy vezetni, 's legnagyobb ellensége a' polgári állandó jó létnek.

* * *

De más részről az is kitetszik a' föllebbiekből, milly létegesen tévedeznek, 's a' Krisztus' vallási alkotmányát és így a' polgári társaságot is bectelenítik, sértik, 's annak léteges jogait mennyire veszedelmeztetik azok, kik a' vallástalanokat, önkényű zendülőket ostromló buzgóságtól elragadva, a' vallás' lelkével 's minden polgári alakulást érdeklő elvekkel ellenkezőleg harsognak. Minden igazságnak megvan a' maga létege; ki, bár kedvezésből, azontúl megyen, az igazság ellen, jó lélekkel ugyan, de gondatlanul és károsan harczol. Nem csak az eszelős, ki minden kinyilatkozást nevet és tagad; hanem az is, ki minden képzelgő Barátot 's Apácát Istennel különös személyes kinyilatkoztatási viszonyban állít.

Ezen szent tüzeskedők' seregében czáfolhatlanul egy *Buchfelner Simon* — *freiresignirtem*

priesterhaus Director in Altnötting und Pfarvikar. B. úr Stark Janos, Triumph der Philosophie című munkáját új alakba szorítva a 'világ' eleibe bocsájtotta, 's abban (legyen irtalmas Buchfelner úrnak a' kegyes Katholika Anyaszentegyház) olly szennyet fent az Anyaszentegyházra, melly tám önarczáján is rosszúl jönne ki, nem pedig a' tévedhetlen K.K. Anyaszentegyházon. Többek között a' tizenötödik lapon így ír:

Ist es gestattet, irgend eine Glaubenslehre oder die Kirche als göttliche Lehranstalt in seinen Vernunftdünkel zu verwerfen, so ist kein Grund, mehr da, warum man glauben soll, dass die verherrliche Macht in einem Staate von Gott ausgehe, und die Regenten Gottes Stellvertreter seyn. — Ha itt megvallotta volna B. úr, hogy a' *Stellvertreter* szent irási kiejtést nem érti, határozott lelki erejű emberhez illően cselekszik; de ő rettenthetlenül megy a' csalatkozott személyes ész ötletheire. — *Ohne diesen Glauben sehen die Menschen in den Regenten und Fürsten nur ihres Gleichen, mit denen sie gleiche Vernunft- und Freiheits-Rechte, und die somit oberherrliche Macht vertragweise nur von ihnen, und nicht von Gott empfangen haben.* Van é a' Gondviselésről képzeete annak, ki az emberekről így beszél? *Machen nun die Regenten von der vom Volke erhaltenen Herrschergewalt, als Volksrepraesentanten, einen demselben nicht*

entsprechenden Gebrauch, so steht dem Volke das volle Recht regieren. — Nach der Lehre der Katholischen Kirche ist Gott unbedingter freyer Gesetzgeber in seinen Stellvertretern; daher ist nur Gott der Richter der Regenten und steht dem Volke nicht einmal das Recht zu, einem Tyrannen den Gehorsam zu versagen, oder ihn vom Throne zu stürzen.

Ezen B. úr agya' valóságos szüleménye, 's kényelmes koholmánya nyilvánossá teszi először: hogy ó a' Kormányzókat közvetlenül Isten által személyesen képzei rendeltetni, épen mint Krisztus Sz. Péter Apostolnak személyesen előadá rendeltetési jogait. 2-or A' nemzetektől tökéletesen elakarja képzelgeni a' Törvényszerzési hatalmat, és így a' Társaságot eredeti léteges jogától, mint rendeltetése' létszerétől t. i. ön boldog helyzetéről gondoskodhatalási jogtól akarja megfosztani. 3-or Független Muzelmani kormányt vágy B. úr a' népek' nyakába okoskodni, 's ezt: *mivel a' Katholika Anyaszentegyház'* (B. úr mondja) *tanítása szerint az Isten szabad Törvény szerző képviselőiben, 's nincs hatalma a' népnek az engedelmességet egy Tyrannusnak is megtagadni.* 'S a' föltételben az Isten ön képviselőjében Tyrannus lehet! —

Hol tanítja ezt a' Keresztény Kath. Anyaszentegyház? Sz. Pál Ap. a' Romaiakhoz irt Levelében véli B. úr 's vele sokan a' — tanítást rejtve lenni? én alább a' nevezetes Apostoli Le-

vél' szavait megmagyarázandom minden józan elvűekkel B. úrnak. Előbb pedig állítom tellyes meggyőződéssel: a' Kath. Anyaszentegyház azt soha sem tanithatta. Mert elesméri 's tanítja a' Katholika Anyaszentegyház a' mi emberi méltóságunkat, lelki erőnk fejtési kötelességet, egymiségünk' föltartására Istentől adott tehetségeinket, 's azokkali élés szabadságunkat, jogainkat; a' Tyrannismus pedig ezeknek gyilkosa, vérengző éhes szörnyetege. — Parancsolván tehát: tartsd föl életedet, haladj rendeltetésed' útain, műveld lelkedet, neveld gyermekeidet békes polgári életben mint Isten' képe mássait; de ne merészed elhárítani az akadályokat! ha rabigába vágy kényelmesen nyomni, ha hiúságokra használandja lelketlen szerként személyedet, szóval: ha embertelenül kiszedendi emberiséged' léteget előljáród, alázatosan nyárjadj lábai alá, egy ujat nem emelvén 's más szót sem téven mint: *légyen a' te Tyrannusi akaratom!* nem ellenkezne é önmagával? Ki nem éri föl gyermeki ésszel is, hogy a' Hatalom nem Tyrannismus gyakorlatára, hanem valódi boldogság' előmozdítására 's a' vétkek' enyésztére állítatott föl, közvetve Isten által a' polgári társaságban? Nem téssen é Buchfelner Úr' és társai' értelmében ne lopj, ne ölj 's t. szent törvények' elesmérése által, az orozók, 's vakmerészek ellen tulajdonom', életem' szerény mértékletű (*servato moderamine inculpatae tutelae*) védelmét tilta-

ni 's kárhoztatni? 's ki nem tudja, hogy az Anyaszentegyház Főji népeket öldöztak föl az engedelmességtől, midőn Fejedelmeik hatalmukkal visszaéltek? — szóval, ha a' Kath. Anyaszentegyház a' Tyrannismus elleni szegülést tiltaná, valóban az egész érzékeny természet' közszava, kiirthatlan tulajdonsága ellen, nevetséges erőtlen döllyfel, üvöltő szélként a' meredő Kárpátok ellen indulna; mert a' legcsekélyebb féregtől a' legbölcsebb emberig minden érzékeny teremtmény csudásan lelkesülve védi eredeti tulajdonait. — Igen, a' zendülést tiltja a' Katholika Anyaszentegyház Sz. Pál' szavaiban a' természeti ésszel együtt, mert abban néhány nyugtalan ember vétkeért számtalan ártatlanok lakolnak, 's a' polgári élet, nagy rendeltetésünk' hajléka lenni megszűnik; bár két okos rész között egy törvényekkel ellátott társaságban zendülést képzelni is nehéz; mivel ha a' Fő' cselekvésbe menő eszméi a' tagok' jogaival 's boldogságával ellenkeznek, ő azokat a' társaság' tetleges éltéből kitöröltni józan esze' ösztönözeténél azonnal köteles. Ha pedig a' tagok' követeléseik igazságtalanok, 's a' Fő' méltóságát, jogait sértők, rendre szóllítván, merészleteiktől tüstént elálljanak, kívánja a' Társaság' rendeltetése; mert midőn a' Fejetlenségre 's féktelenségre hajló, boldogító békes helyzetére únt népet hatalmának ép erejével korlátozza 's érzékenyen csipkedi a' Kormány, nem lázad ő akkor föl népe ellen; ha-

nem lelkiismeretesen az inség' öblébe vakon zuhanástól véd karjaival tartja föl. De olly komediás szellemű nemzet' tüneményeit, melly ha nyaka törik is, mint amaz megteszi ugrását; mellynek minden agy hevülés után új Kormány' új Ministerium kell; mellynek ha eszébe ötlük: hogy néz ki a' társaság vallás nélkül? letiporja vallását. Hogy néz ki az egyház mezítelen szegénységben? megfosztja javaitól's a't.? Ki hagyja helybe? ki ne kárhoztassa? Nem taníthatta tehát az Anyaszentegyház Buchfelner úr és Társai' ágazatját, minthogy az mind szemlélő, mind cselekvő elveivel ellenkezik. Így p. o. az *Anyaszentegyház könyörög a' foglyokért, rabokért*; kétségkívül nem Borsod, Szabolcs, és Bihar' börtöneiben méltán sanyargókért, hanem a' Tyrannismus az Amerikai Köztársaság' kebelében szenyvedőkért.

* * *

De nem is találhatik azon értelmű Tanítvány a' világi Hatalmaságokról's alattvalóinak engedelmisségről szóló Sz. Pál' szavaiban, mellyek a' Romaiakhoz irt lev. 13. R. első és következő verseiben így hangzanak: „Minden „ember a' felső hatalmasságoknak engedelmes „legyen, mert nincsen hatalmasság hanem Istentől, és a' melly hatalmasságok vannak, „Istentől rendeltettek. Azért valaki ellent áll „a' Hatalmasságnak az Isten' rendelése ellen „szegezi magát, de a' kik ellent állanak, ön „magok kárhozatot szerzenek magoknak. Mert

„a' Fejedelmek nem a' jót cselekedőknek, ha-
 „nem a' gonoszaknak vannak rettegésökre.
 „Akarsz é tehát nem félni a' hatalmasságtól?
 „cselekedj jót, és dicséretet fogsz tőle nyerni.
 „Mert a' Fejedelem Isten szolgája a' te hasz-
 „nodra. Ha pedig gonoszt cselekszel, félj tőle
 „mert nem ok nélkül hordozza a' segyvert,
 „mert Isten' szolgája: hogy büntetéssel bosz-
 „szút álljon azon, a' ki gonoszt cselekszik. —
 „Annakokáért szükség engedelmeskednetek,
 „nem csak a' büntetés, hanem a' lélekisméret
 „miatt is. Ezen okból kelletik adót is fizetne-
 „tek, mivel hogy ők Istennek szolgái, hiva-
 „talos kötelességökben szorgalmasan eljár-
 „nak. Tehát adjátok meg mindennek azt a' mi-
 „vel tartoztok, kiknek adóval adót, kinek vám-
 „mal vámot, kiknek félelemmel félelmet, ki-
 „nek tisztelettel tiszteletet.“

Ezek Sz. Pál' magyarra fordított szavai,
 mellyeket annál szükségesebb világosan meg-
 magyarázni, mivel ezekhez a' külön alakú pol-
 gári társaságok' Keresztény tagjai egyeránt sza-
 ladnak vigasztaló nyugalomért.

Megjegyzésre méltó mindenek előtt: hogy
 a' kinyilatkoztatott Religió a' gondviselés' ter-
 mészetes útján végre menő tüneményeket 's
 tetteket, mellyek t. i. az emberbe öntött tit-
 kos és csudás erő, ösztön, és változhatlan sza-
 bályok szerint történnek, Istennek tulajdonítja,
 's ez áll czáfolhatlanúl: mert mindenek' Alko-
 tója az Isten, ő intézte el kezdetben ösvénye-

inket, 's ő lelkesíté azokra bennünket. — A' természetes bölcselkedő ész pedig azon változásokat a' Természetnek, vagy minden lénybe rejtőző erőnek, mint változásai' elvének, a' mi cselekedeteinket, rendelkezéseinket. a' józan észnek tulajdonítja, 's ez is czáfolhatlanul áll, mert csak ugyan közvetlenül mi munkálódunk erőnkkel, — közvetve munkál csak Isten, kiben utolsó létoka mindennek találtatik, — jó vagy rossz tetteinkben 's minden rendes természeti tüneteményekben. Ime tehát egy köz lépcsőn vér szerinti atyafiságba jön a' természetes bölcselkedési ész a' kinyilatkoztatással. — Így van ez a' legnevezetesebb igazságokranézve is. — A' kinyilatkoztatott Religio az erkölcsiség Fő elvéül 's minden kötelességek' alapjául az Isten' akaratját teszi; a' természetes bölcselkedő ész pedig a' józan emberi ész. És mind a' kettő szentül áll: mert az Isten akaratja vagy cselekvő esze csak ugyan minden erkölcsi törvény 's kötelesség' forrása 's alapja, de ezen Isten' akaratja a' józan észbe nyomatott, 's kinyilatkoztatás nélkül mi azt ebből (mennyire meg nem homályosodott) tudjuk. Midőn pedig már kijelentetett, a' józan ész által becsmérjük.

Már az *Isteni gondviselést*, az az: az egész *egyetem' föltartását állányára 's erejére* nézve (quoad substantiam et vires) és tüneteményeinek bölcsen kijegyzett célra igazgatását, intézését a' józan Philosophia a' Keresztény Religióval

mindég együtt védte 's hitte; mert valamint az egyetem léte' első, úgy következő perczeinek is utolsó oka a' végetlen tökélyű Valóságban találtatik. Mert hogy csak az emberre szorítsuk elmélkedésünket, valamint ő a' lehetőség-ből cselekvői (actualis) létbe ön erejével által nem mehetett; úgy állandóságának utolsó okát sem foglalja magában; mert azon törvények mellyek szerint létezünk tőlünk független alapítványok, 's a' létünket, szerként munkáló külső tárgyak, belső éltünk' csatornáin léteges befolyásunk nélkül erőművesen végzik czélszerű mozgásaikat.

Mi pedig *a' célra vezérlést illeti*, meg kell jegyezni: hogy a' lelketlen növényi természetet az Alkotó erőművesen a' mozgás' törvényei, (az állatit inger 's ösztön) az okosat pedig változhatlan erkölcsi törvények szerint intézi. Már, valamint a' tűz égető, a' szalma éghető, az oktalan állat élelmét kereső, nemét elesmérő, tenyésztő, védő, magában változhatlan természetét megtartja és szükségesen követi: úgy az ember', lelkébe vésett változhatlan szabályok szerint alakítja 's fejti ki a' szükséges igazságok' esmérteit, mellyek szerint azután jár és kel, — legalább erkölcsileg köteles járni és kelni, különben közvetlenül józan esze, közvetve pedig Istene ellen vétkezik. — A' keresztény Religió ezen Isten általi szabályozat' foganatját egyenesen Istennek tulajdonítja, mi közvetlenül a' józan észből, 's

csak közvetve származik Istentől. 'S itt a' természetes bölcselkedési kiejtést nem lehet megfosztani becsétől, mert csak ugyan nyert az ember Istentől valódi munkás állányt, lelket, melyre szabad akaratja' következetében öncselekvősége' dija vagy szennye háramlik, mi szabad akarat nélkül Istenre hatna. Innen a' józan ész állányunk' tehetségeink' 'serőink' utolsó okát ugyan Istenben, de erőnkeli élésünk- és visszaélésünkét lelkünk' egy léteges tulajdonában szabad akaratunkban keresi 's találja. Különösen gonosz tetteinknek csak természeti, a' jóknak pedig természeti és erkölcsi okát is föltalálja Istenben; mert ezekre nézve nem csak erő tellyes állányt, hanem törvényeket, érdemdijt, és példákban annyi Tanácsnokokat adott 's rendelt az Alkotó. Ellenkezőt pedig a' gonoszakra nézve. Az emberbe tehát az Isten természetesen a' józan ész által munkálkodik, 's midőn a' vallás így szól: ezt vagy amazt az Isteni gondviselés cselekedte, ennyit mond: az ember józan ésszel munkálta. — A' természet fölötti 's rendkívüli tüneményeket ide nem számítván.

Már a' többek közt, a' józan ész ösztönöz bennünket mint fölül kiejtém emberi jogaink' biztosítása végett polgári társaságba lépni *)

*) Midőn az embert a' polgári társaságon kívül képzeljük, nem magányozzuk őt el ezen szó' tellyes értelmében. Illy helyzetbe soha sem létezik az ember, mert születése' percén tüstént családi viszonyba lép. De aincs is szükség illy hely-

's amazokat polgári jogokkal fölcserélni, 's közakaratumk' sikere 's szüleménye t. i. törvények és kölcsönös kötelezet által cselekvő körét kinek kinek úgy meghatározni, hogy egymásra ártalmasan ne hassunk. Végre a' társaságba alakult emberi tömeg' célját vagy az egész társaság' léteget egy választott Elnök mint társas életi Fő által biztosítani. Ez a' választási jog, mellyet Sz. Pál rosszul értett szavai' következetében sokan Buchfelnerrel ön tapasztalásuk' ellenére közvetlenül Istennek tulajdonítanak, olly valódi tulajdona egy társaságba összesült népnek, mint eredeti Isten' munkája jözan eszünk, és ennek magas célunkra 's a' cél' szereire vezérlő segítő ösztönei vonzalmai. — Már ember társunk' jogait eltiporni, elenyészteni vétek, mert azokon alapúl az ő becése, 's nagy rendeltetésének munkálása, melly nélkül kétség kívül nem volt az Isten azokat

zeti eszmére, midőn az embert polgári társas életbe viszük által, hanem csupán arra, mellyben eredeti jogaink mint emberi méltóságunk' kifejtésére 's növesztésére rendelt földi életünk' létszerei az erőszakon alapuló jogtalanságnak 's vésznek vannak kitéve. Ezen helyzet áll homlok ellent a' polgári társasággal, mellyben amannak véseiteől biztosítva munkálja földi nyugalmas körében örök javát az ember. Véleményem szerint tehát minden nem biztosított jogú nép' tagjai, kik egymás' létét büntelenül dúlják, polgári társaság nélkül vannak. Ezek akkor lépnek polgári társaságba, midőn a' közbátorság és polgári szabadság, mint a' polgári társaság létegetnek alkotó részei abban létre jönnek. Ezek nélkül bármilly népes emberi tömeget épen úgy nem lehet polgári társaságnak nevezni, mint egy rendszernélküli fa vagy kódarabok' halmát Gépelynek vagy Palotának.

adandó. Azon hatalom, a Tyrannismus is vétkes tehát, melly nem jogaink' biztosítására, hanem enyésztere létezik a' társaságban. Ez nem lehet a' társasági összesület' sikere 's foganatja, mivel a' társaság nem enyészetért, 's nyomorgattatásért, hanem biztos létezésért alakult. Erre ösztönöz az Isten józan eszünk által és nem amarra. Amaz gonoszság, ez boldogító jóság. Hogy merészli tehát mind a' kettőt közvetve vagy közvetlenül Istentől származtatni Buchfelner Úr és Társai? a' Tyrannismus Hatalom' erejéveli visszaélés, mellybe Isten közvetlenül csak annyiban részvényes, hogy ő a' vétkezés' perczén is föltartja erőnket. 'S hogy merészli Anyaszentegyházi tanítás czimzet alatt az emberiséget gonoszságnaki hódulatra erkölcsileg kényszeríteni? — Én Buchfelner úrral hiszem hogy szülőimet tisztelni tartozok 's nekik engedelmeskedni; de midőn lopásra, gyilkosságra, mértékletlenségre lelkesitenek, sőt kényszeritenek, nem hiszem, hogy engedelmeskedni kötelességem; mert ezen tettek személyem' méltóságát létegesen sértik, 's becstelenítik, ugyan azért tiltja a' józan ész; szülőim pedig nem becstelenítésemre, hanem méltóságom' fejtésére 's magasztalására rendeltettek. Hát midőn a' Tyrannismus emberi jogainkat tenkre tiparja, tiltott vágyaktól részegült önkényének martalékjává, mulékony fényének lelketlen szerekig alacsonyító eszközévé tészen mindegyütt, vak hódulattal nem úgy vét-

kezek e' személyem' becsé ellen? Midőn a' józan ész, a' személyemmeli visszaélést másnak tiltja, nem parancsolja é nekem hogy az ő becs-telenítő vágyait ne tellyesítsem, sőt azok ellen szegüljek? — Valóban ki Buchfelner úrral illy fölvételeket merészel védeni, az emberiség' erkölcsi természetéről soha sem elmélkedett. Az némelly alacsony hízeltkedő Tanítóknak még alacsonyabb szolgálta követője, 's a' társaságnak legnagyobb ellensége. Mert nincs a' társaságra nézve véssesebb dolog, mint a' gyarló embert Istenesíteni akkor, midőn sokat porba nyomunk.

Valamint tehát az Isten csak jó tetteinkbe foly be természetesen és erkölcsien, a' vétekbe pedig csupán természetesen, az az: erónket gonosz munkálati vágyaink mellett is föltartván, azzali élésünket pedig szabadságunkra hagyja: úgy csak a' józan ész hatalom' választásába foly be Isten tulajdonképen, az az: erkölcsien és természetesen, az az: erónket nem csak föltartván, hanem azzali józan élésre ösztönözvén is; nem pedig a' vétke hatalom' választásában. Különben vagy nem áll, hogy az Isten józan eszünk által emberi jogaink biztosítására ösztönöz társaságba lépni; vagy nem áll, hogy vétek az emberi jogok' eltiprása; vagy nem áll, hogy Isten a' vétekbe nem, csupán az erénybe folyhat tulajdon föllebbi értelemben.

Szent Pál Apostol tehát a' fölül irt igékben a' Romaiakhoz írván: Minden hatalom Istentől van 's ki 's a' t. ennyit szóllott: minden

hatalom választásra a' józan ész vezeti az embert, ez pedig ösztöneivel együtt Isten' remeke, Isten vezérli tehát a' józan ész által. Következésképpen minden hatalom közvetve Istentől vagyon, 's ki ennek nem engedelmeskedik, józan esze szerzeményének nem engedelmeskedik. De, *kik ellent állanak* (szól Sz. Pál) *maguk szeresznek kárhozatot magoknak*; Igen, mert a' Hatalom minden társaságban összesült emberek eredeti hatalmának sikere 's fogamatja. Ha tehát egy milliom tagú nép tömeg' hatalmáról van szó; egy ellenszegülő; egy: és kilencz száz ezer kilencz száz kilenczven kilenczi arányban van a' Fejedelemmel, 's azok állanak az engedetlen' kárhoztatására. *A' Fejedelmek nem a' jót cselekedőknek, hanem a' gonoszoknak vannak rettegésökre.* Ez a' Tyrannismus alatt megfordítva áll. — *Akarsz é tehát nem félni a' hatalomtól: cselekedj jót és dicséretet fogsz tőle nyerni. Mert a' Fejedelem Isten' szolgálja a' te hasznodra.* — A' Tyrannismus alatt a' fondorodó lelkesméretlenek' hasznára, a' szelid szivűek 's lelkesméretes polgárok' kárára. — *Ha pedig gonoszt cselekszel félj, tőle, mert nem ok nélkül hordozza a' fegyvert, mert Isten' szolgálja: hogy büntetéssel bosszút álljon azon a' ki gonoszt cselekszik,* — a' Tyrannismus többnyire a' békes erényes jó lelkű polgáron. — *Annakokáért szükség engedelmeskednetek, nem csak a' büntetésnek, hanem a' lelkesméretnek miatta is. Ezen okból kelletik adót is fizet-*

netek, mivel hogy ők Isten' szolgálói hivatalos kötelességükben szorgalmasan eljárnak. Tehát adjátok meg mindennek azt a' mivel tartoztok; a' kiknek adóval adót, a' kinek vámmal vámet, a' kiknek félelemmel félelmet, a' kinek tisztelettel, tiszteletet. Nem nyilván a' józan ész' rendeleteiről beszél é itt Sz. Pál Isten' neve alatt? — Micsoda ész volna az, melly egy Fejdelemnek, kiben a' Társaság üdőről üdőre sarjadó ivadékait is Elnökül választja, megtagadna az engedelmisséget? Mint érheti el szemügyül vett társas életi célját különben? miként élhet a' társaság' nagy létegeből alakult 's fogant jogaival az Elnök? Mint jutalmazhatja az érdemet 's büntetheti, akadályozhatja az ártalmas gonosztságot? röviden: mint szolgáltahatja ki a' Társaság' javára az igazságot, ha neki megtagadjuk az engedelmisséget? Kölcsönös biztosságunkért lemondunk (a' vétkezés' esetében) az erőszakos ellentállásról, az erősebbi jogról, 's minden erőnk, hatalmunk az Elnökbe ment által, a' Fejdelemben összesült.

* * *

És ha kinek ezen természetes okoskodás nem tetszik, mondja meg miben ellenkezik ez a' Fejdelem' tiszteletével? Hatalma' erejével? miben gyengíti a' társaság' ugyan azon kötelékét? miképp veszedelmezteti a' Társaság' léteget, a' közjót, t. i. polgári szabadságot? és közbátorságot? Van é az emberi rendelkezeteknek erősebb támasza mint a' józan ész vagy lelkieśméret? Ha ezen erköl-

csi törvények : ne öl, ne lopj, 's a' t. erősen állanak, mivel a' józan ész' parancsai, 's ankná szentségén alapúlnak? adhat é valami a' társaság Fejének méltóságosabb tekintetet, és biztosabb sértetlenséget, mint az egész Társaság, a' tárgyas ész' szavazajja? hisz' ez az Isten' szava, közvetve az ő rendelete. 'S hogy egy, két, száz, ezer, társaséleti tag zavart személyes esze' ötleténél a' Kormány ellen zendül, elvész é ez által annak eredetisége? Nem ez történik é az Isten által kihirdetett törvényekkel 's rendeletekkel is? — Megszűnik é az által azok' kötelező ereje minden józan gondolkodók' keblében? — A' személyes ész' csábulásai között hánykodók előtt a' legszentebb 's üdvözítőbb igazságok 's, rendeletek sincsenek biztosítva külsőjökre nézve, 's a' józanok' kis serege fölibe vergődhetnek önkény alakitmányaikkal, 's vad zsidajjal elnyomhatják szerény hangját; de ész elleniségét soha ki nem vijhatják. Szomorú helyzet ugyan az, mellyben az elvtelen önkény hangviszálya' következtében szenyvedni kell elnémulva a' józan résznek! de ki akadályozhatja meg mindenkor az emberek között a' vétek' győzelmét? — Tekintsen kiki honi létkörében széllal, és helyel szemlélend tüneményeket, mellyek a' polgári hatalom ellen patogva emelkednek. — Az egész nemzet törvényt szab, 's elhatározza a' kisebb testületek elnöke' jogait; a' testület elfogadja azokat; de cselekvőleg azok szerint élni nem akar. A' Nem-

zet alapítványai', a' törvény' sérelmét most a' Fő-Hatalom orvosolni indul, azért az elvtelenség ellene hangviszályi harczra a' rendszeres gondolatukat egész undorodásig rázkodtató zajra kél, mert a' kormány, a' törvény', az egész nemzet szüleménye' tellyesülését sürgeti! van-e ezeknek a' Kormányról, mint az egész Társaság' erejéből alakult hatalomról, röviden: a' Társaságról és annak Fejéről képzeltek? — Ha ez okozatnak nem tudatlanság, adja hozzá az olvasó, mi az oka? -- —

* * *

Nincs az embernek nemesebb alkotó része az okos léleknel, a' józan észnel. Ez az Isten' képe. Ez minden emberben létezik és hangosan beszél, csak állatisága' fölmérgesült kívánságait fölibe ne emelje. Ez az a' tárgyias ész, a' közös természet, lennünk lakozó Istenség. Ez alkotja a' Hatalmasságot, a' Kormányt, a' Fejedelmeket. Ez védi az ő létöket, 's ki ez ellen zendül, azon (kétlem) fordíthat-e mindenkor a' háta megett álló megtestesült Isten' pattogó ostora, emberi szabadakaratú létegünk mellett —? Ez az a' megvakithatlan bíró, ki előtt soha senki sem törülheti el eszelős tettének a' Kormány elleni szegülés vétkének szenyét.

Ha pedig még ez sem vijná ki a' polgári Hatalom' józan észről származását valaki előtt, kérem bizonyítsa be: az Europai nemzetek közül, melyiknek és mikor nevezett ki az Isten közvetlenül Fejedelmet, 's mikor igtatta azt

polgári hatalom jog gyakorlatba? Én megvagyok győződve, hogy minden Fejedlem neveti azok' szó harezát, kik őket közvetlenül Istentől származtatják, minthogy magok arról semmit sem tudnak. — Azt jól tudom, hogy az Egyiptomi Tyrannismus alá görnyedt Zsidóság vezéreül Isten Mojzest fölszóllította, de azt is tudom, hogy ez csak azt beszéli: midőn a' nyomorgó emberiséget az emberi dolgok' természetes folyáma bajából ki nem mentheti, az Isteni hatalom természeti ugrás nélkül segítségre siet oda: 's azt is tudom: hogy ezen nép később Királyokat választott magának. Bár a' Zsidó nép összeszótt vallási és polgári története egy egész kivétel a' többi nemzetek' történetében. Végre tudom: hogy nemzetünk Árpádot 's ivadékait, ezek' elenyészésével, innen amonnan, végre az Ausztriai törzsök' dicsó sarjait választá Fejdelmeinek. És a' Magyar boldogúlva hódult a' nemzet alkotta kormánynak, bár sok korszakban tűntek elő Magyar társasági tagok, kik ön agy szüleményeiket, 's büszkén forradozó vérök' csörgését nagyobbra becsülték az egész nemzet' közszavánál, a' józan ész', az Isten'szavánál. — Vannak szórszál hasogatók, kik a' polgári hatalmat nem a' társas összesületi hatalom foganatjának, — ez állítás philosophiai költemény előttök — hanem, alkalmasint minek tartásuk magok sem tudván, tőlünk az először személyesült hatalom és nép közötti kötelékről oklevelet kérnek. Ezeknek

az emberi természetes és mesterséges dolgok korszakonkénti egész finomságig változtattott első egyszerűségéről nincs képzetek, 's annál kevésbé eszméreték. — Azonban mutathatunk a' később korból, nevezetesen nemzetünk' Törvény alkotmányát. Nyolczszáz éves nép és hatalom közöttü kötelék ez, 's mutassák meg a' nagy hitűek: mellyik Philosophus' költeménye ez? Jutott é valaha eszébe egy legvallásosabb magyarnak is azt állítani: vezéreik alatt Európába tódult őseinknek nem volt joguk Árpádot Fejedelemmé választani? Az Amerikai összesületnek nem volt soha joga Elnököt választani, 's azt a' nép' hatalmával fölruházni? — Ha közvetlenül Isten rendeli a' hatalmasságokat, hogy merék ezen népek Isten' jogát gyakorlani? — Önkény? erőszak által?? — A' kereszténység és józan ész miért esmérte el azokat, 's Istentől (közvetve) származottnak miért állítja? — Azért, mert a' természetes józan ész vezette azokra a' népeket. Valóban azok, kik a' philosophismus mérges faja gyümölcseinek nevezik az összesült emberiség' hatalmából alakult polgári hatalmat, kényelem elvi pocsékba, 's ellenmondattal hullamzó örvénybe zuhannak gondatlanul, mellyből, ha csak nemzetünk' helyzetét 's naponként alakuló vagy alakúlható társaságok' polgári hatalmát tekintik is, ki nem gázolnak mind addig, míg azt nem állítják: hogy legbölesebb Alkotónk a' természet által állatiságunkba 's lelkünkbe szötte

's öntötte az egymiségünkről gondoskodás ösztönét, 's ebben van czáfolhatlanúl kinek kinek boldog életét cselekvőleg érdeklő személyes hatalma, melly más 's személyes hatalma' gyakorlatával sokszor minden személyes hatalom' sikerét elenyészítő ütközetbe jön, ha csak a' társas életbe egy Fő hatalomba nem összesül. Így adta tehát Isten a' józan ész által a' hatalmasságot, 's eszét veszte az a' nép, melly ennek megtagadja az engedelmességet, mert minek lehet az nevezni, ki ön józan eszének sem engedelmeskedik? — Vannak végre Bölcselkedők, kik a' polgári hatalom' eredetét a' Patriarkák' természetes helyzetében keresik és vélik föltalálni. — A' Teremtés' könyve annyiról értesít: hogy a' hosszú életű első emberek unokáik' unokáival is egy családos összesületet alakítottak sokszor, 's királyok neve alatt jönnek elő. Abrahám, Abimelech, Ismael, Jákób 's t. példái ennek. Ha itt az atyai 's szép atyai állapotba egy kis polgári hatalom erőt, tekintetet, 's fényt látnak rejtőzni, 's Abimeleknek Ábrahám-mali szövetségből következtetnek, lássák; én legalább többet nem látok a' családjáról gondoskodó atyai hatalomnál 's kötelességnél, de azt látom: hogy ezen Patriarkák' fijaik sokszor az ő éltekben újabb családokra mint annyi néposztályokra különöztek, mia' Teremtés' könyvéből nyilvános. 'S mindig az öregebb maradt é a' külön vált család' Feje 's kormányzója?

czáfolhatlanná vijni lehetetlen. Sőt én inkább hiszem, hogy az ügyesebb, eszesebb, nagyobb cselekvőséget nyilvánító választatott azzá. Ennek igen szép bizonyítványát találok ma is Honnunk Paloczai között. Harmincz és több tagú családtól, számos unokáktól körítve él a' Salgó, Karancs 's Mátra alatti öreg apó; mint gazda 's családi Kormányzó osztja estvénkint a' következő napra parancsait, 's hajnal' hasadtával már csak az öreg Patriarkáné süti a' kumpért, bodakot (hamuba sült kenyér vagy inkább pogácsa) 's főzi a' habart lét apró unokái között. De ha az öregek ügyetlenek bár milly tekintetben, az ifjabbak közül választatik egy, mi sokszor egész forradalomra 's zendületre ingerli a' ház' népét, 's a' Földes úr vagy Szolgabíró közben járultának sincs sokszor más foganatja, mint *válakozás* (így nevezik őket a' külön családokra oszlást) vagy legföllebb ugyan azon hajlékba külön kenyéreni élet.

* * *

A' Törvény alkotmány szerkézési jog is illy tulajdona egy társasági nép tömegnek, mert epen azon józan ész ösztönözi azt boldogságáról gondoskodni törvények által, mint az alatt valók, mind a' Fejdelem' biztos helyzetét érdeklőleg, melly ösztönözte társaságba összesülni.

* * *

Vallási értelemben is a' józan ész ösztönözi tehát az embert társas életi szövetségbe lépni, 's eredeti jogait polgári hatalom által biz-

tosítani. Mind azt, mire a társaság alakítók szert tesznek, a társaság tulajdonának esmérő, valamint annak éldeléséből az idegenek vagy érdemetlen vétkezes részvényesek kirekesztési vagy korlátozati jogát is.

De így is kell ennek lenni: mert a társaság észfogatja egy a nélkülözhetlenek közül, szükség tehát hogy azt épen olly változhatlan törvények szerint fejtse ki a lélek mint p. o. körét, emberét, Istenét 's t. Ha ezekben tévedezni nevetség, esztelenség, sokszor gonoszság, a kört t. i. négy szegletű figurának, az embert tiszta állati szerkezménynek, az Istent e változó lények összeségének 's a t. állítván: miért nem nevetség, esztelenség, sőt sokszor gonoszság a társaság ész fogatját számtalanok inségére 's nyugtalanságára, emberi méltóságunk kissebbitésére, rendeltetésünk akadályjára kifejtteni? Így cselekszenek pedig mind azok, kik a köztársasági, a jog egyenlőségi elvet az emberre magányban, a társaságban, 's külön társaságali viszonyban, minden tulajdon észfogatjából származó, korlátozat nélkül alkalmazzák. — Voltak olly emberek 's bár ma ne léteznének! kik az igazság fényét is iparkodnak vétkeik lepleül, önszeretetek eszközül meghomályosítani, de csak keresztül annak sugára a vétkek vastag ködén is. Mert valamint nincs olly sűrű felleg, melly elfedvén az égő napot vak setétséget okozzon; úgy nincs észki kicsapongás, melly szívünk eredeti

szükséges igazságait gyökerestől kiforgathassa, ha csak tetemes erkölcstelenség előbb az egész emberiség' éltét meg nem lepte. Ellenben valaminthát senki sem tudott még mesterséggel valódi napfényt alkotni: úgy a' költött vélemények, szülessenek bár legkedvezőbb sajtó szabadság' védelme alatt, elűtnék a' természet' igazságaitól 's állandóan tellyesen soha meg nem gyógyznak.

* * *

Nyomjuk már e' józan észű alakba Nemzetünk' polgári létét, 's lássuk mennyibe fér bele 's mint illik az reá.

Midőn a' Magyar néptömeg az akkori bárdolatlan 's elvadult nemzetek' jogaival e' szép Hont alakítá magának, — fedhetlen józan észű elv szerint vagy sem? azt itt' feszegetni nines hely, mind a' múltak' romjai alatt földeríthetlen homályba enyészett bizonyítványok miatt, mind pedig: mivel így minden nemzetnek elő kellene mutatni első perczi birtoka' büntelenítő tanúlevelét, — Vérengző harcz után olly tulajdona lett az, mellybe csak ivadéka' tellyes részvényesítésére ösztönözte, mint Atyát gyermekei eránt, a' Természet. — A' Hon alakítók általjában *Nemeseznek* czimzék magokat, mivel mindnyájan az akkori szellem szerint harczra hősien lelkesült (generosi) férfiak valának; vagy mivel a' vétkes divati szolgaságtól, 's jött ment bizonytalan származású idegenektől, mint egy bizonyos nemből (*nem-es* de certo genere

ortus) sarjadók, magokat megkülönböztetni vágytak.

Azonban rejtse bár mi e' czimzet' okát, annyi bizonyos, hogy a' mai *Nemes* nevezet sem *erkölcsi* sem *polgári erényen* fekszik nélkülözhetlenül, mit a' *nobilis* mint személyes czimzet eredetileg föltenni látszik. De nem is alapulhat az szükségesen erényen jelen gyakorlati értelemben. Mert az *erény*, *akarat* *készség* a' *Jót* bár *milly 's mennyi ellenekből* *mennél tisztábban*, *erősebben*, *álhatatosabban* *kivívni*. A' harcz a' józan ész *Törvény* becséért esett é? csak lelkiismeretünk 's Alkotónk tudhatja; 's a' polgári erény épen ezért van inkább a' képmutatás hatalma alatt; mert mi csak külsőjét látjuk 's bírálhatjuk a' lelkes polgárnak. Annyi még is czáfolhatlanul igaz: hogy az erényes polgár' éltének külsőleg meg kell egyezni a' köz Jót érdeklő szabályokkal, 's szembetűnő vonatokban különbözik az erénytelenétől. Illy erényes létegyű nemesi czimzet tehát eredetére nézve tökéletesen hasonlítana az eredendő bűnhöz: itt a' vétek, ott az erény következeiteikkel minden személyes cselekvőség nélkül származna reánk. Szóval erényes létegyű nemesi czimzet' fölvétele mellett, sok nem csak durva daróczú, hanem fényes köntösű Magyar is megszűnne Nemes lenni. Nem illy létegyű tehát a' magyar nemesi czimzet. Azért szűnjenek meg azt e' részről gúnyolni ellenei. *Hazánkban a' nemes nevezet Magyar*

Hon alakító ivadékjait jelenti. Szóval 's világosan: Magyar Nemesnek és Katholikus papnak neveztetni 's lenni annyi: mint mind azon valódi polgári jogokkal élni a Magyar Hon' belsőjében, mellyeket az első Magyar Hon alakítók vérengző harcra magoknak és Papjaiknak kivíjtak, 's bölcs törvények rendeletek által biztosítva, gyermekeikre 's azok papjaikra, szóval utódjaikra örökségül hagytak, kik azt hasonlóan papjaikkal együtt számtalan veszék ellen érzéki és erkölcsi erővel védték. Az illy létező Magyar nemesi czimzettel ellentettbe áll (de nem tökéletesen, mert akkor sértene az emberiséget) a nemtelen nevezet, melly következőleg hasonlóan nélkülözhetlenül nem nyugszik erénytelenségen, 's nem sűt becsstelen bélyeget a czimzetre; mert valóban erkölcsi és polgári tekintetben Honunkban a nemes és nemtelen erényesek mérték arányban vannak öntömegekkel. A nemtelen czim tehát azoké Hazánkban, kik Hon alakító elődjaink testében, véreben, szellemében a Haza és Törvény alkotása korában nem éltek, és sem testi sem lelki képen ivadékaik. Ezek tömege az akkori, és később felszabadult, szolgálkból, 's a Hon' térébe lakóul bevándorlottakból és — — — alakult.

A honért vérengzve vivó magyar Hősök, Fejedelmek intező szava után részenként elfoglalták az újmagyar földet; 's alkotott törvények, mint utolsó akaratjuk fejezete által

testi és lelkileg, azaz a' Fejdelem és nemzet' szava által megmagyarosodott ivadékaikra hagyták azt mint tulajdonukat, örökségül. A' fölül érintett osztályú népeket, minden ingatlan javakbani örökösödési, törvényalkotási és nemzeti tisztség viselhetési jogbul kirekesztvén, 's csupán lakósúl lakhelydíj fizetés' föltétele mellett fogadván be, külső bátorságot és tágasbb értelmű polgári szabadságot, nagy rendeltetésök' biztos munkálására, igérvén nékik. A' szoros értelembeni polgáriságot egyedül magoknak, 's föllebbi ivadékaiknak tartván föl.

* * *

Ez az eredeti magyar világi és Katholikus egyházi polgár' vagy magyar nemes', és nemtelen' helyzete. És mi van ebben józan ésszel ellenkező? Ha az elfoglalt Hon' részei kiosztott Fejdelmi adomány levelek után a' családok magyarok' tulajdonai lettek, nem eredeti jogal rendelkezhettek é azokkal ivadékjaik' boldogságát biztosítólag? Sőt nyíljon kiki önkebelébe, 's szóljon: nem a' legforróbb, gondosabb józan ész szeretét lángol é elődjeink' azon rendeletébe, mellynek következtében a' Hon' valódi javaiban, Törvényalkotási 's tisztség viselhetési jogaiban csak vér és lélek szerinti ivadékjaik öröküljenek? 'S ha az ingatlan javakban rendre következő egyes család tagjai' magvok elenyészett, a' javak előbi forrásukba a' Fejdelem' kezeibe vissza folyjanak? milly

gyönyörű gondolat ez, 's milly czélszerű, rendelet a' nemzet tagjai vonzalmainak Fejedelmök mint Atyjok eránti fölébresztésére? mennyi visszaélések, 's részrehajlások fojtattak itt el létök előtt? Számtalan zsidó kereskedői szellemtől lelkesült, 's egy hont irgalmasságra ébresztő mezeitelenségig Irlandként minden zsidójából kicserző árendások, nem tiltattak e czósi rendelet által el? — 'S midőn ma vagy tegnap egy önkényt bevándorlót, emberiségét épen nem sértőleg, békes kebelébe törvény alkotmányi föltételek szerint fogad a' Haza, mi-ben ütközik össze a' józan észszel? nem a' tulajdonos' sérthetlen, senkitől józan észzi károztatás nélkül el nem okoskodható, eredeti jogaival él e? — Hogy a' magyar lakos a magyar polgárral viseli a' terhet, igen a' magyar Nemessel és Katholikus pappal: mert a' Fejedelm' vezérlete alatt a' Nemzet által elfoglalt Hon kincseinek egy része a' Király' kezeiben Fejedelmi szükségei' pótlására nemesi adófizetés' nézetéből egy szünetlen kamatozó tőke színében maradt. Illyenek a' Korona jószágok, ércz és só Bányák, Harminczadok 's a' t. — *Olv. B. Veselényi M. Balítéleteit* 183 's k. l. — Hogy tehát (mondom) a' magyar lakos a' magyar polgárral a' terhet viseli, azt a' nemzettől használatúl kapott honi javak, közbátorság, és polgári (bár tágasbb értelmű) szabadság' zsoldjául cselekszi, mellyben az ő személyje valóban nem tekintetik, eltapodható

ütféle rongy darabnak: hanem lelke műveltsége következtében tisztelet 's becsület tárgyának. Élhet ő békében boldogul, polgári javak használatában, bár Fő-Ispán 's Al-Ispán nem lehet.

* * *

De ha ifly lakosi helyzeténél fogva a' nemtelennek czimzett magyar, a' nemzet' tulajdonához alakít magának eredeti birtokosi jogot, minden tulajdon' észfogatjával ellenkezik; 's az ő zsoldossa, vagy bár milly föltétel alatt hajlékába vonúlt segédtársa, hasonlóan alakíthat magának szerzeményéhez véreivel egyenlő jogot. Ha pedig ezen józanész elleni Tulajdon' eszméjét erőszakkal sikerbe 's foganatba tenné, minden Tulajdon' sérthetlenségét bűnös kezekkel szentségtelenítene meg, az emberiség' gyalázatos és káros példájára: mert nincs az emberi földi nyugalom és boldogság létegenek olly alkotó része, mellyhez az erőre kapott önkény lelkiesmérletleni jogot ne alakíthasson.

Szoros értelmi polgárságot tehát, az az: a' nemességgel jog egyenlőséget józan ész szerint nem az erőszaktól, hanem a' nemesség' mint tulajdonos' az üdő és körülmények által javasolt önkényes határozataitól várhat a' magyar lakosság. Mert tulajdonomban testvéreimmel idegeneket is személyes okoknál jog egyenlősíteni tellyes hatalmamban áll, 's szépen össze hangzik a' józan ésszel. — Veszi

észre a' tisztelt olvasó: nem céloom jog egyenlősítési vagy ellenterveket készíteni, 's alkotó okokat előhordani. Ki e' tárgyat érdeklő újabb és újabb gondolatokra vágy omlakodni, olvassa figyelmetesen G. Szécsényi I. Hitelét és Stádiumját, 's B. Veselényi M. Balitéleteit emberi rendeltetés, és jog esmérettel ellátva. Az én céloom egyedül a' magyar nemes' és Nemtelen' lelkiesméreti nyugalmaát megszerezni vagy erősíteni helyzete fölötti elmélkedésében. Azért a' jog egyenlítés vélemények 's fölvételek' folyó anyagába nem mártom tollamat. Hazánk Atyjai' belátó eszükre, 's az összevetett mult' és jelen' tüneményeiből a' jövendőkre bölcsen következtető ítéletekre bizván azt. Ők tudják egy nép tömeg' jog egyenlősége milly erős vagy gyenge szövénye 's kötele a' társaságnak? Ők tudják a' tulajdon' sérelhetlenségén 's így a' legeredetibb és valódibb elven alapuló jogkülönbség is milly vészes vagy jóltévő indulatokat ébreszt a' gyarló emberi kebelbe? Szóval ők tudják az ipar, műveltség, nemzeti lelkesedés a' polgári jog egyenlőség által halad, marad, vagy hanyatlik é?

Azonban megjegyzem: hogy én Hazánk' Atyjai közé nem számítom honi teremeinkbe tüzeskedő 20, 22, 23 esztendő, vagy ha az üdőben tám föllebb álló, de a' népek' boldogságát kedvezőleg érdeklő tudományos tapasztalásban még a' 24 esztendőt is fölül alig haladó *iffjainkat*. Oh meglehetősen tudom, az em-

beri dolgok' tiszta szemléleti esmérete, elvek' alakítása, milly éves fonyorító munkába kerülnek! 's hol van még 'e'hez a' *tapasztalás*? melly nélkül az'tán nem csuda, ha olly tűn e mények jönnek elő, mellyek a' legalsóbb nemzeti törvényhatóságot egyetlennek 's legfőlsóbbnek festik; 's ki máskép van mint e' különös kor'szellem lelkesülve, az, olly félig meddig 's néha egészen is Hazaáruló! — csak függesszék ők magokra merészen a' várastudósi címet; hitessék azt el magokkal, lármazzák le erősebb hangú mellyel a' tapasztalt férfiakat: de én tudni jobban mint hinni szeretek. — —

* * *

Végre az elfoglalt új *Hon javainak egy része a' Keresztény Katholika Egyház' föltartására 's szükségét' potlására szenteltett 's Fejdelmi oklevelekkel örök tulajdonúl épen úgy által adatott, mint bár melly családos Magyar Nemesnek. Olly czáfolhatlan józan észí elven alapúl tehát a' magyar Katholika Egyház' birtoka mint bár melly honfié, következőleg mint ezé, eltulajdoníthatlan. A' szerzetesi, mint eredetileg szerzetesi javak annyiban különböznek a' világi egyházi javaktól, hogy bár azok valódi tulajdoni természettel birnak, a' Szerzet még is csak a' vallásosság' előmozdítására föllálló emberré alakítmány lévén, az üdö' viszontagságai között ugyan emberek által el is enyészhet. A' birtok ekkor, ha csupán a' szerzet' föltartására és nem vallási czélokra határozottatott, mint*

a' magva szakadt világi nemesé, az eredeti Fejedelmi tárba vissza juthat, 's új szabad rendelkezet' alzatjává válhat. (Egyébaránt Honnunk Jóság biró szerzeteinek tagjai, néhány korviselte személyeket kivéve a' Státus' költségeire nézve tanító Székeinkben valódi gazdaságos cselekvő életet élnek.) Nem pedig a' világi egyházi javak. Az Krisztustól örök üdökre alakítatott. Nyert javakat adomány levél által Honnunkban? és áll itt öröké? úgy örök tulajdonai azok. Megszűnik Honnunkban létezni? Mivel vallás nélkül társaság 's nemzet föl nem álhat, által megyen arra, melyre a' régi Egyház változott. — Milly elvtelenül gondolkodnak tehát azok, kik az Egyház' javai után ásítózva azokat eltulajdoníthatóknak vélik! Nem gondolván el mint teszik kérdésbe akkor ön tulajdonukat is, melyet épen olly jogat birnak. 'S megvallom, ha minden egyházi szolgál mint Püspököm' évenkénti kiadatjait esmérném, örömmel ide mellékelném, hogy látnák az elvtelenek, mennyi árvák' gyámolítását, meztelenek' ruházatját, inség sujtottak' vigasztalását 's fölemelését, ügyefogyottak' pártfogását, porba fetrengők' nevelését irígylik, 's vágnak elvonni honunk' szegényeitől, midőn a' világi Katholikus papság javai' eltulajdoníthatásáról elmélkedni nem bírúlnak. Vagy vélik tám, az eredeti jog' tiprás csetében, azok más birtokos' kezeiben is olly jóltévőleg gyümölcsözőnének? Ha csak úgy, miért nem gyü-

mölcsözhetnek tovább is az eredeti tulajdonosnál? — Láttuk már eleget mint gyümölcsöztek azok! — Virított a régi fa, de kik őszkór árnyékába jöttek, hogy mint előbb enyhítő gyümölcsébe részesüljenek, sirásra vonúlt arczal tértek nyomorú önnőneik' körébe. — Azok' számára kik engem Francia vagy Spanyolországba utasítanak e' tárgyban tapasztalásért, megjegyzem: hogy én nem keresem mit cselekedtek a' Francziák, hanem mit kell vala cselekedniük.

* * *

Ezekből, vélem meggyőződve látjuk, hogy a' Magyar Törvény alkotmány azon józan ész elvből folyt ki, mellynek következtében, minden egyes család és társas összesület önboldogító helyzetéről mások emberisége' sérelme nélkül jogosan gondoskodhat, 's polgári helyzetünk valóban annak rendelete. Ki minden emberi társaságban jog egyenlőségről más erkölcsi és polgári elvek' tekintete nélkül gondolkodik, hasonló a' szó' tellyes értelmében a'hoz; ki mást károsítani indúl, hogy alamizsnálkodhassék. A' magyar nemes' polgári helyzete senkinek sem tiporja el emberi jogait, csupán tulajdonosi jogal kívánja: hogy ki ősei' örökségébe mellé vágy, és jön, korlátozza eredeti jog gyakorlatát, mert a' bagoly is bíró ön odújában; 's nem idegen önkény, csupán szülői kegyelem 's rendelet által örökülhetett az Egyiptomi Ágár' fia Sára' Tsákjával minden-

ben. ~~Itt~~ az embereket a' társaságban is elkülönözött létű jog gyakorlattal tekinti, az Voltairével, az Európában utazó Gangesi Herczeg' angyalai birodalmát nálunk is fölállithatja ugyan: de nem a' földön, hanem a' levegőben, a' képzelgés' országában, melly a' papiroson mindenkor olvasható, de legföllebb a' játékszinben látható. A' társas életi viszony, mint érthetűk, czélszerűen korlátozza a' természeti szabadságot, melly a' társaságban jogtalanságot szülne.

* * *

És mit véljünk társas életi józan elveink' következtében azon gyéren ugyan, de mégis magyar polgári ajkokról emelkedő zajról, melly érdemes ok nélkül a' Kormány elleni makacs szegülésben az Austriai uralkodó Házat vesztiszteletlensége' tárgyaúl? — Nem hibázik e' ezekből kifejtett társas életi bölcselkedő erőn kívül az emberi sziv' eredeti legdrágább egyik ékessége is, a' *Héladatosság' érzete?* — Tudják e' ezek *mi volt századok olta az Austriai Fejedelmi Ház Honnunkra nézve?* Honnunkra nézve! melly más ön keblében Törvény alkotmánya miatt, nem mondom sok ellenséget(?) de elég, ha sokegy kedvű barátot minden korban rejtett? — Honnunkra nézve! mellyben annyiféle a' külön nemzetekhezi vonzalom? mellyben a' hajdan kor' vérengző csatájiban elhült nemesség' életben maradt maroknyi ivadéakai, a' mindig szaporodó idegenek között fe-

szültkebellel sokszor ismételhették Israel' amaz ejtését: *et venient Romani et tollent gentem nostram et locum?* *Mi volt* (mondom) *az Austriai Ház Honnunkra nézve?* — Véd angyal! igen, Véd angyal! mellynek majd vérszem vilámok között emelődő hatalmas karjai, majd szerény méltóságú szavai, vissza parancsolák dél', kelet' és éjszak' rohanó szeleit; elnyomták kiméletlenül ezer békes polgárt szomorítva dúló belső viharjait; kiirták a' Fejetlenség' mételyeit! szóval: az Austriai Fejedelmi Ház az Honnunkra nézve, ki hősi 's atyai őrt állott mellettünk ezer vészek között, ne veniant *Hi et Hi et tollant gentem nostram et locum.* Valóban nélküle rég a' föloszlott testek' változásait futnók. — Oh magyar Nemes és Pap! hálát zengedezzen hát inkább lángoló érzeted ajkadról az Austriai Háznak! — A' Nemzet és Fejedelem között egyenlően föloszlott Törvényhozó Hatalom, 's az Austriai Házzal született vallásos lelkiezméretesség, elégé biztosít bennünket, minden nemzeti létünkre károsan ható elfajult hatalom' kirontásaitól.

F o g l a l a t.

Előszó	III
Isten és emberi lélek	21
Az ember magányban, és a' Társaságban	109
